

Balázs Ildikó

Utazások a katedra körül

Felsőmagyarország Kiadó

Balázs Ildikó
UTAZÁSOK
A KATEDRA KÖRÜL

Balázs Ildikó

UTAZÁSOK A KATEDRA KÖRÜL

Válogatott publicisztika

FELSŐMAGYARORSZÁG KIADÓ
Miskolc, 2010

A kötet kiadását támogatta:
A Nyíregyházi Főiskola Bölcsészettudományi és
Művészeti Főiskolai Kar Tudományos Bizottsága
Nyír-Pandora Konfliktuskezelő és Humánszolgáltató Bt.
H. Szabó Györgyi (Franciaország)
Nyári Valéria
Pituk Katalin
Somogyiné Jakab Ildikó
Szabó Éva (Svájc)

Szerkesztette, az előszót írta
Reszler Gábor

A borító Becsey Zsuzsa rajzának
felhasználásával készült

© Balázs Ildikó

© Felsőmagyarország Kiadó, 2010

ISBN 978 963 9530 80 5

Kiadja a Felsőmagyarország Kiadó
3526 Miskolc, Botond u. 17.
Felelős kiadó: Serfőző Simon
www.konyvmuhely.hu

Tartalomjegyzék

Az olvasóhoz.....	7
-------------------	---

ERDÉLY – HONVÁGY A HAZÁBAN

Diákmeló.....	11
Elvándorolt egy város.....	20
Csendes, olcsó háború.....	24
Zsidónak lenni – hetedízigen.....	27
Üzlet a Balkánon.....	30
Odaát a semmi világba’.....	39
„Változás jön sima csigavonalakban”. Tanári indulásom az Árpád Vezér Gimnáziumban.....	46

MINDENHATÓ, ÖRÖK SZERETET

„Galamb papnék”.....	50
Nemcsak Igével él a legátus.....	60
Akik az idő sarkait is kihasználják. Gondolatok a teológiákról, mint tanintézetekről.....	63
Annások és Kajafások, avagy Akik privatizálják az egyházat.....	65

UTAZÁSOK A KATEDRA KÖRÜL

Janicsárok a katedrán.....	69
„Legyen bátorsága a minőségi élethez...” <i>(Tamás Erzsébet tanítónő)</i>	77
Amit a gyermek az óvodában megtanul... ..	83
A sikert néha nehezebb feldolgozni, mint a kudarcot	85
„Mert életem ezernyi gyökerű...” <i>Sárospatak legidősebb tanítónője</i>	87
Mikor „láttad” ezt a mesét?.....	90

MŰVÉSZPORTRÉK

„Van mire szerénynek lennem...” (<i>Frankl Péter zongoraművész</i>)	95
Tabula rasa média... (<i>feLugossy László képzőművész-performer</i>)	98
„Hogy megcsillanjon játékból Mozart zsenije” (<i>Csiki Boldizsár zongoraművész</i>)	102
Sámánok unokája (<i>Soó Emma festőnő</i>).....	105
„Fontos, hogy az ember előre menjen az általa kijelölt úton” (<i>Krausz Adrienne zongoraművésznő</i>).....	107
Erdélyi népművészek az anyaországi médiában (<i>Szabó Éva himző iparművész</i>).....	110
Szatíra és horror: Tényleg komor Komor Zoltán világa?	112
Átlátszófüles, Véznafüles, Bambafüles... (<i>Becsey Zsuzsa képzőművész, író</i>)	116

FRICSKA

Százezres magántartozások.....	123
Az angolvécé használatának buktatói... ..	131
Húsvét – alulról.....	133

WASS ALBERT, A LÁTÓ EMBER

„Az ember méltósága önmagában van”. Wass Aliz különös élménye Wass Albert íróval	139
„Jó és érdekes életem volt”. <i>Wass Albert derűs-borús írói világa</i>	143
„Én imádkozni és szerelmet vallani is csak az anyanyelvemen tudok igazán”. <i>Beszélgetés a Várdy-házaspárral</i>	147
Mi a titka? <i>Gondolatok a Wass Albert-díj átvételét követően</i>	154

Az olvasóhoz

Nincs unalmasabb a tegnapi újságnál és izgalmasabb a tegnapelőttinél. Időben távolodva a napi eseményektől, történepektől, fölébe emelkedve a hétköznapiak horizontjának, kirajzolódnak a meghatározó folyamatok, jól láthatóvá válnak a megőrzésre, továbbadásra érdemes értékek. Elválnak a sajak az ércetől, kikerül a felszín takarásából a hallgató mélység. Az olvasó kezében tartott kötet írásai emeltyűként segítenek a tisztánlátásban, a napi- és hetilapokban, illetve a virtuális térben, az interneten korábban megjelent riportok, tudósítások, esszék, glosszák újra megszólítanak bennünket, igényt tartanak figyelmünkre. A gondolatait nagy műgonddal formáló szerző 1994-ben diplomázott a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar-német szakán. Két évvel később a Bálint György Újságíró-iskola debreceni tagozatán Bényei József tanítványaként végzett. Tanulmányai illetően folytatására a zurnalisztika iránt érzett vonzódás késztette, valamint a két világháború között Marosvásárhelyen *A Világ* szerkesztőjeként elismert nagyapa, Szabó Jenő hivatásának folytatója kívánt lenni. Újságírói diplomamunkáját, a jelen kötetbe is beavogatott *Galamb papnék* című riportját az *Élet és Irodalom* jelentette meg. Sárospataki majd nyíregyházi tanárként külső munkatársa lett az *Észak-Magyarországnak*, a *Sárospataki Hírlapnak*, de a legtöbbet a nagyváradi *Erdélyi Naplónak* dolgozott. A Nyíregyházi Főiskolára kerülve sem hagyott fel a cikkírással, a médiismeret és sajtónyelv tantárgyakat tanítva mind a mai napig ötvözi az oktatást az újságírással.

Változatos életpálya tapasztalatai, élményei jelennek meg a könyvben, a hat fejezetben elrendezett írások izgalmas és tanulságos olvasmányt kínálnak a közelmúltunk folyamatait megismerni igyekvőknek, valamint a tollforgatás műhelytitkai iránt érdeklődőknek egyaránt. Nagy műgonddal formált riportok engednek bepillantást a rendszerváltás utáni évek teológiai intézeteibe, az egyházi tisztviselők és hívők kapcsolatába. Az oktatási intézményeket és a pedagógusokat körülvevő világ elvárásai, tétova útkeresései bomlanak ki egy másik témakör írásaiból. Gazdag a *Művészportrék* fejezet: ma élő alkotókat szólaltat meg a kötetbe szerkesztett interjúkban, riportokban, tudósításokban; olvashatunk képzőművészekről, művésztanárokról, saját világot

teremtő zenésről. A csipkelődő, ironikusan kritizáló hangnem megjelenik a gazdasági, kultúrtörténeti és szociológiai témájú írásokban. A könyvet Wass Albertről szóló esszék, írások zárják, amelyek a szerző tudományos érdeklődéséről, kutatómunkájáról sokat elárulnak.

A gondolatgazdag írásokat jó szívvel ajánlom az olvasó figyelmébe.

Reszler Gábor

ERDÉLY – HONVÁGY A HAZÁBAN

Diákmeló

Ujjongva, tárt karokkal

Amikor megtudta, hogy felvették az egyetemre, legszívesebben ujjongva, tárt karokkal szaladt volna végig az utcán. De csak lehajtotta a fejét, és magában elmosolyodott.

Akár órák hosszat szaladt volna. Hirtelen ki is lépett, de aztán megtorpant az első utcasaroknál.

– Miből fogok megélni?

Az „interregnum” időszakában – érettségi és felvételi között – egyebet sem hallott nyugdíjas apjától:

– Úgy tanulj, hogy ha nem vesznek fel, én nem tartlak. Elmész dolgozni.

Ezen akkor nem sokat töprengett. De most megértette kódolt üzenetét. Mert mi van akkor, ha felveszik? **Akkor** ki tartja el?

A kifüggesztett listát úgy ment megnézni, hogy utána – bármi is áll rajta –, felül a személyvonatra, hogy maga vihesse haza a hírt. De aztán egyebet gondolt. Aprópénzt keresett, hogy telefonáljon. Reménykedett, hogy szűkszavú apja veszi fel. Az olcsóbb, mint az anyja kitörő örömrivalgása. Bár most azt is szívesen végighallgatta volna.

– Vonal fölött másodiknak – közölte tárgyilagosan.

– Szerencséd volt. Hazajössz most?

– Nem tudom... – várta az utasítást.

– Jobb lesz nyári munka után nézni. Ha találtál, utána ráérsz hazajönni. Akarsz anyáddal beszélni?

– Most nem. Elfogyott a pénzem – mindig ezt füllentette.

– Jó. Szervusz.

– Szia.

Hivatkozhat sz rám

Megvette a hirdetőújságot s a megyei napilapot. A hirdetések nagy része ügynököt keresett, ezt átugrotta, utána a varrónők következtek. Varni jól tudott: kiskorában leste el varrónő nagyanyja mozdulatait. De félt azoktól az asszonyoktól, akik a varrodákban dolgoznak, szalagmunkát végeznek. Egyetlen tanult szakmája a gyors- és gépirás volt.

Este majdnem elsírta magát, amikor szállásadónőjének beszámolt. Az eleinte nem is értette elkeseredését:

– Te így ünnepled, hogy felvettek?

– Aranka néni, ha komolyan munkát akarnék találni, gyakorolnom kelle-ne pár napig egy írógépen.

Az öregasszony szótlantul befordult a szobába, és egy Erika írógépet hozott elő.

– Esténként gyakorolhatsz, napközben állás után járhatsz – s mosolyogva rágyújtott egy cigarettára.

Aznap este, mikor az Aranka néni gyakorló medikus albérlője hazajött az ügyeletből, ott találta az írógép mellett. A köszönsre megfordult, s akkor érezte először, hogy szúr a háta.

– A klinika bejáratánál láttam vagy két napja kifüggesztve egy hirdetést. A sebészetten gépirót keresnek. Hivatkozhatok rá, úgysem ismernek.

Ne mondja, hogy elmegy

Másnap reggel G.-völgyiné irodájában ült a mechanikus írógép előtt. Ütemesen, lassan pötyögtette a diktált szöveget.

– Ma nem diktálok orvosi műszavakat, de magának ez menni fog. Biztos nem most találkozok először latin szavakkal. Hányad éven bukott meg?

– Nem buktam. Most vettek fel. Pénzre van szükségem a nyáron. Ki kell fizetnem az albérletemet.

– Kollégiumot nem kapott?

– Csak szeptembertől.

– Minek is tanul? Fogorvosnak?

– A bölcsészkarra vettek fel.

– Ja, értem. Mert hogy egy orvostanhallgató ajánlotta...

– Csak felhívta a figyelmem, hogy a sebészet gépirót keres határozott időre.

– A szabadság ideje alatt csak ketten lesznek, de a munka ugyanannyi, mint év közben. Maga csak ne mondja odalent a lányoknak, hogy szeptembertől elmegy. Tudja, az irodavezetőnek nem vették fel a lányát. A kis özvegyet pedig megviselte a válás meg a férje halála. Holnap fél nyolckor kezdünk. Intézeti fehér köpenyt meg majd keresek, magának valót. Sajnos, a fizetés kevés az egészségügyben.

G.-völgyinével még kétszer találkozott: másnap, amikor bemutatta a kolleganőknek, és amikor elköszönt augusztus végén.

– **Itt van a kis új kolleganő!**

– harsogja G.-völgyiné, s máris az irodavezető gondjaira bízta. Az irodavezető szikár nagymamaforma. Bizalmat kelt. A másik irodában négy nő s öt elektromos írógép. A két kétgyermekes családanya buzgón veri a gépet az irodavezető megjelenésére. A harmadik, egy hosszú körmű lány halkan telefonál a vőlegényével. Ujjai közt cigaretta, reggel fél nyolckor nikotinos hagymaszagot izzad. Röpké pillantást vet az új kolleganőre. Gyöngyike, a kis özvegy egyet-egyet üt három ujjal a gépre, sandán felméri az újonnan jöttet, majd ismét a papírajaira tekint.

– Ez a helye – mondja az irodavezető, s ellátja másolnivaló betegfelvételi papírral. Has puha, betap. L.s. cysta gyan. Citológia vizsg. jav. Mindez félig-meddig olvasható kézírásban.

– Lányok, majd hozzatok neki könnyen olvashatót! Ha nem ért valamit, segítsetek neki!

Fel sem néz a statustömkelegből. Ha nem tud kiolvasni valamit, az irodavezetőhöz kopog be a szomszéd irodába.

– Hány orvos kézírását kell megtanulnom?

Az elmosolyodik, lassú kézmozdulattal cigarettára gyújt.

– Harmincketten vannak. Van, aki kijön a műtőből, és rögtön utána lediktálja a műtéti leírást. Van, aki leírja, azt csak le kell másolni, utána átnézi. Ha belejössz, adok zárójelentéseket is.

– Az asszisztensnőnek nincs írógépe, amikor rendel az orvos? A mi körvosunk maga gépelte még a recepteket is.

Az irodavezető ismét elmosolyodik. – Itt erre nincs idő. Ez klinika. S akkor benneteket nélkülözni lehetne. Ez a munkátok.

L.d. appendectomy nyoma. Has puha, betap. Mellkas szabad.

– **Ebédelni gyössz?**

– kérdi Zsuzsa.

Egy hét múltán már csak hárman maradtak Zsuzsával és Gyöngyikével. Még az irodavezető is kivette a szabadságát.

– Siessetek! – kiáltja utánuk Gyöngyike. – Szegfű adjunktus jön műtéti leírást diktálni! Addig én maradok.

Az ebédlőben gőzmeleg. Az ételek zsírosak, túlfűszerezettek, forrók. Az adag kicsi.

– Te, Zsuzsa, ezt nem tudom ilyen gyorsan megenni.

– Mög kell szokni! Az aggyunktus úr mindjárt gyön.

– Hát aztán, fent van Gyöngyi!
 – Az aggyunktus nekem szokott műtétet diktálni.
 – Mindenkinek megvan a klientúrája, te Zsuzsa? Akkor hozzám senki sem fog jönni!
 – Majd csak gyön, láttad már azt a kis jemenit, mennyit kerülgetett tegnap? Biztos tetszett a dekkoltod neki!
 – Melyik? Amelyik azt írta a statusba, hogy a beteg gyakran pőfög a bőfög helyett? Még el is magyaráztam, hogy az autó szokott pőfögni!
 – Az, az! A kis arab.
 – Úristen, én azt egy hete figyelem...
 – Ő is téged! De nincs esélyed nála, magyar felesége van, óvónő!
 Hirtelen körülnéz.
 – Én meg azt hittem, hogy cigány! Te Zsuzsa, miért jöttél el Szegedről?
 – Mögnéztem a tenyeremet, s láttam benne, hogy el fogunk mönni, megszire. A kisgyörekét is mögnéztem, pedig azt nem szabad. Abban ugyanezt láttam.
 – Ezt komolyan monddod?
 – Persze! – és kedélyesen göccög. – Pedig itt kinéznök engömet! Kögyetlen város ez!
 – S a volt főnököd?
 – Az olyan izgalomban volt mindig! Úgy szuszogott, mikor a hátam mögé ért. A férjemnek is megmondtam, mérgös volt. Az elődöm is otthagyta – legyint. – Hí, györe, gyön mán az aggyunktus!

– **An-am-ne-sis!**

...am-ne-sis! – szótagolja ingerülten Szegfű adjunktus. – Maga nem dolgozott még egészségügyben?

– Iskolatitkár voltam, aggyunktus úr! – hajtja le a fejét Zsuzsa.

– Majd belejön. – Szegfű adjunktus középkorú, köpcös, pergő, halk szavú férfi. Belekortyol a kávéba, rá sem néz a harmincas éveinek végén járó, félkövér adminisztrátornőre. – Mit főzött maga ebbe a kávéba? Ciánkálit? Mitől ilyen keserű? – Zsuzsa pirospozsgás arca hirtelen elhalványul.

– Ma röggel főztem, aggyunktus úr!

– Na írja csak! Igyekezzenek, lányok, máshol ilyen sok munkát ilyen kevés pénzért úgysem találnak!

– Aggyunktus úr nagyon vicces – sértődik meg Zsuzsa.

– Hallom, maga kártyából jósol, maga szögedi boszorkány! A Bartha adjunktus felségének is megjósolta, hogy jó férje van! Milyen kár, hogy az én nejem nem jár ide!

– Nem jósolok, aggyunktus úr! Sok a munkám!

– Na, újra csak: am-ne-sis.

Esőkabátos hajléktalan

tétováz a folyosón. Alsó ajka l.s. (latura sinistra, bal oldalt – most már tudja a rövidítést) felhasadt. Kilátszik az élénk hús. A fertőtlenítőszeres szagára már nem érzékeny. De a vértől kiskora óta elájul. Megpróbál befordulni az irodaajtón, de a hajléktalan a hirtelen mozdulatra megélenkül, hozzálép, mutatóujjával a hasadékra mutat:

– Kisasszony, hol öltenék be a szájam?

– Menjen csak a rendelőbe, jobbra! – s gyorsan a csempéket kezdi számolni, mint mindig vérvétel közben, a labor falán. A hajléktalan maga után vonszolja édeskés szennyszagát.

Az irodából narancssárga tigriscsíkos dzsörzérúhás, alkoholista nő lép ki, szeme fehérje citromsárga.

– Most küldik át a belgyógyászatra! Kiderült, hogy idült májgyulladás van. Csináljatok huzatot, lányok! – rendelkezik a kis özvegy.

– Az nem így terjed!

– Mit tudom én, mit krákogott itt össze! Ha majd jön Szilágyi adjunktus, megkérdem, hogy védekezzen.

– A gyermekáldás ellen, Gyöngyike?

A kis özvegy felpattan, az asztalra csapja az iratokat. Nagyot fúj, de szemmel láthatólag tetszik neki.

– Délután átmegyek a fogászatra – mondja. – Nehogy elmáskálj valahová!

Tétován belép

Szilágyi adjunktus egy papírlappal a kezében.

– Gyöngyike?

– A fogászatra ment. Tessék megvárni, adjunktus úr.

Ábrándosan leül a lány mellé. Édeskés whiskyszagot áraszt.

Odakint az udvaron fiatal lányt tolnak tolókocsiban. Intézeti pongyolájára ráborul hátul a hosszú haja.

– Az orvostudomány szégyene! – sóhajtja Szilágyi adjunktus. – Perforált appendix. Két hónap tolokocsi, kivezető cső. Maradandó károsulások!

– Mivel járhat, adjunktus úr?

– Feltehetőleg steril marad! S egy ilyen fiatal lánnyal történik mindez!

– Doktor úr, az könnyen előfordul! Engem is félrediagnosticsztáltak: gynomorfekélyre, méhen kívüli terhességre gyanakodtak, s közben kis híján perforált a vakbelem!

– Az orvostudomány szégyene!

– Akkora műtéti heget csináltak, hogy amikor leszédtek a kötést, elsírtam magam.

– Mikor volt ez?

– Három éve.

– Azt lehet plasztikázni. Feltéve, ha már nem akar szülni, mert közben a hasfal még változik! Lássam!

Egy köpenygombot kigombol, a köpenyt oldalra húzza, az adjunktus elborult tekintetével merengve vizsgálja a műtéti heget.

– Meg lehetne plasztikázni... – hirtelen feláll, szó nélkül kimegy. A papírai a lány asztalán maradnak. A lány begombolja az intézeti köpenyt.

Gyöngyike kipirulva beszalad.

– Mit beszéltetek Szilágyi adjunktussal?

– Megmutattam neki az appendectomiámat!

– Micsodát! – s még jobban kipirul.

– Örülj, hogy nem a leendő gátvágásomat mutattam meg neki!

Gyöngyike csípőre teszi a kezét, majd felkapja Szilágyi adjunktus papírait a lány asztaláról, leül az írógépe mellé, gyorsan gépelni kezd.

– Ma szabadságon van?

Hogy itt találkozunk az udvaron? – kérdi a professzor összevont szemöldökkel, miközben elnéz a feje felett.

– Nem, professzor úr, csak a bőrgyógyászatra mentem át. Tíz perc múlva bent leszek!

A professzor már el is haladt. Nem kíváncsi a válaszokra.

Ráérősen beballag a pavilonba, elsétál a mellékhelyiségbe. Húzza az időt. Bosszús. – Az orvosok itt semmibe vesznek minket. Ha én orvos lennék, vajon én is így semmibe venném a gépirókat? – de sehogy sem tudja beleélni magát az orvosok helyzetébe.

– Te Zsuzsa, a professzor bejelentkezett diktálásra.

– Akkor te fogsz írni nőki!
– De te gyorsabban gépelsz!
– Na csak írd te! Az annyi latin szót mond, hogy nem bírom leírni! S ki nem állhatom, ahogy rázza közben a lábát!
– Sokat van a műtőben, fáradt.
– Mit bánom én! Ha belejön és elkezd rázni a lábát, mindig azt hiszem, hogy farba akar rúgni.

A professzor berohan, kezében lobognak a papírok:

– Kisasszony, ha maga az, aki tud latinul, akkor fűzzön be egy lapot!
– Csak tanítottak az iskolában – veti közbe, de a professzor ezt meg sem hallja, kinéz az ablakon. – Írja csak: hyperotrophia et adenoides. Hypacusis conductiva. A-val és cé-vel, ipszilonnal. Megvan? Megvan! – közben a másikon keresztbe vetett lábával nagyokat rúg a levegőbe. Amikor elkészültek, elkapja a papírt, kiviharzik az irodából:

– Daszfidanyija!
– Daszfidanyija, tavariscs prafesszor!
– Te mit pofázol vissza a professzor úrnak?
– Csak válaszoltam neki, Zsuzsa!
– Miért, mit mondott?

– **Ki írta ezt!**

Hiszen ez botrány! – Szegfű adjunktus gyors, visszafogott hangon méltatlankodik. – Ki adta ezt ki a kezéből? Maga volt az? Az Osváth Ildikó nevű betegek zárójelentéseit!

– Én írtam, adjunktus úr! Kétszer is le kellett gépelnem.

– Persze, mert kettő van belőlük! S maga közben nem látta, hogy az egyik Osváth Ildikó 18 éves és jó állapotban, beforrott appendectomiával megy haza, míg a másik 46 éves, és hazaküldjük carcinomával? Nem mindegy az, hogy valakinek kiveszik a főregnyúlványát, vagy visszavarrjuk, mert áttételes rákos daganata van! Ez botrány!

– Elnézést, adjunktus úr!

– Hát ezt nem lehet elnézni! Még szerencse, hogy átnéztem!

Mozgó járműből kilökte élettársát,

több helyen húszforintos nagyságú haematoma, közepes agyrázkódás. Fejszével két, egyenként 3, ill. 4 cm-es vágást ejtett élettársán.

– Te, ezek mind a téglási páciensek. Ha ezek nem lennének, a fél irodát elbocsáthatnák.

– Láttad a múltkori hajléktalant? Akinek be kellett öltetni a száját?

– Az semmi, a télen behoztak az intenzívra egy öreg bácsit, aki három hónapig nem húzta le a bakancsát. Tele volt a lábbelije kukacsal. Az ügyeletes majdnem elájult. Azért jobb itt nekünk.

– Ilyen kevés pénzért ilyen sok munkát úgysem találunk sehol!

Kávézik

Molnár adjunktus Jenő tanársegéddel. A lányok fölelhajtva gépelgetnek, egyet-egyet nyomnak az elektromos írógép billentyűzetén, mire az nagyokat puffen. Vigyáznak, hogy ne keletkezzen elviselhetetlen gépfegyverropogás. Az orvosok minden szava érdekli őket. Molnár adjunktus idegesen hadonászik.

– Nem baj! Megvan még az appendixük! Megmondtam annak a szemét dékánnak is! Azt mondja, kevés volt a pontszáma, próbálja meg jövőre. Pedig mondtam a fiamnak, hogy ne menjen bölcsészkarra! Jöjjön ide hozzánk! Nem akart. De nem baj, megvan még az appendixük! Jönnek még a mi utcánkba egy kis vakbélműtetre!

– Elnézést – áll fel Jenő tanársegéd fontoskodva –, nekem ma még diktálnom kell egy műtéti leírást. – A lányhoz lép.

– Tanársegéd úr, fél négy – veti az ellen. A lányok hirtelen fészülködni kezdenek, táskáik gombjait csattogtatják. Rohanvást távoznak az irodából. Jenő tanársegéd az órájára néz.

– Még van három perc! – s nem veszi tudomásul a lány arcán az ellenszenvet. Az megadóan vállat von, s befűz egy papírt az írógéphe.

A professzor megáll

az asztala előtt.

– Hallom, maga elmegy tőlünk! Sajnálom – először érzi úgy, hogy kéthónapos ittléte alatt valaki reá nézett, nem pedig keresztül rajta.

– Felvettek a bölcsészkarra.

– Tehát azért tudott latinul írni. Ez így érthető. Sok sikert! – felhörpinti maradék kávéját, s kiviharzik az irodából. Most nem szól semmit oroszul. A lányok felől fagyos levegő áramlik feléje. Az irodavezető rágyújt egy cigaretára, idegesen elmosolyodik, odajön az asztalához.

– Nem is mondtad. Hány ponttal vettek fel? – szegezi neki a kérdést. Magában hálát ad G.-völgyinének a jó tanácsáért: „Maga csak ne mondja odalent a lányoknak, hogy szeptembertől elmegy.”

Még egy hete van.

Mire kiér,

felszedték a villamossíneket. Pályakorszerűsítés. Kétszer ül fel a villamospótló buszra, az mindkétszer ugyanoda viszi vissza, a klinika elé. Gyalog indul az albérlete felé. Ráér. Augusztus 28. Kéthónapos munkája után két nap szabadság jár neki. A kollégisták megjöttek a nyári szünetről, a legtöbben már beköltöztek, ismerkednek egymással. Vannak, akik a kötelezőket is elolvasták már az első éves irodalomhoz. Neki csak át kell vinnie a motyóját Aranka nénitől a koliba. Holnap majd átpakol, s hazamegy két napra. Eszébe jut a barátnője, aki most jött vissza külföldről. Mindegy. Ha szerencséje van, első éven kiviszik Németországba nyelvi részképzésre. Majd ott kipihegni magát.

S jövő nyáron kezdheti előlről az egészet.

Várad, 2006/3.

Elvándorolt egy város

Készül egy címtár minden évben: *A külföldön élő marosvásárhelyiek telefon- és információs könyve*.

Az idén immár a hatodik, bővített kiadását vehették kézbe az érdeklődők. Évről évre figyelem, növekszik lassan, gyarapodik az anyaga. A 2002-es könyv már több mint 90 oldalon hozzátételez 2200 nevet és címet tartalmaz.

Szerkesztője, „gyűjtögetője”, „gondozgatója” *Tőkés Béla*, a budapesti Magyar Nyelvi Intézet munkatársa. Támogatója a Marosvásárhelyi Baráti Társaság, melynek honlapja évek óta a hálón is látogatható: <http://www.marosbarat.hu>

A könyvecske adatbázis, mely első kézbevételekor több mint megdöbbenett. 1979-ben kaptak a szüleim telefont, ekkor még Marosvásárhelyen éltem. Ez az új telefonkönyv nagyjából ugyanazokat a neveket tartalmazza. Hogy hogyan néz ki a jelenlegi marosvásárhelyi telefonkönyv névsora, azt bárki elképzelheti egy városról, melynek a nyolcvanas évekbeli 40 százalékos román lakossága ma már a 70 százalék felé közelít. A kisebbségbe került magyarság pedig erőteljesen előregedik.

Egy szatmári ismerősöm elfogultság nélkül mondta a címtárról: erre is csak a marosvásárhelyiek képesek. Nem tudok valóban más erdélyi városról, mely hasonló kiadványt jelentetett volna meg. A gyergyóiaké most készül. És készül az összes elszármazott erdélyit felölelő kiadvány is.

Lapozom a könyvet.

Régi, számomra bizalmasan hangzó vásárhelyi nevek tömkelege: *Ágoston, Bálint, Birtalan* (a szövegszerkesztő javítóprogramja nem ismeri fel ezt a szép régi székely keresztnévet), *Fülöp, György, István, László, Lázár, Lőrincz, Lukács, Magda, Mát(h)é, Márton, Mihály, Miklós, Orbán, Pál(l), Péter, Sándor, Tamás, Zsigmond* – a székely és mezőségi névadási mintára keresztnévből képzett családnevek viszonylag ritkák Magyarországon.

Jópár foglalkozásnév, mely hajdan kézműves, polgári származásra utalt: *Borbély, Csizmadia, Fazakas, Kádár, Kerekes, Kovács, Lakatos, Major, Mézsaáros, Molnár, Ötvös, Pap, Sütő, Szabó* (ebből közel két oldal), *Szakács, Szánthó, Szócs, Takács, Tőkés, Varga* – Vásárhelyen a hajdani céhek mestereinek sok a leszármazottja. Kézügyességüket sokan képzőművészként ka-

matoztatják. A hajdani céhvilág emlékét őrzik a vásárhelyi vár bástyanevei: a mészárosok, szabók, vargák, szücsök-lakatosok és kádárok bástyája.

Majd a „György fia” > *Győrffy* nemesi családnévképzés mintájára megtalálható az *Antalffy*, *Gálffy* és *Gálfi*, *Jakabffy*, *Pálffy*, *Péterffy*, *Szővérfy* név. Ugyancsak hajdani nemesi családnév-képzés mintájára jöttek létre a birtok helyéből a következő nevek: „gyergyói birtokú család” neve lesz *Gyergyay*; hasonló a *Murvay*, *Siklódy*. Esetleg csak a származási helyre utaló név a *Fogarasi*, *Iszlai*, *Kibédi*, *Kovácsnai*, *Marosi*, *Marosszéki*, *Parajdi*, *Rettegi*, *Szatmári*, *Tordai*, *Tömösvári*, *Tövisy* – utóbbiak mind erdélyi helységnevekből keletkeztek. Megtalálható a régi nemesi családnév is, a *Zrínyi*, sőt egykori híres hadvezér-költőnk, Zrínyi Miklós nevét is viseli két személy. Hasonlóan helységnévből keletkezett a *Patakfalvi*, *Réti* vagy a csodálatos, Magyarország ismeretlen *Berekméri* név. És helyiségnévből jött létre az *Udvar*, valamint a *Várbeli*.

Aztán a ragadványnévből keletkezett családnevek sorakoznak: a külső emberi tulajdonságra utaló *Kiss*, *Magos*, *Nagy* (Nagyból, mint minden telefonkönyven, itt is közel három oldal), *Balogh*, *Kemény*, *Sántha*, *Vass*, *Véress*; belső tulajdonságot jelöl a *Sima*, *Vigh* név; állatnévből keletkezett ragadványnév a *Farkas*, *Sátán*, *Sólyom*. Ide sorolnám az *Embert* is... Majd egy szép régi, immár elavult szavunkat megőrző *Kölönte* családnév, melynek jelentése „apró hal, melyet visszadobnak a fogás után”.

Cseh, *Horváth*, *Német*, *Oláh*, *Oltyán*, *Rác*, *Román*, *Szász*, *Székely*, *Tóth*, *Török* – egy többségében idegen nép lakta területről magyar ajkú lakosok közé költözött személy ragadványneve vagy megkülönböztető neve ez. Például oláhlakta területről magyar vidékre költöző személy neve lett az *Oláh*, függetlenül az illető valódi nemzetiségi hovatartozásától. Ez a ragadványnév-képzés ma is él: Magyarországon „szlovák” a felvidéki magyar, „román” az erdélyi magyar, „ukrán” a kárpátaljai magyar. Azt még nem hallottam, hogy „osztrák” lenne az őrségi, burgenlandi magyar, igaz, azok nemigen igyekeznek az anyaországba...

Valóban idegen hangzású nevek: *Dragomán*, *Giacomuzzi* (Vásárhelyre sok olasz építőmester érkezett), *Man*, *Nágó*, *Nuridsány*, *Nyágyuly*, *Prodá*, *Vákár*, *Zárug*, melyeknek eredetét nyelvtörténetileg nem kutatom, hiszen a nemzetiségi hovatartozás ma már vállalás kérdése...

Gyakori és régi vásárhelyi név a *Ritz*, mely egy hajdani fürdő, ma már csak kerthelyiség neve.

A másik gondolat, ami eszembe jutott a családnevekről a címtár forgatásakor: Vásárhelynek nagyon szépek a régi temetői. (Talán készül róluk is majd képeskönyv.) Különösen a római katolikusban láthatók gyönyörű, művészi igénytel megformált szobrok. Közvetlenül a bejárat után jobb kéz felől látható a *Vitális*, valamint a *Gajzágó* és *Gündisch* család sírja. A sírok fölött embernagyságúnál nagyobb szoborcsoport: egy asszonyalak kenyeret nyújt egy másik asszonynak, aki csecsemőjét magához öleli. A katolikusok által hirdetett adakozás és jótétemény – szoborba faragva. Sok más, gyerekkoromban emlékezetembe ivódott, sírkőre vésett név köszön vissza ebben a címtárban.

Az itt felsorakoztatott személyek javarészt Magyarországra vándoroltak, de sokan a szélrőzsa minden irányába kirajzoltak Vásárhelyről, nem meglepő, hogy családnevük a zsidó temetőben is fellelhető: a *Grünfeldek*, *Metzek*, *Steinmetzek*, *Goldenberge* Izraelig, New Yorkig, Ausztráliáig meg sem álltak. És benne vannak a szászok is: *Knobloch*, *Kreps*, *Sach*, *Steger*, *Seidler*, *Schuller*. Ok többnyire Németországba emigráltak. Sok vásárhelyi él Kanaadában, Svédországban, de akad finnországi cím is. Jó néhány román családnev is szerepel váltakozva magyarországi, ausztriai vagy németországi illetőséggel: *Albu*, *Olteanu*, *Pop*, *Timaru*, *Tirnován*.

Érdeemes a foglalkozásokat is megvizsgálni: ha a diplomásokat nézzük, talán legtöbb közöttük az olyan felsőfokú végzettségű, amilyen egyetem, főiskola Vásárhelyen van: tehát orvos, gyógyszerész, fogorvos, színész, pedagógus, de van közöttük szép számmal tanár, lelkész, újságíró, képzőművész, sportedző. Ők végzettségüket nyilván máshol szerezték: leginkább Kolozsváron vagy immár az emigrációban – ez utóbbiak a negyven év alatti korosztály.

A címtárban levő személyek közt feltűnően magas a felsőfokú végzettségűek aránya: ők teszik ki a címtár körülbelül 80 százalékát. Ám akik nem végeztek egyetemet, azok is különleges, hasznos pályákon mozognak: operatív menedzser, telefonműszerész, elektroműszerész, szerszámkészítő, fényképész, asztalos, fémipari munkás, aranyműves, gondoző, asszisztens. És elég sok a nyugdíjas. Néhányukat személyesen ismertem, tudom, hogy óvónő, orvos, színész, tanár vagy anya és feleség voltak...

Bizonyára nem ők azok, akik a munkanélküli központok, Arbeitsamt-ok, folyosóin tartósan időznek. S ha átmenetileg mégis megfordulnak ilyen he-

lyeken a befogadó országukban, nem szakképzettség híján válhattak munkanélkülivé.

Persze felmerül a kérdés, hogy a vásárhelyi értelmiségi elit terjeszti maga közt a címtárat, így a feketemunkára várakozók a Moszkva térről nem kerülnek bele. Nyilván nem. Itt ugyanis a tartósan letelepedettek adják közre ada- taikat.

Egyszer sárospataki diákjaim megkérdezték, hogy miért utálják a magyarországiak az erdélyieket. Nem lepődtem meg, s mivel a kérdés feltevése nem provokatív volt, inkább megtisztelt a komoly gondolkodású tizenévesek bizalma, kértem egy kis időt, s otthon áttanulmányoztam a címtárban a foglalkozásokat. Valóban irritáló lehet a kivándorolt erdélyiek munkavállalási esélye. Általában magasabban képzettek, mint az átlag magyarországi, így megkapják a megüresedett helyeket, amelyekre nem találunk megfelelő szakembert. Volt már oktatási biztosunk, azaz ombucmanunk is, vásárhelyi. Az is igaz ugyanakkor, hogy ha egy helyre egyenlő feltételekkel pályázik egy erdélyi és egy magyarországi, a mérleg többnyire az anyaországi javára billen. Hacsak az illető erdélyi nem rendelkezik komoly szociális tőkével. De tudok olyan menedzser-jelöltet is, aki a 12 jelentkező közül azért lett a pályázat nyertese, mert kiderült, hogy a kért nyelveken kívül még románul is tud. A többi tizenegy nyilván „utálhatta”.

Ez a század a mobilitás százada – írják a társadalomkutatók. Ezen a példán is igaz ez. Ki- és elvándorolt egy város. Szerte a világba. Ha nyomon követjük lakóit, visszaszármaztathatók szülővárosukba: nyomukat őrzi a 20 évvel ezelőtti telefonkönyv – és a temető.

Múza: Népiújságmelléklet, 2002. augusztus 10.

Csöndes, olcsó háború

Marosvásárhelyen volt a Somostetőnek egy oldala, ahová a Ceaușescu-rendszerben földi halandó nem tehetette a lábát: ma nyitva áll a nagy nyilvánosság előtt az egykori elnöki rezidencia. Közvetlenül a rendszerváltás után boldog-boldogtalan zárándokolt oda, jó pár évvel ezelőtt ott adták a legdrágább sört. Ma meglehetősen romos állapotban bújik meg a bokrok, fák alatt – mintha szemérmesen átadná magát az ápoló-eltakaró flóra burjánzásának.

A berlini fal idején is benőtte a gaz Európa hajdani köldökét, a Potsdami teret. Ám politikai töltet ide vagy oda: a Potsdami teret – meglehetősen siralmas koncepciótlansággal – mára ismét bezsúfolták épületek tömkelegével.

A Ceaușescu-rezidenciát kegyeletteljesen nem bántják.

Ellenben kiparcellázták körülötte az egész hegyoldalt: a hajdani helikopteres leszállópálya tájékát a Nyár utca felső szakaszán, az Erdő utcát, s a jeddi kilátótól a Kálvária tetejéig vezető szakaszt.

A látvány elképesztett.

Néhány éve a budai János-hegyről szemléltem a megboldogult sajtómágnás, néhai Fenyő János villáját. Testőr őrizte. Látványa teljesen közömbös volt. A magyarok szemérmesen, ötlettelenül építkeznek. Még méreteiben sem nyújtott különlegeset. Hacsak nem a gondolat, hogy a János-hegyen nem adhattak volna ki építési engedélyt, hiszen ez természetvédett terület. De a gátlástalanul mindenre vállalkozó úrgazdagok oda építenek, ahová akarnak. Mit nekik a több milliós építkezési bírság! A házat úgysem dózerolják.

Aztán egy botrányt kirobbantó cikk egy német bulvárlapban, mely kárörvendve taglalja, hogy egy német milliomos villája, mely a – harminc évvel ezelőtt még ugyancsak természetvédett – Rajna-szigeten épült nemrégiben, megrepedt: íme, a milliomosokat sem védi a fogyasztóvédelem a kontárok-tól! A villa látványában szokványosnak mondható.

Nem így a somostetői kúriák. Először csak a riasztóval felszerelt, dupla kovácsoltvas kerítés tűnt fel. Az itt lakók nagyon félnek. Aztán házak sora – meglehetősen szűk parcellákon, ám méreteikben, kivitelezésükben, a tervezés minőségében elképesztők. Mondjuk ki: egyikük-másikuk több mint fényűző. És szépek: giccsnek – amint az úrgazdagéknál gyakori – egyikük sem mondható. Teraszok tömkelege, muskátlival díszítve egy többgenerációs villán – havi fizetésem talán a rezsije töredékét fedezné. A floridai meleg éghaj-

laton szokványos, hatalmas nyílászárók egy másikon – az ötlet megfoghatatlan az építetöt, nem számított viszont arra, hogy ilyen hűvös éghajlaton sokba fog kerülni a fűtés. Ám feltehetőleg a fűtésszámla kifizetése nem fog gondot okozni neki. Színek, formák kavalkádja. Egy barokkos, lampionos sarokház mögött szegyenében teljesen elbújik a Művészeti Liceum.

Hatalmas termetű bernáthegyi őrzi az egyik kertet: ugatására függöny lebben, sárga köntösű, mosott hajú hölgy néz ki, románul szól a kutyának.

S hatalmas területen, a katolikus temetőnek a Gábor Áron és a Kálvária által bezárt derékszögében csak most folyik javában az építkezés. Földből nőnek a hatalmas kéjlakok.

Hogy kerültek ezek ide?

Lejjebb, a Kálvária felé közeledve megszűnnek a paloták. Itt-ott egy-egy régi ház. Legtöbb a hetvenes évek végén épült, emeletes, tömb alakú típus-ház, hajdan a környékbéli falvakból betelepült magyarok tulajdona. Elvértve köztük egy-egy jóval régebbi parasztház – a hajdani réttel érintkező külváros peremén. Egyiken még ott díszleg a cédula: casă de vânzare. Eredeti tulajdonosa kénytelen megválni tőle, nem bírja fenntartani. A többi alighanem már gazdát cserélt.

Mondogatom, tervezem, hogy fényképezőgépet hozok, s mint aki csak magát fényképezteti, beállok egy ház elé: örökösenek itt meg. Majd felmutatom Magyarországon, mint a romániai gazdasági növekedés biztos lenyomatát. Mert ha csak mesélem, senki sem fog hinni nekem.

Aztán szétmállik a tervem: ólmos fásultság vesz erőt rajtam, ha csak rá gondolok, hogy a gyerekkorom kirándulóhelyén épült hivalkodó palotáknak ismét a közelükbe menjek.

Tanácsztalanul kullogok le a Kálvárián, miközben a Bernádi György idejéből megmaradt macskaköves úton filmbe való landroverek gördülnek le-fel. Utasaikat nem látni sehol máshol. Itt ülnek a terepjáróikban, s eltűnnek palotáik automatikusan és hermetikusan záródó kapuja mögött.

Igyekszem lefelé egy harmadik emeleti blokklakás meghitt melegébe.

– Kik laknak itt? – érdeklődöm. De senki sem tudja pontosan.

– A grangurok¹ – mondja valaki. Egyesek tudni vélik, hogy a hajdani szekusok. De alighanem annak a volt szomszédomnak van igaza, aki a reggeli köszönésem nem fogadja – hisz akkor nem lesz szerencséje a napi halálszatban –, hazajövet viszont felvilágosít: becsületes románok.

¹ Grangur (román), biz.: gazdag.

Kérdezek románokat is, ismét elhangzik a „foștii securiști”². Mondom, biztos volt belőlük még több is, ám ez a fajta munka nem hozhatott mindnyájuknak ekkora gyarapodást. Egy magamfajta – ha tíz élete lenne –, sem építené fel egyetlen hasonló palotát sem. Gyárosok, vállalkozók, tőkemágnások? Rejtett pénzforrások felfedezői?

Vagy valami egészen más: egy jól kifundált és megalapozott, project-szerű, csendes politikai akció zajlik itt. Hogy ebbe a városba egy ilyen fajta nemzetalkotó réteg is települjön. Akár a területfoglaló ortodox zsidó telepek a palesztin földön. Testőrök védik őket. Életük végéig még dolgozniuk sem kell. Persze veszélynek teszik ki magukat, olykor az életük is kockán forog. Ez itt hasonló: az erdélyi városok telepeseinek hatalmas vállalkozói kölcsönt adnak, melyből palotára, autóra futja – kárpótlásul, ha mégsem éreznék magukat jól itt.

Csendes, agresszív honfoglalás. És olcsóbb, mint a háború.

Erdélyi Napló, 2000. szeptember 26.

² Foștii securiști (román): volt szekuritátés, egykori titkosrendőr.

Zsidónak lenni – hetedíziglen

Makacs dolog a genetika. Apám a kaposvári Práger fogászcsalád „balkézből való” leszármazottja volt: Práger Andor budapesti illetőségű fogász és Balázs Rozália szásznyíresi (Szolnok-Doboka megye) háztartási alkalmazott „törvénytelen” gyereke. Az anyakönyvében ez áll: Balázs Andor, szül. Budapest, 1909. május 11., édesanyja Balázs Rozália, az apa rubrikában egy vízszintes vonás, vallása református.

Úgy tűnt, e században ez nem rossz ajánlólevél. Sőt.

Mégis megjárta az apám a maga holocaustját.

Szükszavú ember volt, s halála előtt szabályos interjút készítettem vele. Ekkor derült ki sok dolog, melyről nekem sohasem beszélt, melyet nem is említett. Anyám sem tudott róla, hogy az apám a második világháború alatt munkaszolgálatot teljesített a Bumbesti–Livezeni-i vasútvonalon. Erősen rövidlátó volt, a frontszolgálat alól felmentették.

Apám élete nagy része Romániában telt el. Gyermekkoromban nevetve mesélt arról, hogy tizenéves lehetett, amikor az 1920-as években Dés utcáin a rabbi elől valósággal menekülnie kellett, ha közeledni látta. A rabbi ugyanis a nyílt utcán hangosan szidta, amiért „elhagyta atyái hitét”.

Gyerekkori élményem, amikor apám az 1980-as években, már nyugdíjasként a gazdaságilag lepusztult országban szokásos élelembeszerző útjáról tért meg. Egyszer a lábszára vérzett, nekiszorították egy vascsőnek a csarnokban. De ennél feldúltabban érkezett haza egy sorállás után, ahol az órák hosszat egymás társaságát „élvezni” kényszerülő emberek szóba elegyedtek, esetleg módjával szidták a rendszert, az ellátást, a „fejesekeket”. Egy ilyen alkalommal egy asszony az apámmal kezdett gúnyolódni: – Maga még mindig itt van? Mikor szedi össze már a Gestapo az ilyeneket? stb. Az apám egy darabig figyelemre sem méltatta. S Erdélyben nem volt szokás a zsidókat szidni. Megfért ott mindenféle náció, csak felülről uszították őket, különben is volt más, akit lehetett szidalmazni. Miután már döbbszent csendben figyelte az egész sor a fejleményeket, az apám durván elhallgattatta a nőt: – Ha nem fejezi be, olyat rúgok a sovinszta *-ba, hogy Hitlerig repül! A nő befejezte, a sor fellélegzett. Ismétlem, Erdélyben nem volt napirenden a zsidók szidalmazása. Ceaușescu egyébként is az 1970-es évektől „kiárusította” őket, akár csak a németeket.

Ekkor ajánlotta fel apámnak az egyik Izraelbe kivándorolni készülő ismerőse, hogy, ha akarja, a családjának is „elintézi” az Izraelbe való kivándorlást. Az ötlet megmozgatta az anyám fantáziáját – legalább nézzünk utána, legalább egyszer menjünk ki –, hetekig erről beszélt. Apám konokul hallgatott, s végül lezárta a témát: „Nem megyek sehova!” Nem is ment. Örvendett, amikor bejelentettem, hogy Magyarországra repatriálok, egyszer meg is látogatott Debrecenben. „– A körúton még el tudnék igazodni Pesten” – mondogatta. Gyenge volt már, nem vittük el Pestre.

Az izraeli kivándorlás ötlete keltette fel bennem az érdeklődést a zsidóság iránt. Elkezdtem olvasni minden irodalmi művet, amelyben zsidókról volt szó. A legnagyobb hatással Mihail Sadoveanu *Haja Sanis* című novellája volt rám, mely egy regáti zsidó lányról szól. Azt terveztem, hogy felnőtt koromban felkutatom majd a rokonaimat. Nem sikerült. Práger nagyapám megnősült, majd az 1930-as években kivándorolt Amerikába, neve a holocaust áldozatainak listáján nem szerepel.

Nagyapámnak a Népszínház utca 8. szám alatt volt fogásműhelye a századelőn, Kaposváron is lakott egy időben, majd visszaköltözött Pestre. A volt szomszédok már rég elköltöztek az örökkévalóságba. Apám haláláig nem bocsátott meg neki, amiért méltatlanul bánt vele, s végül eltaszította. Ő ezért nem kereste soha.

Ilyen körülmények között – hogy csak elbeszélés alapján tudok zsidó felmenőimről –, nehéz vállalni a zsidóságot. Erdélyi reformátusnak vallom magam, a szüleim is azok. De a genetika makacs dolog. Lánykoromban egyszer megtörtént, hogy a Kolozsvári Egyetemen egy diáktársam elkezdett zsidózni. Nem nyilvánosan: egy osztálytársnőmmel mentem az utcán. Nem tartottuk beszámíthatónak, egy legyintéssel elintéztük. Valószínű, udvarolni akart, s jelezte kompetenciáját. Talán ő is zsidó származású volt...

Am annál meglepőbb volt az a kedvesség, előzékenység, valahányszor Debrecenből, Sárospatakról „felmentem” Pestre. Egy ruhatáros néni mosolygó érdeklődése: Honnan jövünk a diákokkal? Sárospatak? Sátoraljaújhely? – megértő bólogatás, figyelmesség.

Állítólag a zsidókban megvan az a tulajdonság, hogy egymást felismerjék. Anyám volt ennek nagy mestere: – Ez zsidó! – állapította meg ellentmondást nem tűrően egy-egy vadidegen arcáról, melyet a tévében, az utcán látott. Anyám nagyapja állítólag ugyancsak zsidó volt. Anyai nagyapám egy Szabó Andor nevű cipésmester adoptált gyermeke. A vér szerinti apáról csak sut-

togva mondták, hogy zsidó volt... Talán épp a Bürger sörgyáros Vásárhelyen, hisz nála szolgált abban az időben Soó Teréz... Ki tudja...?

Egy alkalommal egy debreceni barátnőm kísért el Budapesten a Síp utcai zsidó központba. Épp nagyapám nyomait kutattam. Míg velem kedvesen foglalkoztak, mintha a markánsan magyar arcú barátnőm levegő lett volna... Amikor kijöttünk, mosolyogva mondta: – Nekem eddig fogalmam sem volt, milyen egy zsidó. De te egész jól megférnél ott köztük.

Gondolkozom, hányszor néztek még zsidónak. Egy-egy újságíró- vagy tanárkollega jut eszembe, aki szinte átmenet nélkül, lehalkított hangon a zsidókról kezd beszélni velem, nekem...

Makacs dolog az örökléstan. Ketten vagyunk testvérek, a húgomon nem ütköztek ki a zsidó jegyek. A két lányomon viszont egész jól megfigyelhetők. Ők már negyed-, illetve ötödíziglen zsidók.

Erdélyi magyar vagyok. Vallásomat tekintve református.

S ha van ilyen besorolás: genetikai zsidó.

Múzsza: Népújságmelléklet, 2003. május 3.

Üzlet a Balkánon

Egy magyar-ukrán érdekeltségű cég magyarországi képviselője december első hetében üzletkötő útra indult a Regátba, Bukarest környékére. Sikeres vállalkozása érdekében fiatal tolmácsnővel kísértette magát.

A román partnerrel az első találkozás előzetes telefonos bejelentés után a következőképpen történik:

A tolmácsnő felhívja a román céget, közli, hogy gabonaipari terméket szeretnének vásárolni, majd megbízója nevében még aznapra találkozót kér a vezérigazgatótól – aktuális nevén menedzsertől. A vezérigazgató-menedzser örül, bár kissé szorong, mert még sohasem exportált a saját szakállára, és főképpen nem tárgyalt még tolmács útján magyar üzletemberrel. Ennek ellenére megígéri, hogy szükség esetén meghosszabbítja munkaidejét, de föltétlenül megvárja ismeretlen tárgyalópartnereit a cégnél.

Ahová azok meg is érkeznek, bukaresti idő szerint délután fél ötre.

A vállalat kihalt, a portai kutya ugatására valahonnan előkerül egy munkásszony a délutáni váltásból.

– A menedzser úr a szokásos időben hazament, de lehet, hogy még bent találják a közgazdásznőt – informál készségesen, és terelgeti befelé az ismeretlen urat és hölgyet. Az irodában a közgazdásznő épp a kabátját gombolja befelé, a külföldi úr és hölgy jöttére a műveletet megszakítja, és visszafelé kezdi játszani a kabátbegombolást. Székkel kínálja a magyar kereskedőt, aki-ből a hölgy láttán kitör a magyar úriemberség:

– Kezit csókolom! – felkiáltása üzleti jellegű kézszorítással végződik, a magyar úriemberség felemás módon valósul tehát meg, mire a román diplomás hölgy szégyenlősen a szája elé teszi a kezét, s elmosolyodik.

– A vezérigazgató úr? – érdeklődik a magyar kereskedő a tolmács révén.

A hölgy köhint, s változatlan, szemérmes mosollyal tájékoztatja őket:

– Sajnos, el kellett mennie –, látszik rajta, hogy egy percig sem gondolta komolyan, hogy ezek tényleg megjönnek. Csak azért maradt bent mostanig, hogy megvárja a férjét, aki, ígérete szerint, utána jön autóval.

– Na, csak dolgozz még egy fél órát, vendégeim vannak! – kackiáskodik férjével a telefonon keresztül, közben asszonyi cinkossággal mosolyog a tolmácsnőre. – Annyira azért ne siess! – s máris válaszol a további kérdésekre, melyek sorban pattannak el, mint puskagolyók:

– Hová ment a menedzser úr?

– Hát...

– Mi direkt azért tettük meg ezt a kitérőt, hogy vele személyesen találkozassunk. Mára szól a vonatjegyünk visszafele.

A magyar kereskedő átcsap üzleti jellegű kérdezősködésbe, a közgazdászno megismétli a magyar fél naprakész információit.

– Mégiscsak a vezérigazgató úrral kellene beszélünk érdemben... – állapítja meg a magyar üzletember. – De hol van, ha egyszer megígérte, hogy megvár bennünket?

– Sajnos – fogja halkra a szót a nő –, ma Szent Balkán neve napja van. Családi ünnepségre hívták meg. Megpróbálom ott utolérni.

Sikerül.

– Jön. Azonnal itt lesz – teszi hozzá csitítólag.

– Cinci minute? (Öt perc?) – kérdi friss románságával, kajánul a magyar kereskedő. Már tudja, hogy itt, e térségben az öt percben akár órák is beleférnek.

– Tizenöt – suttogja szemérmesen, apró, alig látható szájszéli rángással a közgazdászno. – Azonnal – teszi hozzá ismét, majd tárgyalópartnerei elnézését kérve magára teríti vállkendőjét, és kisiet, hogy főnökét odakint várja a vállalat előtt, a szitáló hóesésben.

– Nem értem – mondja a magyar kereskedő, inkább önmagának. – Ha én egy német kereskedőnek üzletet ajánlok, az éjfélkor is hajlandó felkelni és tárgyalni velem teljes munkaadparátusával, s ha az üzlet érdekli, éjfél után öt perccel már alá is írtuk a szerződést. Ezek itt... – közben szavakat keresgél, gondolkodik.

– Nem vesznek minket komolyan – fejezi be a tolmácsno szentenciózusan.

– Csakugyan? – kérdi a magyar üzletember megkönnyebbülten, amiért nem neki kellett ezt kimondania. Közben kissé szomorú.

Az öt perc kereken negyvenre rúgott, amikor az aktuális nevén menedzser, hajdan volt vezérigazgató fél-illumináltan, széles mosollyal megérkezik. Arcán a „nem félek tőletek, még ha szerettem köréből ugrasztottatok is ki” elszántsága tükröződött.

– Ezzel ma nem írunk alá szerződést, – súgja a magyar kereskedő a tolmácsnőnek, – teljesen hiába jöttünk ide!

– Legyünk türelemmel – javasolja a tolmácsno, majd bemutatja a két férfit egymásnak. Saját személyét mellőzi „én a tolmácsno vagyok” legyintéssel, mire a menedzser-vezérigazgató teljes érdeklődéssel a tolmácsnőt az ap-

járól kezdi faggatni. Nyilván, a Balkánon fontos, hogy egy nőnek ki a férje – s ha az ismeretlen, akkor ki az apja. A magyar üzletember-tolmácsnő felállítás a román menedzser számára ismeretlen konfiguráció. Egyetlen biztonságának ígérkező támpont a románul beszélő tolmács apja lehet. A tolmácsnő közli, hogy – bár édesapja szintén gabonaipari szakember, tehát szakmáját tekintve a menedzser úr kollegája –, már régóta nyugdíjas.

– Mi a neve? – kérdi ellentmondást nem tűrő hangon a román menedzser, s a magyar kereskedő teljesen kireked pillanatnyi szesz-orientált érdeklődési köréből. Elvileg igaza van: ebben az órában, Szent Balkán neve napján érdekesebb egy fiatal tolmácsnő, mint egy félkopasz, félhízott külföldi üzletember.

A menedzser úr állhatatos érdeklődésére a tolmácsnő közli vele közvetlen felmenője mezőszéki magyar (névadás-mintára keresztnévűből keletkezett) vezetéknévét. Az meg sem hallja.

– És nem élt annak egy házasságon kívül született fia Bukarestben? – érdeklődik tovább rendületlenül. Mindezt a tolmácsnő nem fordítja megbízójának.

– Nem tudok róla – fordítja tréfára a szót –, lehet, hogy van, de még nem vagyok elég gazdag ahhoz, hogy balkézből elejtett féltestvéreim jelentkezzenek.

A menedzser-vezérigazgató elneveti magát, vállon veregeti a tolmácsnőt.

– Csak azért kérdeztem, mert annak az agrármérnöknek, akit én ismerek, a szerelemgyereke nemrégiben öngyilkos lett Bukarestben – teszi hozzá érzékenyülten, majd szemöldöke ismét szigorúan összerándul.

– Lehet, de az nem volt az én féltestvérem – biztosítja a tolmácsnő, s közben érzi, hogy megbízójának a türelme végét ért. A feszültség-szülte pillanatnyi csönd átragad a menedzserre is:

– Miről is van szó? – fordul komolykodva a magyar partner felé.

Az ismét elmondja. A menedzser köhécsel. Mielőtt nyilatkozna, bizalmasan közli, hogy csak azért áll szóba a magyar üzletemberrel, mert a tolmácsnő román.

– Csak olyan román, mint Ön – feleli, de a menedzser ezt elereszti a füle mellett. Vezetékneve makedónosan *-chi*-re végződik, keresztnéve görög: Donel.

A kihallgatást követően a menedzser összpontosít, majd vallomásszerűen meggyónja, hogy még nem foglalkozott exporttal. Ő személyesen nem. A

magyar kereskedő biztosítja, hogy pont arra szeretnék őt rávenni, hogy mostantól foglalkozzék. A menedzser elgondolkodik...

– Előbb-utóbb... Lehet szó róla, bár meg kell beszélnem a többi igazgatóval. Mi osztott felelősséggel dolgozunk, a cégnél minden részlegnek külön igazgatója van – magyarázza fontoskodva.

– S a végleges döntéseket úgyis maga hozza meg – teszi hozzá a magyar kereskedő, akinek végképp fogytán a türelme.

– Na, jó-jó... – ingatja a fejét a menedzser-vezérigazgató.

Már csak újabb tárgyalási időpontban kell megállapodniuk, s a magyar üzletember piackutató tevékenysége ezzel véget is ért.

Két hét múlva, a megbeszélte időpontban, előzetes bejelentés nélkül keresik a lakását a menedzsert. Ő kérte ezt a találkozóhelyet, hisz félig-meddig az ő magánügye, mit és mennyiért exportál az ő félig-meddig privatizált cége.

A taxisofőr félelmetes, általánosan lepusztult tömbház-negyedbe hajt.

– Létezik, hogy ilyen helyen lakják egy vezérigazgató? – kérdi a tolmácsnő megütközve.

– Miért ne? – csodálkozik a taxis vissza rá.

– Csak tömbházlakások vannak ebben a városban? – kérdi amaz gyanakvóan.

– Vannak régi házak is, amelyeket nem bontottak le: az árvaház, az óvoda, a rendőrség meg a polgármesteri hivatal.

– S a többi házat lebontották?

– Több régi ház nem is volt. Ami volt, azok apró kocsubák voltak. – Így mondja: cocioabe, magyarul viskók. Nem szépít.

A ház előtt megkérlik, várjon öt percet rájuk. Ragaszkodnak a taxihoz, mint egyetlen menekülési lehetőséghez. A lépcsőházban a januári hideg dacára félelmetes szemétbűz. Emeletenként más-más szombat esti menüszag terjeng. Már ahol.

A címnek megfelelően már az ajtó is jelzi, hogy kivételezett személy lakik itt: a vezérigazgató névtáblája berakásos parketta-fenyőfaajtón díszleg. A csengőgomb lenyomására mesterkélte madárcsicsergés hallatszik. A magyar kereskedő egy másodpercre visszafojtja lélegzetét, majd kitör belőle a nevetés:

– Ó, hogy a Szent Balkán...! – s alig tud komoly képet vágni. De aztán a másodpercek teltevel lefagy arcáról a mosoly. A madárcsicsergésre gyanús csönd felel.

- Ez nincs itthon – hüledezik.
- Mondtam, hogy telefonálni kellett volna előtte! – vádaskodik a tolmácsnő.
- De hiszen megbeszéltük... – védekezik a magyar kereskedő továbbra is hitetlenkedve.
- Mondtam! – s a *-dt-* csak úgy pattog a tolmácsnő nyelve alatt. – Mondtam, hogy telefonáljunk minden nap, hogy itt vagyunk az országban, és jövünk. Hogy vegyen komolyan!
- Ez nem lehet igaz! Menjünk a vállalathoz!
- Szombat van. Ott csak a portás lesz.
- Csak az volt ott. Nem lepődött meg. Higgadtan tudatta, hogy a vezérigazgatónak hétvégi háza van, ott tölti a szombat-vasárnapjait a szülőfalujában.
- Telefonon?
- Nem érhető el – sajnálkozik a portás.
- Te Szent Balkán! Hétfő reggelig még két éjszaka román, decemberi szállodaszobákban!

Intermezzo

Vasárnap este a szállodaszoba ketreccé válik a tolmácsnő számára, aki feldúltan tárcsázza Erdélyben lakó, hajdan gabonaipari szakember felmenőjét.

– Te, apa, ezek itt nem vesznek minket komolyan. Nem tartják be a megbeszélt időpontokat.

Csönd a vonal végén. Majd:

- Hát, mindenesetre, te tárgyalj velük, fiam. Ne a magyar kereskedő.
- De én csak tolmács vagyok.
- Akkor is.
- De hogy? Te dolgoztál velük egész életedben, te ismered őket.
- Az igaz. De nem *tárgyaltam* velük.
- Hát mit csináltál egész életedben?
- Végeztem a dolgomat, fiam.

A magyar kereskedő hétfő reggel már biztos a dolgában. A menedzser-vezérigazgatónak minden bizonnyal a cégnél kell lennie. A tolmácsnő kíséretében nyugodtan megreggelizik tehát a szállodában. Mint aki lekörözni készül egy bűnözőt, szinte már kényelmetlen számára, hogyan fog mentegőzni a menedzser. Lelkében már helyette is kifogásokat keres, megnyugtató okokat,

amiért a lakásán szombat estére időzített találkozáskor nem lehetett jelen. Biztos súlyos beteg volt szegény öreg édesanyja. Vagy szegény öreg édesapja, sőt az ányikája is. Hiszen a baj nem jön egyedül.

Fél kilencre odaérnek. A titkárnő széles mosollyal, régi ismerősként fogadja őket.

– A menedzser úr?

– Dolga akadt az egyik leányvállalatunknál.

– Szombatra ajánlott találkozást nekünk. Akkor sem sikerült beszélünk vele – cövekelei le magát a magyar kereskedő.

– Biztos közbejött valami – a titkárnő mosolya veszít üdeségéből.

– Biztos. De nekünk ma találkozoznunk kell vele! – szögezi le minden elszántságával a magyar üzletember, melyet a két (decemberi) román hoteléjszakából merített.

– Délután – suttogja a titkárnő. – A menedzser úr a leányvállalattól egyenesen haza szokott menni.

– Akkor utána megyünk – feleli rendületlenül a magyar kereskedő. – Hány kilométer ide az Önök leányvállalata?

– Ötven.

– Az nem távolság – feleli eltökélten a magyar kereskedő, s a kijárat felé lép.

– Várjanak! – emeli fel a hangját a titkárnő, s a telefonkagyló után nyúl. Hosszas tudakozódás, vonalak kapcsolgatása. A titkárnő hamarosan eléri a menedzser-vezérigazgatót.

– Ezek mintha dugdosnák előlünk a főnöküket! – állapítja meg a magyar kereskedő.

Közben muzsik-szerű technikus jön be, és halkán érdeklődik, hogy hoz-e ma pénzt a főnök. A munkások zúgolódnak. A múlt havi fizetést sem kapták meg. A titkárnő rosszalló pillantást vet a muzsikra, lopva oldalpillantást a tolmácsnőre. Az halkan tolmácsol.

– S akkor miért nem érdeke, hogy velünk üzletet kössön? – értetlenkedik a magyar kereskedő.

– Nincs előtte hitelünk. Nem tárgyaltunk vele balkáni taktikával.

– Hogyhogy? – hüledezik.

– Nem kérdeztük meg tőle, hogy szolgál az egészsége, melyik pártra fog szavazni a választásokkor, és nem adtunk alkalmat neki, hogy szidalmazza X-et. Tehát nem alkalmaztuk a késleltetések, körbejárások technikáját. Egyből üzletről beszéltünk. S még ajándékot sem hoztunk neki.

– De mi köze mindennek az üzlethez? – hüledezik a magyar kereskedő.

– Hogy kiismerhessem. Hátha kiderül, hogy nem is vagyunk románok. S ha azok is lennénk, hátha nem is vagyunk ortodoxok, s ha azok is lennénk, hátha nem is tartjuk meg az ünnepeket. Ez nagy hiba. – A menedzser irodafalán olcsó, nagy falfelületet takaró ikonreprodukció.

– Örültség! – s a magyar kereskedő idegesen dobol az ujjával a titkárnő asztalán.

– De akkor hogy akarhatjuk, hogy komolyan vegyen és üzletet kössön velünk?

– Marhaság! A múlt rendszerben is exportáltak a románok az oroszoknak.

– Felsőbb utasításra.

Nagyot sóhajt.

– Cincişpe minute! – csilingel feléjük a titkárnő széles, diadalmas mosolya.

– Cinci minute! – legyint lemondóan a magyar üzletember. – Ezt már ismerjük.

– Tizenötöt mondott – figyelmezteti a tolmácsnő.

– Az még rosszabb. Az akkor három óra legalább.

Várákosznak. Csakugyan félóra múlva ott terem a menedzser. Kicsit megtegetőzik, hogy sürgős problémája akadt a leányvállalatnál.

– Mi már szombaton is itt voltunk – s a magyar üzletember a román menedzser tekintetét fürkészi. A magyar üzletembernek gazdagodik az emberismerete, a román zavartalanul bólogat.

– Az idős édesapám... – s cseppet sem hazudik.

Nincs harag, sem indulat.

A szerződés hamarosan előkészítetik, közben a pacalleves protokollárisan elfogyasztatik, végezetül pedig a szerződés szövege megtekintetik – a magyar partner részéről. A magyar üzletember kikattintja golyóstollát, s aláírja.

– A jövő héten kijön a kórházból a jogászom – mondja abszolút természetességgel a menedzser –, ha nem talál kivetnivalót a szerződés szövegében, természetesen részünkről is aláírásra kerül.

– Tehát ma nem? – a magyar fél magába roskad. Szent Balkán!

Ismét eltelik egy hét. A magyar kereskedő tolmácsostul megérkezik a szállodába. Felmegy az előre megrendelt szállodaszobába, a tolmács kézbe veszi a telefonkagylót.

– A menedzser úr?

– Nem tudom, hol van – a titkárnő hangja érdektelenül cseng. – Talán odakint a részlegen.

– Kérjük kapcsolni.

– Nem lehet, most modernizálják a részlegen a telefonhálózatot.

– Visszahívjuk tíz perc múlna! Nem öt! Nem cinci minute! Addigra legyen az irodában.

– Nem lehet, arra kért, hogy amíg az ellenőrzés tart a részlegen, ne zavarjam.

A tolmácsnő berekeszti a tolmácsolást. A magyar üzletember idegesen kérdezet:

– Mit mond? Fordítsd már, mit mond!

A tolmácsnő egy pillanatra az ölébe ejti a telefonkagylót. Mély jógalégzés. Közben:

– Mit mond? Már megint nincs itt? Mit mond?! – ismétli idegesen megbízója.

A tolmácsnő a füléhez illeszti a kagylót, s hatalmas lélegzetvétellel beleordítja minden felgyülemlett, nem szent, de balkáni indulatával:

– Mit képzelsz?! Maga ne játsszon másnak az idejével és pénzével! Azonnal kapcsolja a főnökét!! Öt *másodperc* alatt!! Megértette?!

– Imediat, doamnă... (Azonnal, asszonyom...) – szipogja elhalóan a titkárnő, s kisvártatva megszakad a vonal. A magyar üzletember szája sarkában apró, cinikus mosoly.

– Jó az orgánusmod. Kár, hogy nem léptél énekesi pályára.

A tolmácsnő vállat von:

– Talán jobb lett volna.

Aztán, hogy vigasztalja:

– Letette?

– Le. De most odategyünk. Ezekkel így kell.

A titkárnő kisírt szemmel várja őket.

– Doamnă, eu nu am pus jos receptorul... (Asszonyom, én nem tettem le a telefonkagylót...)

– Nyilván megszakadt! – biztosítja együttérzéssel a tolmácsnő.

A menedzser teljes stábjával várja őket az irodában.

A szerződést szemük láttára saját kezűleg írja alá. A magyar kereskedő icipici csalódást érez: lehetséges, hogy ez csak így egyszeriben valósággá vált? És akkor mehetnek vissza Debrecenbe?!

Elmegy a román kamion a próbaáruval a magyar üzletember által kijelölt megrendelőhöz Donyeckbe. Két hetet vesztegel: ott tölti a karácsonyt, a Szilvesztert, s elfogy az elemőzsiája. Akkor hazatelefonál Bukarestbe, hogy történjék már valami. Csak annyi történik, hogy eltelnek a pravoszláv ünnepek, vízkereszttel bezárólag, s a román kamionsofőr rakományát kipakolják. Viszszatér a Regátba.

Az ukrán üzletfél átveszi a próbaárut, s – pénze nem lévén – a román áru minőségét becsméri. A magyar üzletfél felháborodik, s azzal marad. A próbaáru ellenértékét s a szállítási, veszteglési költségeket saját zsebből kifizeti a román cégnek.

A szerződés két hónap elteltével a román fél kezdeményezésére felbontatik. A magyar üzletember gondolatban a Balkán határvonalát kiterjeszti egészen ukrán üzlettársa telephelyéig, Donyeckig. Emlékezete a fiatal tolmácsnő hangját játssza be, mint kedves reminiscenciát.

Nosztalgiával nagyot sóhajt.

– S mi még elvártuk, hogy vegyenek komolyan!

Élet és Irodalom, 1996. június 14.;
Magyar Közélet, 1998. december – 1999. január.

Odaát a semmi világba'

Stoppal

Július derekán egy férfi meg egy kisgyerek száll le a nyírábrányi határátkelő túloldalán. Mihályfalva. Poros érmelléki városka, homokra épült. Tizenkétezer magyar lakja, s épp ezért nem fejlesztették az elmúlt negyven évben. Van ugyan egy utcája, a Csubukos, ott a vámosok laknak, új házakkal s új aszfalttal. De a fiatalok javarészt elköltöztek. A város fő útja toldott-foldott, helyenként aszfalt is van rajta.

Végiggyalogolnak a kora délutáni vibráló hőségben a Sasig, a volt zsidó vendéglőig. Onnan már lehet stoppolni. Buszjárat naponta kétszer van Váradig. Egyszer már utaztak azon: a diószegi cigányok tyúkot vittek rajta, s amikor egy asszony hátul rosszul lett, a sofőr pedig kinyitotta a hátsó ajtót, az agyonvágott egy tyúkot, a bele is kifolyt. Az ember legyintett:

– Úgyis megesszük. – Azon nem megy többet. A taxi pedig drága. Úgyis csak a következő faluig mennének. A rokonokhoz.

Már több autó is elhaladt. Legalább a gyerekre való tekintettel állnának meg! – mérgelődik, majd hirtelen ötlettel papírt vesz elő, vastagon ráírja: *Tarcea*. A gyerek még egyet sem kérdezett, alélt a melegtől, most is csak kérdően néz rá. De amikor felmutatja a papírt, az első Aro megáll. Hat kilométer Értarcsa.

Az árós az útkereszteződésnél teszi le. A kapuban a két hatalmas gesztenyefa jótékony árnyékot vet. Az udvaron a két, hatvanon túli öreg. A gyerek cselesen elszalad a nagyszülők mellett, a kiskutyát öleli magához azon porosan, csak annak köszön.

– Ez a gyerek most sem tud köszönni! – mondja az öreg. Egy foga van, az alsó bal szemfog, a többit kihúzatta jó tíz éve, hogy majd csináltat fogsort. De aztán nem ment vissza többé, megunta a Váradra járást, egész napos várakozást. Az öregasszony kendőben, nagyot hall.

– Hagyd azt a gyereket –, szól a férjére, de amikor meg akarja csókolni, a gyerek a nagyapjához fut:

– Vigyél a bocikhoz! – követeli.

Az öreg felkapja, boldogan szorítja magához, s szalad vele az istállóba, mintha megfiatalodott volna hirtelen.

– Pusztit kapok?

- Nem! – tartja messze a fejét a gyerek. – Szúrsz!
- Az istállóban csak a kisborjú álldogál.
- Megfejed a tehenet? – kérdi az öreg kötekedve a fiától.
- Már egyszer megpróbálom – feleli a fiatalember –, majd holnap.

Bezzeg mekkora ház!

Reggel ötkor rázendít a rigó a ház előtt. Ha akarna, sem alhatna tovább. Felkel, a fürdőszobában, melyet csak a vendégek használnak, hideg víz folyik. A meleg víz elkészítése külön szertartást igényel: fahordás, gyújtós beszerzése, begyújtás...

Belekóstol a levegőbe. Hajnali három óta a teherautók már telepöfögték kipufogógázzal a levegőt. A ház a falu központjában, a műút mellett áll: átjáróforgalom folyik Váradtól Máramarosszigetig. Már kiskorában veszélyes volt: Lili kutyájának a kölykeit, valahányszor csak fialt, s a kölyköket az anyjuk néhány hetes korukban kivitte az útra, mindannyiszor elütötte egy-egy kamion.

– Te minek keltél fel ilyen korán? Feküdj vissza még.

Legyint. Érti, hogy útban van, nem tudják hasznosítani.

– A fene megette volna, aki kiment leghamarabb! – sopánkodik az öregasszony, már csak megszokásból. – Megmondtam a papnak is: könnyű magának, tiszteletes úr, azt prédikálni, hogy hosszú életű légy azon a földön, melyet az Úr, a te Istened ád tenéked. Nekem csak egy fiam van, az is elment oda a semmi világba. Nem lett volna jobb itthon? – teszi fel már magának a kérdést. – Bezzeg Kóka Pityu mekkora házat épített magának a falu közepén! Te is szerezhettél volna!

A fiatalember vállat von. Pedagógusi fizetésének pont egyharmadát kapná, ha hazaköltözne. S az árak ugyanolyan magasak, mint Magyarországon. Kinevezett állami állást pedig csak rémálomba illő utánajárással lehet szerezni.

– Hallgasson már, anyu! – legyint türelmetlenül. – Majd megfejem este a tehenet.

– Meg azt te... – mosolyodik el az öregasszony, s hátrasiet a baromfiudvarba.

Utána lődörög, felveszi a nyírágseprűt, mellyel az udvart szokták seperi. A vége lucskos, hideg.

– A nyavalyába – morog, s gondolkodik, hogy dobja-e le. Majd tyúkszaros tenyerét a kapufélfához kenve, nekifog az udvarseprésnek. Fölösleges-

nek érzi magát, túl könnyűnek a munkát, de a tizedik húzás után – miközben a por magasra csap a feje fölött –, megsajdul a mutatóujja töve. Bőrlebeny táto, alóla vér szivárog. Bosszúsan legyint vele, s az udvari csap alá tartja, mire élesen felsajdul a seb.

Kint a Csohoson

A gyerek egész nap hol a disznópajta tetején, hol a diófán. Hirtelen eszébe jut, hogy a tavaly majdnem megdöglesztette a disznókat diófalevéllal. Figyelmezteti, hogy csak paprika-gaszt adjon nekik. A gyerek kórészalat húzgál maga után, időnként a kutyára ver vele. Az mit sem törődik vele.

Délben kiadós paprikást eszik, utána lefekszik. Olvasni próbál, de nem tud összpontosítani. Túl sokat evett, nem bírja már a zsíros parasztételt.

– Kimegyek a Csohosra.

– Minek? – néz rá értetlenkedve az öregasszony. Falun nem szoktak csak úgy sétálni. Csak akinek dolga van, az jár ki.

– Szétnézni.

– Nincs azon mit látni. A falu vezetősége hagyja elgazosodni.

– Megnézem – s veszi az ingét.

– Ne menj, fiam. Ha kimész, meg kell látogatni Tőkés nénit, folyton kér-di, hogy mi van veletek.

– Akkor körbe megyek – nincs kedve az öregasszonyt meghallgatni. Tőkés néni fiatalasszonyként a Dunántúlról került oda a háború idején. Telefonoskisasszony volt. De most sem tudja az állam nyelvét.

Már a kapuban köszönnie kell. A tizedik járókelő szembejövetelekor rá-eszmél, hogy a szülőfalujában már szinte senkit sem ismer. Azok bólintanak neki. Közel tíz éve ment el.

A Csohoson mindenféle jószág. Messze, ameddig ellát, térdig érő gaz, helyenként lelegelte már a jószág. Liba, disznó, marha külön csoportokban. Rá-gyújt. A felesége otthon most jöhet a munkából. Pár nap múlva utánuk jön. A panellakás most lehet a legforróbb.

Visszaindul.

– Na, milyen a Csohos? – kérdi az öreg.

– Hagyják tönkremenni.

– Kivel találkozta?

– Nem ismerek senkit. Csak bólogat az ember, mint a néma.

Jönnék a csordák!

A gyerek kint ül a kapu előtti kövön. Kezében vessző, a végére madzag kötve.

– Ezzel csapom meg a bocit, mikor jön befelé! – egészen izgalomban van.

– Nem boci az, tehén.

– Hagyd már a gyereket. A Piros, ugye? – fordul a gyerekhez a nagyanyja.

– Jönnék a csordák! – kiáltja izgatottan, amikor meglátja az első tehénket.

A csürhe már elhaladt, az útkereszteződésben karikás ostort kongat a csürhés. A disznók felismerhetetlen színűek. A csordakút mellett hemperegnek a sárban. Mint egy-egy hatalmas patkány.

Majd jönnék a tehenek is szép sorban. A vége felé jön a Piros, megáll a kapu előtt, nem mer bemenni. A Jámbor hátrább ballag. A gyerek böszülten támad neki, a tehén elszalad, kört ír le az úton, a gyerek utána a rögtönzött ostorával. Diadalittasan rácsap, mire az megugrik, s beszalad a kapun.

– Megcsaptam! – ujjong, s az apja, felélénkülve a gyerek örömétől, hátramegy megnézni a tehénfejést.

Az öreg már bekötötte a jószágot. Hallgatnak egy sort:

– Megpróbálok? – kérdi. – A Pirost megfejem, a Jámbor a tied.

A kapufélfánál ácsorog a román papné a tejeskannával. Az öregektől hordja a tejet. Messziről köszön – magyarul. Csak az urának, az ortodox papnak tilos magyarul megszólalnia. A határmenti lakosság most sem beszéli jól az állam nyelvét. Morognak is a papukra, hogy csak románul miséznek, s vagy a magyar római katolikus templomba járnak vagy sehova. A sok görög katolikus magyarból lett ortodox.

Kétely fogja el: ha a papné meglátja, ki fogja nevetni. A fejés kemény izommunka. Gyerekkorában sem tudták rávenni, hogy megpróbálja. Bezzeg a városi felesége! Ha idejön, reggel megy a szőlőbe, hajtja a fogatot. Este feji a Jámkort. Műparaszt. Élvezi. Ő még rá sem gyűjthet. Az öregek hinni szeretnék, hogy a fiuk nem dohányzik.

Szöges deszka, dzsörzérüha

Fél szemmel figyeli az öreget.

Az komótosan maga alá tesz egy kiszuperált vedret. Arra keresztben egy deszkát, ügyelve, hogy a kiálló szögektől tuskés fele a veder belseje felé szúrjon. A tőgyeket meg kell mosni, a tehén hasa teljes hosszában fekete szutyok.

– A fene egye meg – nyugtázza az öreg –, a csordás mindig belehajtja az árokba!

Megtörülgeti a tehéntőgyet egy hetvenes évekbeli női dzsörzérúha felismerhető maradványával, és kezdődik a fejés. A tej vastag sugárban surran a sajtárba, kész öröm hallgatni! Hirtelen kedvet kap.

– Nincs még egy rocska? – türelmetlenkedik.

– Telefonon lehetne egyet rendelni – hangzik a válasz. A faluban kézi kapcsolásos telefon működik, délután öttől nyolcig. Este kilenc óra van.

Vár. Az öreg befejezi a Piros fejését. Most a Jámboron a sor. Szótlatlan kínálja a szöges deszkát. A fiatalember vállat von, elveszi.

A veder a tehén alá, a szöges deszka a szűrös felével lefelé. Ráül, egyensúlyoz. A rögtönzött lóca előre-hátra billeg. Az izomtónustól, mellyel az ülőalkalmatosságon egyensúlyozva a sajtárt tartja, enyhén remegni kezd. Megfogja a tőgyeket, s erősen megszorítja. A karján lefelé végignyillallik az izom, a tej vékony sugárban a térdére spriccel. Az öreg úgy tesz, mintha nem látná. Előrebballag.

A fejés tehát megy. Igyekszik valamilyen ritmust adni ténykedésének. A gyerek kajánul hátba veregeti:

– Apu, ne bólogass! – s közben körülötte ugrabugrál.

– Eredj innen! – förmed rá. A gyerek rá sem hederít, felmászik a szekérrre. Játsszik.

Most már újabb szempontra is figyel: hogy ne bólogasson. A sajtár lassan félig tele, a tej vékony nyalábokban, félénken szétspriccel az oldalán. Izmai begörcsölnek, s az utolsó percekben már nem is ül, hanem minden erejével a tehéntőgyekbe kapaszkodik. Akár egy vízbefúló. Közben leleményesen kivédi, nehogy a Jámbor a mezítelen lábára hágjon, miközben patájával topantva távolítja el magáról a legyeket, amelyek most már sűrű rajban a fiatalember lábszárát marják. Azt viszont már nem sikerül kivédenie, hogy a Jámbor ugyanezzel a mozdulattal össze ne sározza a tőgyét, s ezzel együtt a keze is ganéjtól fekete lesz. Magában elfojt egy káromkodást. A román papné irányába pislant, de az már nem áll a kapufélfa mellett.

Remegő testtel tántorog be a konyhába, csak arra figyel, hogy a kezéből ki ne essen a sajtár a kifejt két liternyi tejjel.

– Máskor is csak ennyit ad a Jámbor? – kérdi.

– Marad a borjúnak, nem kell erőltetni – legyint az öreg. S már vágat is ki a kisborjú az istállóból, mohón szopik, nyakán végigcsorog a tej. A gyerek türelmetlenül várja, mikor csaphatja meg, hogy visszazavarja az istállóba.

Jó lesz a gyűjtőbe!

Másnap végiglődörgi a napot. Szemerkél az eső, a tervezett szekerezés elmarad. A fészerben kukoricát darál az öreg, kézi darálóval. Átv teszi, de egy félóra múlva elunja. A gyerek önfeláttan játszik a kölyökkutyával az ereszt alatt. A legyek rajokban szállnak lámpaernyőre, ablaküvegre, falra. Ócska ruhát kér, hosszú szárú nadrágot, hogy a légy ne csípje, s amelyért nem kár, ha meglucskosítja a sajtár mellé fejt tej.

Estefelé kiáll a kapuba. Várja a Jámort. Rögtönzött lóca fel, szöges deszka szűrös végével le, ügyesen imbolyog rajta, dzsörzérúhas lemosás, kezdődhet a fejés. A tej szívet gyönyörködtetően surrog a sajtárba. Kivédi a Jámor rugdosását, a keze is tiszta marad, csak a tőgyet kellene közben ganétlanítani egy-egy ilyen rúgás nyomán. Mindegy, majd megy a gyűjtőbe, tüllel ki lehet szűrni. A román papné a kapufélfánál áll, az öregasszony már szűri neki a tejet.

Már nemcsak remegő, hanem az izomláztól hasogató tagokkal, mosdatlanul dől az ágyba.

– Hát meg lehet tanulni...

A harmadik este lankadatlan a kedve: a Jámor tőgyét magabiztosan mos-sa, a szomszédasszony átkiált:

– Látom, már jól megy a fejés!

Kicsit bosszús: ahogy ezt látja, úgy látta az előző kettőt is a szomszédasszony, mégsem szölt, biztos röhögött magában.

– Már megy! – rittyenti oda önértetesen, kicsit olyan, mint a gyerek, ha megdicsérik. Eközben ritmusra imbolyog a rögtönzött lócán. A fejés ősi ritmusát tapasztalja meg ezen az estén, ráhajlik a Jámor dagadó oldalára, akár a Thomas Hardy regényéből készített filmben Tess Duberville. Hirtelen felmerül benne, hogy abban patikatiszta volt a tehén, szemernyi ganéj sem volt az oldalán, s a lány fejés közben szerelmesen nekihanyatlott. Bezzeg, a Jámor oldalról is csupa ganéj! –, s míg irodalmi reminiscenciái merengőre lankasztják, a rögtönzött szék, zsupsz, kicsúszik alóla, s ő a tehén tőgyébe görcsösen kapaszkodva igyekszik a térde között megtartani a sajtárt. Elfojtott káromkodás, irodalmi visszaemlékezés oda, felállítja a vedret, a szöges lécet pedig le, próbálgatja: hát az ismét csak rendesen imbolyog elé-hát-ra. A fejést bosszúsán berekeszti.

– Ez a tehén ma sokkal kevesebbet ad, mint a tegnap! – kiáltja előre.

– Nem baj, fiam, szoptatós az.

Mérges.

– Szabadalmaztatni kéne ezt az ülőalkalmatosságot, majdnem hanyatt es-
tem vele!

– Jó lesz, majd elküldöm a patentet! – mondja az öreg. Közben a hideg
vizes csap alatt igyekszik legalább olyan mértékben megszabadulni a tehén-
trágyától, hogy az az ágyneműn ne hagyjon nyomot. Kimerülten ágyba dől.
Egyetlen vigasza, hogy másnap jön a felesége. Már nincs kedve az új tudo-
mányát bemutatni neki. Utaznak tovább, be Erdély közepébe, utána...

...vissza a semmi világba.

Negyedik nap olvasgat. Estefelé jön a csorda, hosszasan tartózkodik az il-
lemhelyen.

– Nem tudom, mit ettem ma, elrontottam a gyomrom – magyarázza. Ho-
lott harmadik napja székrekedése van. A fejés ideje feltehetőleg letelt. Saj-
gó tagjait kivonszolja az árnyékszékről, enyhe büntudattal poroszkál az is-
tálló irányába.

A gyerek két tyúknak zoknit húzott a fejére, azok tehetetlenül toporognak
a szürkületben, mennének a kakasülőre. A gyerek egy kórészállal nagyokat
suhint a tyúkok feje fölött a levegőbe, s rikkant egyet-egyed.

Szinte maga sem érti, miért dühös.

– Mit kínozkod azokat az állatokat!? – förmed rá. – Nem látod, hogy fél-
nek?

– Bekerítettem az ufókat! – üvölti, s táncol tovább körülöttük. – Nem tud-
tak megcsípni!

– Hagyd a gyereket – szól az öreg.

A román papnét aznap nem látta. Egészen sötét van a hátsó udvaron.

– Ha fejni kell, csak szóljon, apu! – próbálkozik.

– Már megfejttem, fiam. – A válasz csöndes, békés, mégis mintha a bíró
kalapácsütése csattanna: Itt is semmi világ, odaát is, ha már seholy sem leled
helyed. Mehetsz le is, fel is.

A Magyar Közélet díjnyertes riportja, 1998. szeptember

az iskola aulájában. Minden kiállításon alkalmam nyílt portréinterjút készíteni a művésszel, s ilyen módon betekintést nyertem egy érzékeny-érzéki világba. De meginterjúvolhattam az iskolaváros kilencvennégy éves tanítónőjét⁴, aki számára pedagógus-napon már nem tudtak olyan elismerést adományozni, amit meg ne kapott volna. Sok nemzedéken rajta volt keze munkája – élete „ezernyi gyökerű” volt. Számos kérdésemre kaptam választ interjúalanyaimtól, akik legtöbbször pedagógusok, művészek voltak. Ez a voyeur-lét betekintést enged egy másik ember gondolatvilágába, lét-formájába.

Diákjaimmal egy magyarórán rendezett bírósági tárgyaláson felmentettük Rousseaut a postumus-vád alól, miszerint a pedagógia ösatyja létére lelencke adta öt gyermekét. Aztán feltérképeztük Patak zengzetes nevű kocsmáit, s pályázatot nyertünk vele. Később könyvet írtam Patak kocsmáiról. A *Ketyere, bigyó, nünike* pályázatot az Anyanyelv-ápoló Szövetség díjazta. A nyíregyházi Zrínyi Miklós Gimnázium testvériskola példáját követve, az akkori igazgató⁵ megbízásából diákvers-kötetet szerkesztettünk Vas Tibor miskolci költő bábáskodása mellett, Goethe szavaival: *Több fényt!* címmel. Patakon kezdtem el feldolgozni Wass Albert írásművészetét – a sok év munkája egy bibliográfiában, számos tanulmányban, könyvismertetésben, két díjban s egy doktori disszertációban csapódott le. Van egykori ÁVG-s diák, aki most írásaim szerkesztgeti⁶. Esszéket írok a párhuzamos világokból átszüremlő tapasztalatokról, felidézve a múltat, megidézve a jövőt.

Riport-, esszé- és versmondó pályázatot nyertek a diákok. Aztán ezen fellelkesülve én is írtam egy esszét Ratkó József drámájáról, s azzal megnyertem egy versenyt. A munka referenciának számított, amikor 2001-ben a Nyíregyházi Főiskolára hívtak tanítani.

Légy hű, s tied az élet koronája. Nolens volens hű maradtam a katedrához. Szerencsésnek mondhatom magam, mert azt csinálhatom, amit már diákkoromban elképzelttem. Fordítok, kutatok, írok. Látok, láttatok. S mivel más is kíváncsi a dolgok mikéntjére, médium-létem feladataként közvetítem a megszerzett tudást.

Az Árpád Vezér Gimnázium jubileumi almanachja (2008).

⁴ „Lili néni”, lásd *Utazások a katedra körül* című fejezet.

⁵ Wass Albert-díj, 2005; A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtárának Wass Albert tanulmány-pályázatán I. díj, 2008.

⁶ Lapis József, a Debreceni Egyetem Doktoriskolája.

MINDENHATÓ, ÖRÖK SZERETET

„Változás jön sima csigavonalakban”

Tanári indulásom az Árpád Vezér Gimnáziumban

„Sima csigavonalakban az út, csalón úgy tesz, mintha ismerős lenne” – Christl Greller bécsi írónőt idézve. Az ember élete, akár egy spirálvonal minduntalan visszatér egy-egy csomóponthoz. Ilyen pont az életemben Sárospatak, mely szülővárosom, Marosvásárhely szellemi testvére félévezredes oktatási intézményeik, a két református kollégium révén. Ám nemcsak a múlt, a protestáns szellemiség köti össze e két várost. Patak pezsgő szellemi élete – látszólagos állóvízszerű nyugalma ellenére – magával ragadja a hosszabban ott-tartózkodót. Mindkét város számos neves embert nevelt. Vásárhely – kézműves múltja révén – rengeteg képzőművészt. Patak számos gondolkodót: tudóst, író, kutatót.

Engem pályakezdő tanárként vezetett Patakra – mint idős, tapasztalt tanító – az a bizonyos csigavonal. Elvezetett a város ódon szellemiségén szárba szökkenő, ám új kezdeményezésként a régít az újjal ötvöző iskolájába, az Árpád Vezér Gimnáziumba, azaz az ÁVG-be. Kezdő tanárként.

Ha önmagamhoz kíméletlenül őszinte akarok lenni – s kamaszkorom kedvenc írójával, Erik Knight-tal szólva: „hű leszek magamhoz” –, kudarcnak fogtam fel Patakon „landolásomat”. Pedagógus-gyerek voltam – sohasem akartam tanár lenni. „Akiben még befejezetlen dolgok élnek, ne dolgozzon kamaszokkal” – írta Móricz Zsigmond. Bennem nagy távlatok feszültek, korábbi újságíró-gyakornoki munkám után szanatóriumnak tűnt a katedra, szunnyadó energiáim fellázdak a tanári lét ellen. Csakhogy illúzió volt a kezdeti nyugalom, hiszen bárhova megy az ember, mindenhova önmagát viszi, környezete csak tükröt tart neki. S körülötte társai, a rá bízott diákok kérék-sürgették, hogy önmagam adjam.

Egyik német szakos fiatal kolleganóm¹ kezembe nyomta egy bécsi írónő novelláskötetét, hogy írjak ismertetést róla. Akkor írtam első német nyelvű recenziómat. Az írónőt jó tíz éve fordítom, két műfordítás-kötetem jelent meg. Újságírói képzettségem sem maradt kiaknázatlanul. Megbízta a *diÁkVilág* című iskolaújság segítő tanárként való koordinálásával². A rajz és vizuális kommunikáció szakos kartársnő³ egy-kéthavonta kiállítást szervezett

¹ Németh Gizella német-történelem szakos tanár (Németországban él).

² A főszerkesztő Sipos István diák volt.

³ Frimmerné Ihnáth Marianna művésztanár.

„Galamb papnék”¹

Származott egy vesszőszál

– Az idén sem lett fehér karácsonyunk! – morogja a gondnok felesége a templomudvaron. Hangjában egy csepp bosszúság, tekintete a magas szárú, ünnepien kisuvickolt csizmák nyomát pásztázza a templom oldalsó bejáratáig. A keskeny cementjárdán akárha csűrhe ment volna végig. A csizmák talpán a ragaszkodó fekete sár épp a templomajtó előtt gondolta meg magát, s feladta ragaszkodását.

– Ráérsz lesöpörni, ha majd kijöttek – int a harangozó, s lassan megindul hátra a fészerhez a nyírágseprűért. A gondnokné befordul a papi lak folyosójára, körülnéz – senki nem látja –, a tiszteletes úr otthoni kardigánja zsebéből kihalsz egy cigarettát, kimenőben még gyors pillantást vet a szobába. A két kisgyerek szokásos játékát játssza: felöltöztetik a szelídebbik macskakölyköt kendőbe, ruhácskába, bocskort is kötnek a tappancsára. Bármennyire szelíd is a macska, a kendőt nehezen tűri, karmolászik. A fiú, a kisbbik, fél kezével a macska lábát tarja, másik kezében macskaszőrös ünnepi babapiskóta. Bol-ti. A keresztyánya küldte városról. A tiszteletes asszony nem ért rá sütni. Írta a prédikációt, hogy aztán egy egészen másikat mondjon el a szószékről.

A gondnokné hátramegy rágyújtani. Megnézi a jószágot, lábával megrugdossa az ólat, a maradék disznó felröffen. A fekete asszony az ólba fújja a füstöt, tekintete a templom felé rebben.

A templomban elharmóniumozták már a *Tebenned bíztunkat* is, a nép ki-felé özönlik méltóságteljesen. Legátus nem jött az idén, hiába kértek. A tiszteletes asszony segédkezett az úrvacsoránál. Az ember Tarcsát pásztorolja. Az asszony Adonyt. Kezet fog egy-két presbiterrel illendőségből, siet kifelé, hogy majd az Ér rég kiszáradt árokpartján elinduljon Adonyba. Három kilométer. Ott két órával később templomoznak. Aznap senki sem megy a városba, hogy elvinné egy darabig. Gyalogolni fog a csúszós árokparton.

A nép ünnepi áhitattal jön a templomból. Mire a tiszteletes asszony is kijön, az udvaron kisebb csődület: a fonnyadt bazsarózsa bokorban, a fénylő sártócsa közepén a fiúgyermek harisnyában. Az istentiszteleti áhítat oda:

– Zsombi te, az anyád iskoláját! Hol van Irma?

¹ A Bálint György Újságíró-iskolában írt diplomamunka címe.

A hároméves forma fiúcska mosolyog a bazsarózsák sáros levelei között, arca sáros, keze fekete. Az egyikben egy darabka bolti babapiskóta. Zavartan pislant a feketeruhás presbiterekre. Harisnyája fél méterre lelóg lábfejétől, a végét egy levegőbuborék a pocsolya tetején úsztatja.

– Tiszteletes asszony, füröszse meg jó meleg vízben! Tüdőgyulladást kap! – duruzsol az egyik presbiter.

– Kap egy frászt! – dördül az asszony hangja, s lendületes nyaklevest kanyarít a gyerek nyaka köré. Az, mintegy gombnyomásra, bömbölni kezd. – Egészségesek ezek! Megyek Adonyba, várnak a hívek!

– Tessék menni nyugodtan – terem elő hirtelen a harangozó. Majd mintegy penitenciaként: – Majd mi Irmával... Irma! Hol vagy? – s az ólak felé pislant.

A tiszteletes asszony felhörpinti kihűlt kávéját, gyakorlott mozdulattal rágyújt, falja a cigarettát. A palástot a karjára veszi, vállára a téli kabátot, s döngő léptekkel elsiet.

Az úton csendesség, a hívek hazafelé igyekeznek. Autó véletlenül sem jár.

Minden örüljön nagyon

Délután. A szobában ötvenes évekbeli gömbölyű sarkú bútorok, egy-egy szekrénytetőből szegek állnak ki, a szegekre madzagok erősítve. A kifeszített madzagokon gyermekruhák gőzölögnek. Színük csak itt-ott emlékeztet az eredetire, legtöbbjük a mosásban foltosra fakult. A kölyökmacskák a szőnyegen hemperegnek, a kislány úgy gyúrja az egyiket, mintha ünnepi kalácsot serítene. Az lustán terpeszkedik, de egy durvább súroló mozdulatra felvinnyog, és az ágy alá szalad.

A tiszteletes asszony a konyhában főz. Fél kezében parázsló cigaretta, a hamuját néha a hajópadlóra pöccenti. Egy-egy fénylő hamuszemcse a leveses fazékba röppen. Belekóstol a levesbe, rácsapja a fakanalat az edény peremére, megtermett teste lehuppan az asztalhoz. Elnyomja a csikket, újabbra gyújt. Az asztalon kiterített könyvek, biblia.

A tornácon feltűnik a pap hórihorgas alakja.

– É. Nagy! – dörren rá a papné.

– Tessék, édi! – a férfi kezében sárgaréz drót, kalapács, mintegy igazolásul annak, amiért kirekeszti magát a szoba óévi csöndességéből.

– Az Ézsaiást már rég nem mondtam – s olvassa az igehelyet.

– Mondd azt, édi! – a pap felemeli a hatvanas évekbeli ágyneműtartó tejet, az ágyra lök belőle néhány gyerekruhát, játékot, kihúz az aljából egy

fogót. Az ágyneműtartó fedelét lecsukja, a csattanásra az ágy alól előmászó kölyökmacska nyakon csípi, majd odakint a tornácról belehajítja a bazsarózsza bokorba.

Alleluja, dicsérünk tégedet

Este. Az asztal lapján meghatározhatatlan színű viaszosvászon, rajta folyóiratok, üvegkannában gőzölő, többször kifőtt kávézaccból készített kávé. A tiszteletes asszony füstöt ereget elfeketült fogai közül.

– É. Nagy egyidős velem. A teológián kutyába sem vettem, mert egy év-folyammal alattam járt. Aztán kórházba kerültem IV. éves koromban. Karácsony után volt, mindenki hazament. É. Nagy látogatott meg, mert ő nem ment haza. Sokba került volna az út hazáig, hát bent maradt az internátusban. Felkeresett egy csokor virággal az évfolyamtársak nevében. A nővér úgy jelentette be, hogy a vőlegényem. Aztán rajtunk maradt.

– Miért kerültél kórházba?

A tiszteletes asszony tekintete kicsit leborul, kifújja a füstöt, elnyomja a csikket, ismét rágyújt.

– Mert én is nagy marha voltam, mint az a másik! – szalad ki belőle, majd magyarázatképpen hozzáteszi. – Nagy plátói szerelem volt köztem meg egy volt diáktársam között. Nem tudtam, hogy komoly szándéka van velem, soha nem is szólt hozzám, csak szemeztünk előadásokon. Karácsony előtt elküldi anyám a levelet, amelyben megkérte tőle a kezem. Anyámtól! Aki infirmier, magyarán bilihordó volt a megyeszékhelyi kórházban! Úgy kezdte, hogy Kegyelmes asszonyom! Anyám fel volt háborodva, azt hitte, gúnyolódna vele. Beszedtem vagy harminc tablettát. Aztán rám jött a félelem, kiementem a parkba. Onnan vitt el a mentő a szobor mellől. Se azelőtt, se azután nem váltottunk szót egymással. É. Naggyal békességben élünk.

– Sokáig nem szültél. Miért?

– Papirom volt a fővárosi kórházból, hogy nem eshetek teherbe. Fejletlen a méhem, aztán mondták. Aztán jött egy olyan év, amikor itt a faluban olyan asszonyok is teherbe estek, akik korábban meddők volt, vagy már rég nem akartak gyereket szülni. Híztam hirtelen hat kilót, fájt a hasam. Daganatra gyanakodtam, elmentem a megyeszékhelyre kivizsgálásra. Ott mondták, hogy öt hónapos terhes vagyok. Utána jött a másik is.

Ismét cigarettára gyújt.

– Miért dohányzol ilyen sokat?

– A harangozóné meg szokta számolni, ha hozzájuk megyek, hogy hány csikk van a hamuzóban. Egyszer egy délután tizenötöt számolt össze. Az egyetemen szoktam rá. Volt egy előadónk, akinél csak úgy tudtunk jegyzetelni, ha sorban ültünk öten-hatan, és mindenki leírt egy mondatot. Utána lediktáltuk É. Nagynak, mert őt tudott gépelni. Jegyzet alig volt, Akkor gyűjtöttem rá először, amikor felvettek a teológiára, és az apám, akit csak hírből ismerem, felkeresett az egyetemen. Az évfolyamtársaim előtt lekent két pofont nekem. Amiért tönkreteszem a karrierjét. A belügyben dolgozott.

– Hogy kerültél ebbe a faluba?

– Egyetem után egy évig jegyesek voltunk, akkor jelentett fel valaki a püspöknek, hogy a tiszteletes kisasszony – mármint én – egy éjszaka fogadta a vőlegényét. Akkor É. Nagy már itt szolgált. Házasság után kerültem Adonyba, a hívek addig nem is tudták, hogy a felesége vagyok, amíg meg nem született a nagyobbik. Az asszonyok a mihályfalvi piacon újságolták egymásnak, hogy a tarcsai pap felcsinálta az adonyi papot. Nem tudták, hogy házastársak vagyunk, mindig egyedül jártam Adonyba.

– Városi lány létedre hogy érzed magad falun?

– Nincs más lehetőség számunkra. Két dudás egy csárdában. Én nem „seglelkészkedem” az uram mellett egy városi gyülekezetben.

– S a hívek?

– Szeretnek. Csak azt sajnálják, hogy nem lakon Adonyban.

Nagyot ásít, nyújtózik:

– Megfőzöm még a húslevest, megvárom a román éjfélt, s lefekszem. Holnap délelőtt újévi istentiszteletet tartok. A pap ünnepkor dolgozik.

Feláll, örvénylik utána a dohányfüst. Megkavarintja a levest, kikísér. A macskakölyök a csukódó ajtó nyílásán szaporán besettenkedik a szobába. A két gyerek, állig szutykosan kifestőkönyvet csinál egy Grimm meséskönyvből. A kisebbik ákombákomokat rajzol a fedőlapjára. Harisnyája fél méterre lelóg a lábfejről, időnként rátapos a másik lábával. A kislány nyári ruhát húz egy magas nyakú pulóverre, majd meggondolja magát, és egy másikat vesz le a drótról. A nyári ruhát belehajtja az ágyneműtartóba.

[- - - -]

Áldjátok az Urat vígan

A dunántúli falusi templom előtt magas májusfa. Az istentisztelet ideje alatt állították fel. Tetejében kalács, fél liter pálinka.

Kinyílik a templomajtó, felerősödnek a Himnusz záróakkordjai. A fiatalok lenyomulnak a karzatról, s kitódulnak a templomkapun. Csak a végszóra vártak. Körülveszik a májusfát, pár pillanatig tanakodnak. A legkisebbet nógatják. Az nekiveselkedik, lecsúszik. Sorra próbálkoznak, nagyokat nevetnek. A templomajtó felé pislognak, hátha rájuk szól valaki. A fiatal tiszteletes most kezel a presbiterekkel. Addig még megpróbálják néhányan. Egyre kisebb lendülettel. A májusfa magas, a sváb, aki a pálinkát tette a tetejére, megtréfálta őket. Ha nincs, aki a májusfát megmássza, a pálinka az övé marad.

A tiszteletes szőke feje feltűnik a gondnok társaságában. Mögötte két léppéssel egy fekete, húsos arcú lány. A fiatal pap rá sem néz, mintha ott sem lenne. A lány kezében reklámszatyor, benne a megszegett, maradék úrvacsorai kenyér. A gondnokné tukmálta rá. Jó lesz az még, házi sütés. A pap arca, mint egy realistára sikeredett Ámoré, teste zömök, válla széles. Észreveszi a májusfát a rajta csimpaszkodó legényekkel.

– Józsi bátyám, itt mi a szokás? – kérdi hirtelen a gondnoktól. – Csak a legények próbálhatják meg, ugye?

– Meg itt, aki akarja – dünnyögi mosolyogva a gondnok. – Bár a tiszteltes úr még nőtlen – halkítja le a hangját, s mintegy bocsánatkérően hátranéz. A fekete hajú lány úgy tesz, mintha nem hallotta volna. Kezében a reklámszatyor, benne az Úr megszegett teste.

– Zuzukám, fogd meg! – rikoltja hirtelen elhatározással a fiatal tiszteltes, s hátra sem néz, odahajítja palástját a lánynak. Az fél kezével alig tudja megfogni, fele a porba esik, a gondokkal ketten porolják. A tiszteletes már a májusfán mászik, mint egy mókus. A legények tisztelettudóan körbe fogják, biztatnák, de tiltja az illendőség. Pillanatok alatt a tetején van, díszmagyar nadragjáról apró roppanásokkal hámlik a zsinór, melléről a vitézkötés. Odalent a lány homlokráncolva figyeli. A gondnok tenyerével ellenzi a szemét, hunyorg. A nap verőfényesen süt.

A tiszteletes lekapja a pálinkát, akik közel állnak, hallják, hogy valami svábot emleget, fogával kihúzza a dugót, leköpi a körülállók közé, s határozott kortyokkal megissza a pálinkát. Mind a fél litert. Enyhe moraj zúg fel. Lecsusszan a májusfáról – a kalács mintha ott sem lenne –, megveregeti a lány arcát.

– Na mit szólsz? – s a gyorsan ható részegség első jeleivel arcán vigyorg. Úrvacsora előtt sohasem eszik.

– Hogy nem vagy normális – súgja a lány, s feszeng. Elindulnak.

– Tiszteletes úr, nem árt meg? – kockáztatja meg a presbiter.

– Fiatal az, kialussza – legyint a gondnok, mint lókupec, aki ismeri a portékáját. – Ma már úgy sincs délutáni istentisztelet – krákog. – Csak Patonán, a szomszéd faluban – teszi hozzá csendesén.

A népek csöndesen bámulnak a kis tiszteletes imbolygó alakja után. Az a lányba karol, befordul a papi lak kapuján. Ott előreengedi a lányt, karjával betolja, nyomatékul a fenekére ver.

Vigyáztok vagytok hűségben

– Olyan rossz volt kiskorában, mint egy kicsi állat! – az özvegy papné befelé mosolyog.

– Mikor nősül a kis tiszteletes?

– Soha! – kicsit mérges lesz. – Megmondtam neki: kicsi fiam, nem lesz lány, aki téged elviseljen, olyan hülye vagy! Persze ilyenkor ölelget, hogy drága édesanyám.

– Ha férjhez tetszik menni, ő is biztosan megnősül! – kockáztatom meg.

– Ugyan! – legyint, de látszik rajta, hogy hízeleg neki. – Vénasszonynak nem való. Olyant úgysem talállok... – s elhunyt férje képe felé int. – Bezzeg, amíg élt, a fiam sem hőbörgött annyit. Csak ránézett, nem is kellett szólania.

A másfél szobás lakásban ötvenes évekbeli politúros bútorok. Rajtuk régi goblenek, csipkek.

– Ezeket még édesapám csináltatta, mielőtt férjhez mentem volna. Akkoriban értékes bútoroknak számítottak.

– Most is azok...

– Áh! – legyint. – A sok költözködéstől tönkrementek. Mindig máshová helyezték a férjem. Édesanyámék nevelték a gyerekeket. Én ingáztam a városba, hajnali ötkor már kint álltam az országúton a megállóban. Volt, hogy másfél órát késett a busz télen. Volt ugyan autónk, de a férjem nem adta ide. Azt mondta, szüksége van rá. Eljárt vele ide-oda. Most vettem egy kis Polskit, úgy örülten neki, hát nem megvert a jó Isten, összetörtem!

Kislányos fonatát hátraszorítva, visszahajtva viseli. Reggel fésülködött, láttam: a derekáig ért. Sokkal jobban állna neki lazán, levágva, de ő ragaszkodik ahhoz, amilyen fiatal korában volt.

– Amíg megjavítják, legalább egy hónap! Csak tudjam kifizetni az állami fizetésből! Szerencse, hogy mindig dolgoztam. Műszaki rajzoló voltam, most meg a fővárosi adóhivatalban számfejték. Ha nem dolgoztam volna, most ülhethné a nyakán valamelyik gyermeknek az özvegyi nyugdíjjal. Így függet-

len vagyok. Esténként bemegyek a Kálvin téri templomba, hallgatom a papot, és bőgök. Most már ennyi örömöm maradt.

Szippant egyet, hangnemet vált.

– Te itt maradsz ebédre – jelenti ki kategorikusan –, mindjárt felhozok egy kis bort a borkimérőből. Jön a lányom a vejemmel. Hozzák a gyermeket is.

Felpattan. Ugrik a konyha felé. Teste ruganyos, hátulról nem is látszik rajta a fél évszázad. Lánykorában vívni járt.

– Még van egy kis őzhús abból, amit még a férjem és a fiam ütöttek el. Megcsinálom vadásznak – s már sűrög-forog egyszemélyes, kamrából kialakított konyhájában.

Émelygés fog el. Mennyi ideje is annak – töprengek –, amikor halála előtt három héttel elütötték az özet? Másfél éve?

S mintha a gondolatomat olvasta volna ki:

– A hűtőládában megállt. Költözéskor nem olvadt le. Azóta háromszor etünk belőle. A vejem nagyon szereti.

Majd lehalkítja a hangját:

– Lesz mit zabálnia. Imádja a gyomrát. Én még ilyen embert nem láttam!

A májusfa jut eszembe. Gondolatomban összekeveredik az elütött, dögölt őz meg az imbolygó kis tiszteletes alakja.

– Én mégiscsak elmennék a déli vonattal, ha nem tetszik haragudni... – s már veszem is a dzsekimet.

Felegyenesedik.

– De hisz minden órában van vonatod! Minek kell úgy sietned?

– Még a postára is el kell mennem.

Megcsókolom, s fékezem magam, hogy ne lássa, hogy legszívesebben elszaladnék.

Az üvegajtón keresztül visszanézek, intek neki a harmadik emeleti kör folyosón. Tekintete rezzenéstelen. Homlokát ráncolja, tenyerével törli.

Et ressurexit²

A kántor benyomja a kétmanuálos orgonán a tutti regisztert. Az orgona hirtelen felbúg, a hívek a helyükre igyekeznek. Szájukban még ott az Úr testének darabkája. Igyekeznek megrágni, mert az Úr vérének magukhoz vételekor hirtelen csak oldalra tolták a szájukban. Van, aki helyére visszatérve arcon csókolja gyermekét.

² Et ressurexit (latin): És feltámadott.

– Legyen részed belőle – s leül áhítatosan.

Az orgona hirtelen elhallgat, csak a kántor léptei koppannak végig a karzaton, lefelé a lépcsőkön, s végig a templomhajón. Mint egy váratlan vendég. A pap kiszolgáltatja neki az Úr testét és véré. A kántor szótlanul visszaindul, koppanásait viszi maga után a hajón, a lépcsőkön, a karzaton.

Az Úr asztalánál már csak a pap, a papírvékony fülű, átlátszó arcú segédlelkész s a legátus veszi magához az Úr vacsoráját. A padok közt a fiatal segédlelkész né imbolyog. Kezét összekulcsolja domború hasa alatt, lassan, bizonytalanul lépked. Egy-egy öregasszony gyanakvóan figyeli. Talán csak az állapotától...

De a fiatal segédlelkész né csakugyan sír. Szemgödre tele fényességgel. Valamit kérdezni szeretné tőle, de közelébe lépve rám ragad kisugárzása. A kis tiszteletes asszony mintha átelné a megváltás kegyelmét.

Az éjszakába nyúló húsvéti készülődések után, a hét gyermek ellátása mellett, a gyermekszájak hallgatása mellett...

... A gyermek feltámasztott állal, gondterhelt arccal mered a levegőbe.

– Min gondolkozol, Lacika?

– Írom a temetést! – vágja rá az ötéves gyerek, mint aki már tudja a rendet. Aki fiatal, annak a helye a temetőben, fagyban, hóban, ködben, esőben. Keresztelni a főtisztelétű úr keresztel. Meg esket. A segédlelkészt csak az ismerősök kéri fel. S mivel nem idevalósi, ismerőse sincs sok, esketni, keresztelni való.

A kis tiszteletes asszony belelát a múltba, amikor első gyerekével szíve alatt ingázott Nánánfalvára a városból, hogy tanári katedrája jogán gyermekpénzre szerezzen jogosultságot. Mindörökre. Hogy aztán soha többé ne lássa viszont a katedrát. Sem az első, sem a második, sem a harmadik, sem a hetedik, sem a ki tudja hányadik után. De hisz minden rendben. Úgy tervezték, hogy sok gyerekük lesz. Csak a kis tiszteletes füle vékonyabb a papírnál, s arca átlátszóbb egyre. A kis Imrének most volt keresztelője. Zsuzsika himlős. Biztos megfertőzi a többit. Nem mindegyiket. A két nagyobbik már volt himlős. Akkor ő is elkapta. Tíz napig lázas volt, olykor félrebeszélt. A bajban is van szerencse: éppen nem volt áldott állapotban. Akkor eljött anyuka hozzájuk. Sokat segítenek, küldenek, ami kell. Csak itt nincs senki, aki felváltaná néha. Hogy elmosogatna egyszer valaki helyette. Hogy megkeresse valaki helyette a hiányzó alanyokat-állítmányokat a férje megírt prédikációiban...

...Hogy kiengedje egyszer már valaki a nyomást abból a láthatatlan dugattyúból, melynek a papné a szelepe. Egyik oldalról a hívek, a gondnok, a

kántor, a főtiszteletű úr, a presbiterek, a másiktól a férje, a gyerekek. Nagy nyomás, s ezt csak ő érzi. Meg a főtiszteletű asszony. Őt gyerek édesanyja. Ők ketten hangtalan járkák szelep-táncukat, de mivel még sohasem hibásodtak meg, senki sem vett tudomást táncukról. Olykor – aprócska, gonosz elégtétel – elmondják ők ketten: mi lenne, ha egy reggelre kelve csendesen leállnának... Hogy felváltaná egyszer valaki, amíg ismét átfutna egy Ady-kötet. Valamikor több mint ötven Ady-verset tanult meg egy iskolai versenyre. Ő nyert. Most már csak a ritmusukra emlékszik. A szövegfoszlányok kiestek az emlékezetéből. Fáradt.

A templomhajónak lassan vége, elfogyott a piros csíkos zöld futószőnyeg is a lába alól. Zsebkendő után kotorász, de nem leli, szvettere ujjával letörli a maradék könnyecseppet. Beletekint a fehérén hunyorgó napba. Indulna már lefelé, a kicsik rángatják a kezét. De egy pillanatra még átéli a megváltás kegyelmét.

Élet és Irodalom, 1997. május 30., 1997. október 10.

Nemcsak Igével él a legátus

Ha két parasztgazdával utazunk egy vonatfülkében, s fültanúi vagyunk, hogy milyen sikerrel járt a vásár és mennyiért keltek el a hízók, semmilyen ellenérzésünk nem támad. Megértéssel bólogathatunk hozzá – lám-lám, ma nem könnyű a gazdáknak, szidhatjuk az Európai Úniót, mely tönkreteszi a mezőgazdaságot, vagy éppenséggel a Kisgazdapártot, esetleg a Világbankot – édes mindegy. Hangulatunkon nemigen változtat a két parasztgazda csendes számadása.,

Nem is igen értem, miért változtatja meg a hangulatunkat, ha ezt a számadást nem két vásáros parasztgazda, hanem két legációból hazatérő teológus végzi. Hiszen nemcsak Igével él az ember, de a testnek is meg kell adnunk a magáét. S Isten szolgálja is csak a munkája gyümölcsét számolgatja. Nem árt az információ kicserélése: melyik gyülekezet fizet jobban, hol van a gondnoknak eladó lánya, hol főz a papné mindig csak brassóit, mint a menzán, s melyik gyülekezet érett meg új papra. Hisz Józsi bá is elmondja Pista bának, hogy melyik vásárban kél el jobban a koca...

Érthető tehát az anyagiakról folytatott információcsere. Ám míg a Pista báék információbörzéje a kívülállót hidegen hagyja, legátus uraméké egyszerre csak közömbös útítársból hívóvé lépteti elő a kupében tartózkodókat.

– És elmondták, ki hol mennyit kapott, melyik gyülekezet mennyit fizetett, s mindezt olyan hangosan, és annyira nem zavartatták magukat, mintha ott sem lettem volna! – háborgott a tanáriban az egyik kolleganőm. – Hogy minek kellett nekem ezt mind végighallgatnom? Ráadásul az egyikük erdélyi volt – s ezzel bocsánatkérően felém fordult...

Nem volt mentő szavam a földimre. Csak annyit közöltem, hogy a rendszerváltás öröme hirtelen többszörösére nőtt a teológusok száma Erdélyben mint Magyarországon. Boldog-boldogtalant felvettek. Olyant is, aki sohasem járt magyar iskolába, s nemcsak a magyar helyesírás jelentett gondot neki – mely hiányosság pótlására a teológia végzéséig ígéretet tett, de hogy ígéretét beváltotta-e, annak nemigen jártak utána. – Hanem olyant is, akit egyetlen világi felsőoktatási intézménybe sem vettek volna fel. Paphiány van – hangzott. Utána már gondosabban válogatták meg a jelentkezőket.

Tehát a vonaton a vásári számadást készítő erdélyi teológus talán nem is Kolozsváron tanulja az Úr szolgálatát. Lehet, hogy a szelekció kiszűrte Ko-

lozsvárról, de bekerült megfelelő kapcsolatokkal Budapestre, Debrecenbe, vagy Révkomáromba...

De térjünk csak vissza a legációra.

Itt elsősorban jóérzést sértett a legációról való nyílt beszélgetés. Ám a beszélgetés időtartama, módja és főleg egytémájúsága volt a legsértőbb. Hogy két teológusnak egy több órás úton egyéb megbeszélni valója sem volt, mint a pénz...

S ennél a pontnál már megint csak a teológiákra mutogathatunk: előfordult, hogy a hallgató nem tudott helyesen magyarul írni. Ám legyen. De itt az ún. „cei şapte ani de acasă”, ama bizonyos gyermekszoba hiányát is pótolni kellett volna a teológiának. Amire ugyebár egyetlen felsőfokú oktatási intézmény sincs felkészülve... Vagy mégis?

Feltételezem, hogy a rendszerváltás után hirtelen pappá lett fiataloknak ma legalább a fele szolgál. Még nem találkoztam pályaelhagyókkal. Az egyház s a körülötte élő misszió, a karitatív és társadalmi szervezetek elsüllyeszti a potenciális pályaelhagyókat. S akik szolgálnak?

Kétségtelen, Magyarországon „jobban megy nekik”: a gyülekezet kifizeti a rezsit, telefonszámlát, míg az erdélyi kollega olykor napi élelemgondokkal küzd. Főleg a fiatalabbja. Az öregebbek már igyekeztek „helyezkedni”. Magyarországon van parókia, ahová szauna is épült a kötelező tisztálkodási helyiség mellé. Erdélyben van parókia, ahol a konyhában van falikút, s van parókia – no még csak nem is a szórványban – ahol van kerek kút, udvari csap, szóval van víz a közelben. Ám haladás tapasztalható: a „tágabb értelemben vett Erdélyben” is van már szaunás parókia – igaz, ez a tisztálkodási helyiség egyelőre Magyarországon is luxus, mivel a szauna nem tartozik szervesen népünk kultúrájához. De Magyarországon is van olyan parókia, ahol sem víz, sem gáz, de még lelkész sincs. Minek is. A falu kihalóban, elcigányosodóban. Tehát a papjukat eltartani tudó hívek sincsenek.

Főiskolán hitoktatókat és teológusokat is tanítok: legtöbbjük megbukik. Eleinte zavart. Aztán idősebb kollegák elmagyarázták: Magyarországon csak ebből az ifjúsági rétegből tud meríteni az egyház. Erdélyben nincs személyes tapasztalatom. De tudom, hogy van fiatal pap, akit a bibliás Emmus néni megfog dogmatikából. S bibliaismeretből tán a vásáros Pista bá is.

Hallottam viszont egy szép temetést: arról prédikált a fiatal pap, hogy ha az elhunyt emberi ésszel jámbornak nem mondható életet élt is, kicsoda az Istenen kívül, aki hasznosság szempontjából megítélhetne egy életet.

Ne ítélj, hogy ne ítéltesse...

Nem ítélek. Csak hallgatok olykor egy-egy paptanári prédikációt, s azon mélázok, hogy egy hallgatón sokat lehet javítani, de rontani is négy-öt év alatt... Meg hogy az egyházon belül nem volt rendszerváltás...

Nos ezekre gondolok, miközben két, legációról beszélgető teológus írásra késztet. S mivel ezt a kétezzer éves „vállalkozást” eddig sem a papok, hanem a hívek tartották fenn, reménykedem, hogy – tisztelet a kevés felkészült és jóérzésű papnak –, majd csak túléli az egyház a mostani szolgálát is.

Erdélyi Napló, 2001. május 15.

Akik az idő sarkait is kihasználják

Gondolatok a teológiákról, mint tanintézetekről

*„A ti hitetek mellé ragasszatok jó cselekedetet,
a jó cselekedet mellé tudományt.”*

(II. Péter 1:5)

Statisztika nem készült ugyan, de a hallgatói öngyilkosságok terén az orvos és a teológiai felsőfokú tanintézetek vezetnek Magyarországon. Okuk: elviselhetetlen stressz, amely szellemi túlterheltségből, lelki presszióból fakad.

1995 nyarán egy vajdasági magyar teológiai hallgató öngyilkosságát követően több ízben támadás érte a budapesti teológiai intézetet: leginkább a tanítási órák és a vizsgák különösen magas számát kifogásolták. Ekkor a teológia – papíron – órarendet változtatott: a helyi 42 órát 32-re csökkentette, a maradék tíz órát – hogy ne kelljen tanárt elbocsátani vagy tanároktól órát megvonni – átváltoztatta Egyéb kategóriára. S az órákat ugyanúgy megtartották heti 42 alkalommal, és ugyanúgy vizsgázni kellett a diákoknak 13-20 alkalommal félévenként, mintha mi sem történt volna.

Bármely más egyetemen a heti óraszám 30 körül mozog. Felsőbb évfolyamokon a tudományos diákköri dolgozatok megírásának, a kutatásnak idején ennél jóval kevesebb. A vizsgák száma a világi egyetemeken pedig 3-10 félévenként.

Igaz ugyan, hogy a teológiai akadémiák nem világi egyetemek, s egy teológusnak hozzá kell szoknia a megpróbáltatásokhoz, hogy majdani szolgálata során az őt érő támadásokat vissza tudja verni. Hogy a teológiák egyedüli zsinórmértéke Jézus, nem pedig a világi egyetemek (mennydörögte a szószékről a sárospataki teológia egyik tanára egy tanévnyitó istentiszteleten).

Tudjuk azt is, hogy a rendkívüli képességekkel rendelkező József Attila az első egyetemi évben negyven feletti óra látogatását vállalta, és még az órák közötti szünetekben is olvasott. „Az idő sarkait” is kihasználta – vallotta. De még ha Pál apostol szavait meg is szívleljük – „mindenre van erőm a Krisztusban, aki engem megerősít” –, hogyan feltételezhetnek minden felvételt nyert teológiai hallgatóban egy-egy József Attila-i munkabírású és zsenialitású fiataalt?

Akiről jól tudjuk azt is, hogy a vonatkerekek alatt végezte.

Hogyan várhatják el – a biológiai tényeket figyelmen kívül hagyva – egy fiataltól, hogy kétszer annyit teljesítsen, mint egy jó fizikumú kétkezi munkás, aki a napi nyolc óra ledolgzása után megpihenhet? Hiszen a negyven tan-

órára elvileg készülni is kellene. Amit a diákok természetesen a vizsgaidőszakra halasztanak. A vizsgaidőszak másfél hónap, ezalatt 13-20 vizsgát kellene letenniük. Átlag két-három nap jut egy-egy vizsgára való felkészülésre. Ami nevetségesen kevés.

Tegyük fel, hogy a vizsgáknak csak a felére készül fel a hallgató. Már ez is elfogadható teljesítmény. S a többin mit tesz? Azokat majd a tizen-husz vizsga után tizenhuszonvalahányadikként kell megismételnie a peches diáknak, akinek – diákszóval – „nincs jó hátszele”.

Az évtizedes gyakorlat nem változtatható meg egyik napról a másikra. Mindez már az ötvenes évek óta így van. Tökés Lászlónak *Istennel a népért* című memoárjából idézek:

„Nem jutott idő arra, hogy az ember önállóan tanuljon vagy teológiai érdeklődését kielégítse;

Néhány hónap alatt több mint húsz vizsgát kellett letenni, és a tanterv oly sok tárgyat foglalt magába, hogy lehetetlen volt valamennyibe akár csak beleszolgolni;

Az összes tantárgyat elavult módszerekkel tanították;

Kimerítő órarenddel szándékosan demoralizálták a diákokat;

A tanári kart olyan emberek alkották, akiket a gyülekezetben alkalmatlannak találtak volna a lelkeszi teendők ellátására;

A professzorok fiai itt szemmel láthatóan kivételes bánásmódban részesültek, és ha a tanárok leköszöntek katedrájukról, helyüket automatikusan e fiak foglalták el.”

Vajon hogyan tanulhatott papnak Dózsa korában a pápai tiarára áhítózó Bakócz Tamás? Hiszen jobbágyfiú volt. Ma már nehéz megállapítani, honnan fűjt a hátszele. Vagy akkoriban egyszerűen az Isten szolgálata jelentette az egyetlen felemelkedési lehetőséget a jobbágyi sorsból? Mert ha ez utóbbi az igaz, talán liberálisabb volt a megkésett reneszánsz világ Magyarországon, mint a mai. És a papság szinte minden történelmi időben tanított szegény gyerekeket is.

A hit Istentől való kegyelmi állapot. De a tudást megszerezni csak emberi módon, emberi szorgalommal és a tanuláshoz szükséges idő alatt lehet. Talán célszerűbb lenne, ha a teológusokat kevesebb megrázkódtatásnak tennék ki, ugyanakkor több tudással vértéznék fel egyetemi éveik alatt.

Erdélyi Napló, 1999. augusztus 31.

Annások és Kajafások, avagy Akik privatizálják az egyházat

Régi igazság, hogy ha a papokon múlt volna, már nem lenne egyház. Az egyházat mindig is a hívek áldozata tartotta meg. Ez nyilván nem jelenti azt, hogy a pásztor bármiféleképpen viselkedik, az nem válik az egyház romlására. A minap érdekes textust hallgattam, amely a pásztorok felelősségével kapcsolatosan eredeti szemszögből világított meg egy bibliai történetet. Vigyázzunk mi is Jézus eljövetelére – így a prédikáció. – Mert ő korbáccsal a kezében fogja kiűzni a templomból az Annásokat és Kajafásokat, akik mai szóval privatizálták azt az egyházat, melyet évszázadok óta a hívek áldozata éltet.

Jól ismerjük a bibliai történetet, amikor Krisztus kikergette az árusokat és a pénzváltókat a templomból. A templom megtisztításának történeti háttérében viszont olyan vonzatok – máig aktuális emberi momentumok – rejlenek, amelyek a Bibliából ismeretlenek.

Az egyháztörténészek tudják, hogy aki Krisztus tanításának időszakában elzarándokolt a római birodalom zsidó diaszpójából a jeruzsálemi templomhoz, ott csak ezüst siklussal fizethetett, olyan pénzzel, amelyen nem volt rajta a római császár képmása, hogy ne essen a bálványimádás, a faragott kép imádásának bűnébe. Pénzt kellett tehát váltania a jeruzsálemi templom pénzváltóinál – megfelelő illeték ellenében. Ha a zarándok áldozati állatot hozott, a főpap családja-rokonsága megvizsgálta, hogy ép-e. Ha az állat hibásnak találtatott, nem lehetett áldozati célra használni. A zarándoknak egy másik, előzetesen megvizsgált állatot kellett tehát vásárolnia a jeruzsálemi templomi árusoktól. Kajafás és Annás, a jeruzsálemi templom papjai meg rokonságuk, érdekeltségi körük virágzó üzletet működtetett. Ha valaki áhitattal fordult volna Istenhez hosszú zarándoklása után a szent templomban, eredeti céljához és szent érzelmeihez méltatlan kufárkodáson kellett átesnie, s ez sok zarándokot megcsúfolt és megkeserített érzelmeiben.

Hogy a csúfos procedura után volt-e szava Istenhez?

Talán csak annyi: Uram Isten, ha még ebben a bünbarlangban laksz, hogyan tűröd mindezt el?! Vagy egyházából kifelé kacsingatva azon gondolkozott, van-e olyan felekezet, mely mindezt kevésbé visszataszítón, kevésbé lélekemésztőn vagy csak egy kicsit is diszkrétebben végzi. Máris szakadár gondolatokat forgatott elméjében. S ha kezdeményező erőnek birtokában

volt, azt fontolgatta, hogy ilyen egyházat ő maga is alapíthatna, s akkor maga is ilyen virágzó üzleti tevékenységet folytathatna. Vagy ezt a keleti bölcsességgel megáldott ember pusztán szükséges rosszként, zokszó nélkül elviselte? Aligha. Szakadárok mindig is voltak. Hiszen Luther fellépte előtt a római pápa széles körű üzleti tevékenységbe kezdett, felvirágoztatva a bűnbocsátó cédulákkal Rómát! Erre a német ajkú, fogukhoz garast verő majdani protestánsok, akik az üdvözítő jócselekedeteknél többre tartották az önmegváltó munkát, olcsó egyházat hoztak létre...

A hívek nem lelki és hitbéli helytelenségeken ütköznek meg elsősorban. Hanem akkor, ha a hitbéli dolgok anyagi fedezetét nem a megfelelő úton látják áramlani. Ha a pásztorok túlontúl a saját zsebükre dolgoznak. Mai divatos szóval privát vállalkozást csinálnak az egyházból, melyet a válságos időkben többnyire a hívek éltetnek. Mert dicséretes ugyan hitbéli dolgokban erősnek lenni, s fölötte hasznos ugyanakkor anyagiakban is tisztán látni. S a pásztor tisztá kezűnek tudni.

Hogy a történelmi egyházaink ne támasszanak maguk ellen újabb és újabb szakadárokat.

Erdélyi Napló, 1999. augusztus 3.

UTAZÁSOK A KATEDRA KÖRÜL

Janicsárok a katedrán

Ha egy hivatás leértékelődik, elnöiesedik a pálya. Ennek szociológiai hátterét ne kutassuk, elégedjünk meg avval, hogy térségünkben társadalmi elvárás, hogy a családfő – azaz a férj – többet keressen, mint a feleség.

S ha nem is tudatosul sok családfőben, de valahol ott birizgálja belül hivatásának *neve*: az ötvenes évektől ugyanis Magyarországon a bölcsődei dajkától az egyetemi tanárig mindenkire az egyen-pedagógus-zubbonyt húzták. Az elgondolás nemes volt: a *paidagogos*, mint a görög szó mutatja, gyermekkel foglalkozó személyt jelent.

Én inkább tanárnak tartom magam.

Verd meg a pásztort...

Nem elég csak az elmúlt évtizedeket átkozni, e hivatás leértékelődésének okai visszanyúlhatnak a mindenkori elnyomás, elnemzetlenítés idejére.

Talán a legkevésbé a török hódoltság kora okolható. Hisz a tatár-török „csak” fizikailag akart megsemmisíteni. A nemzeti-lelki ellehetetlenítés kísérlete viszont már ott rejlett a janicsárság intézményében: a várostromok alkalmával magyar arcok néztek egymással farkasszemet várfalon belül-kívül. Ám a magyar oktatást belülről nem erjesztette meg a törökvilág. Majd csak a „német világ” idejében derül ki, hogy az idegen hatalom pontosan ismeri a „verd meg a pásztort, szétszéled a nyáj” régi bölcsességét. Hogy a mindenfajta elnyomás biztos eszköze az emberek tudatlanságban tartása, elsősorban az anyanyelvi műveltség megvonása a néptől. Hisz „minden nemzet a saját anyanyelvén lett tudós.”

Édes Erdély, itt vagyunk...

Személyes emlékeim ugyan nincsenek a monarchia idejéből, de családom lateiner ága nemzedékek óta szájról szájra hagyományozza élményeit a két világháború során egymást sűrűn váltó hatalmak romboló politikájáról, s annak egyik – talán legfontosabb – eszközéről, az oktatásügyről.

„Édes Erdély, itt vagyunk, Minden állást foglalunk” – parafrázták az egyik Horthy-korabeli revizionista nótát az erdélyi hivatalnokok. A fanyar iróniára jó okuk volt: javarészüket „hátraléptették” valamely anyaországi hivatalnok előnyére. Az anyaországi tisztviselők ugyanis biztos fizetés, szol-

gálati lakás fejében mentek a II. bécsi döntés után „telepes”-nek a visszatért részekbe, és fölénnyességükkel, valamint a nemzetiségek felé áradó tömény nacionalizmusukkal gyakran rászolgáltak az ottaniak ellenszenvére. Mintha primitív népet kellett volna gyarmatosítani, melynek se kultúrája, se hagyománya, legkevésbé szervezett közigazgatása.

Az iskolában, a két világháború közötti régi román világban a szálkás betűvetést tanították; jött a Horthy-rendszer, s bevezették a gömbölyded zsinórirást: egészen másképp formálták a betűket, különösen az m, n, r, v betűk igényeltek más-más kalligráfiai műveletet. Majd alig négy év elteltével, a II. világháború utáni új román világban betiltották a zsinórirást. (Kicsapottság terhe mellett, mert ugyan mi mást érdemelne egy tizenéves revizionista, aki még betűvetés közben is Nagymagyarország után sóvárog?) Sokan azok közül, akik kétféleképpen tanulták a betűk formázását, ma sem tudnak tisztességesen írni.

Van, aki a földrajzzal áll hadilábon, hisz diákkorában háromszor is átrendezték Magyarország térképét.

– Bécs? – kérdi hunyorítva Partium-beli ismerősöm. – Az ugye nem Magyarország? – S mosolyogva meséli, hogy egykori lelkes falusi tanítója Horthy bejövetelekor azt kiabáltatta velük, akkor nyolcéves gyerekekkel:

– Drága magyarok! Húsz éve várunk titeket!

A második világháború után az anyaországi pedagógusok egy része hazatért, másik részük ott maradt az elcsatolt részekben – kit hová vezérelt a sors.

Soraikban volt osztályfőnöknőmre emlékszem, aki matematikaórán gömbölyű számjegyeivel kétszer is teleírta a hatalmas táblát, amit mi, felső tagozatos általános iskolások szorgalmasan lemásoltunk. (Ez a négyéves számtan, mértan tananyag később egy másik tanár tanítása nyomán hirtelen világossá és színessé vált számomra.) Az idős matematika-tanárnő alighanem unhatta a tanítást, jobban érdekelte, mit hol lehet olcsón vásárolni. Alakját mégis békés derű övezte: legendákat meséltek arról, hogyan akadt fel a műkontya a fogasra, hogyan lépett ki belőle, és hajtogatta össze hidegvérrel a téli alsóját, melyből órán kiszaladt a gumi.

Történelemtanítás a „Részekben”

Az ilyen tanár nem árt, nem használ – színfolt a nebuló életében. Voltak azonban torok- és gyomorszorító órák is: IV. elemiben kezdődtek Románia történelmével. Ezeken az órákon a jeles diák is fohászkodott: csak ma ússzam

még meg! Bár ekkor még anyanyelvünkön tanulhattuk a dáko-román elméleten nyugvó „hazánk történelmét”.

A tanítónő roppant szigorú volt – ingerültsége, feszültsége átsugárzott a kisdíákra. Alighanem utálhatta ezt a ráerőszakolt tantárgyat – hiszen tartott ő magyarárárt, kézimunkaórárt, ahol egész jó volt a hangulat. Valószínűleg a fel-sőbb ellenőrzéstől is félt – keménykedett hát.

A kisdíák tanulatott, bár nem túl nagy lelkesedéssel. Hisz már az elején ráreccsentek otthon:

– Minek tanulod ezt a sok hazugságot?

S amikor *Románia az én hazám* címmel házi fogalmazást kell írnia, köz-lik otthon vele: – Ez nem a te hazád, ha ilyent le mersz írni, letöröm a kezed! – Marad a kibúvás, másnap a jelentés az iskolában, hogy a házi feladatot nem tudta elkészíteni. A jelentés egyben nyilatkozat is: a nem *tudás* nem *akarást* fed. Majd a felháborodott szülő kérdésére: – Hogy adhatsz ilyen házi felada-tot? –, visszakérdez a kenyerét féltő tanítónő: – Te melyik világon élsz? S a szülő-tanítónő kapcsolat egy életre megmérgeződik.

– Ezt a sok hazugságot nem tanulom meg – magyarázza a kisdíák egy csoport kisdíák kellős közepén, akik tátott szájjal figyelik. Még kicsik, hogy felmérjék ennek a jelentőségét, s már elég nagyok ahhoz, hogy érezzék: eb-ből baj lesz. Van, aki el is sündörög.

Baj lett. A szigorú tanítónő bekéreti a pedagógus-mamát, s megkéri szé-pen, hogy ne okozzanak egymásnak kellemetlenséget. Hazáig már elszáll a pedagógus-mama haragja: – *Nimic în fața copiilor!* – summázza otthon a ko-rábban németül zengő *Nichts vor den Kindern!*-t, hogy a gyerekek ne értsék. Megfelelkezve arról, hogy a gyerekek lassacskán jobban tudnak már az ál-lam nyelvén, mint ő.

Nyolcadik osztályban székelyföldi, a román nyelvet törve beszélő törté-nelemtanár próbálja oktatni Románia történelmét – románul. Ugyanazt az anyagot, amelyet IV. osztályban már átvettek a diákok. Hogy aki tán anya-nyelvén nem értette volna jól meg, most immár az állam nyelvén is elsajá-títhassa.

A székelyföldi történelemtanár csudadolgokat mond tört románságá-val: *Iscălește lumina!* (Írd alá a villanyt!) – Gyűjtsd fel a villanyt! (*Aprinde lumina!*) helyett. A diákok nem sok mindenre emlékeznek a tananyagból. Az aranymondásokra viszont, melyeket egyesek emlékfüzetbe vezettek, életük végéig.

Általában a történelem, mint tantárgy leértékelődik, nevetség tárgyává válik.

Ám a tikkasztóan torokszorító órák a középiskola felsőbb osztályaiban következnek: Bazil Ciacoi (magyar világban még Csáköy László) nevű történelemtanár Románia jelenkori történelmét – különös tekintettel a Román Kommunista Párt történetére – oktatja egy egész éven át. A feleltetések félelmetesek. Caicoi – aki egy szót sem „tud” magyar diákjai nyelvén, bár csudálatosképpen nem ajánlatos előtte magyarul beszélni –, azt kiabálja a felelőnek: – N-ai un pic de bunăvoință, să înveți istoria PCR-ului! (Egy csepp jóindulat sincs benned, hogy megtanuld a Román Kommunista Párt történelmét!)

A diák veszi a lélegzetet, bebíflázott fragmentumok kerengenek a fejében, melyek sehogyan sem akarnak összeállni, Ciacoi ordít, piros a feje, s a lélegzétvételnyi szünetben, amikor a diák kimondaná az első szót, elhőrgi: – Șezi, patru! (Ülj le, elégtelen!)

Hasonló, bár rezignáltan fáradt módszerrel dolgozik a román tanárnő is. Felszólítja egyiket is, másikat is, mondanak is valamit, ha a tanárnő hagyja, s nem szól közbe, esetleg odafigyel, és nem unja, majd óra végén közli: te tudtál, jeles, te nem sokat mondtál, közepes, te nem mondtál semmit, elégtelen. Az elégtelenek többnyire a magyar tagozatra járó diákok ellenőrzőjében gyűlnek. (Magyar *tagozatos*, nem magyar *nemzetiségű* diákok, hiszen az anyanyelvű oktatás korlátozásának zseniális találmányáról, a bilingvális, azaz kétnyelvű osztályról van szó, melyben az osztály magyar tagozatos fele magyar, román tagozatos fele pedig ugyancsak magyar, meg aztán román, elvéve – német iskola híján – szász diákokból áll.)

Érettségi előtt többször is közli a román tanárnő – aki egyébként „von Haus aus” (azaz származásától fogva) beszéli mindhárom nyelvet –, hogy a magyarok közül néhányat el fog vágni az érettségén. Ám a leosztályozott, majd felbontott dolgozatoktól meglepődik, mert a magyar tagozatos diákok dolgozatai között van néhány kiemelkedően jó is. Nyilván tanultak, a fenyegetés megtette a hatását. Meg egyáltalán nemcsak ismerik, hanem használni is tudják az állam nyelvét. A tanárnő sportszerűen gratulál a szülőnek a gyerek jó rendű érettségi dolgozatáért. Melyet talán jelesre is lehetett volna osztályozni, ha szerzőjének „jobb csengésű” a neve, vagy – ha már a néven nem lehet változtatni – nem ragaszkodik ahhoz, hogy anyanyelvén *is* tanulhasson.

A kétnyelvű filológia-történelem osztályban mindenkinek heti hét román órája van, a magyar tagozatosoknak emellett heti hét magyar órája is. Ők heti hét órával többet járnak iskolába, mint a román tagozatos osztálytársaik. Osz-

tályzatuk átlaga mégis fél jeggyel magasabb, mint a román tagozatosoké – a közös román osztályfőnök bosszúságára, aki moldáviai románként, megtagasztalva az orosz elnyomást, most kiválóan alkalmazza eltanult módszereit a magyar tagozatos diákjain.

– Noi, grupa română! (Mi, a román csoport!) – nevezi meg önmagát és tizennyolc román tagozatos diákját, kizárva az önérzetemelő önazonosításból további tizennyolc magyar tagozatos diákját, akiket minek is bíztak rá?

Még hátravan az egyetem: ma közgazdász volt osztálytársam keserűen számol be sorozatos kudarcáról. A középiskolában végig jeles tanuló az egyetem első évének végén ismételten megbukik Románia történelméből.

– Dumneata ești *unguroancă*? (Maga magyar?) – ejti parasztosan a szót, az anyja még sztrájcás cáca (boton vállravezett szöttes tarisznyát viselő falusi asszony), maga már fiatal életek mindenható ura.

Mikor már harmadszor járja az első évfolyamot, és harmadszor is meg akarják buktatani, román évfolyamtársai könyörögnék a tanárnak, s mivel az hajthatatlan, a közgazdasági egyetem dékánját kérik, hogy ne tegyék ezt... Szégyen..., rájuk nézve is...

Jogász volt osztálytársam az első évfolyam végén kérelemmel fordul a szebeni jogi fakultás dékánjához, hadd menjen Kolozsvárra magyar nyelven tanulni, mert nem érti azt a tananyagot, amelyből végig jelesre vizsgázott... Nevetve meséli, hogy még az árnyékszéken is tanult, hogy még öt percet se veszítsen. Harmincéves korára rokkantnyugdíjazták.

Kiragadott esetek, távol a bölcs rezignációtól. Jó tizenöt-húsz éves emlékek – mégis elevenen élnek. Bennünket ma egy magyarországi gimnazista megverne történelemből. Nem beszélve Magyarország történelméről, melyre az iskolában **egyetlen tanórát** szántak az Európai országok története című tantárgy keretében VI., majd XI. osztályban. Egyetlen tanórán rohantunk végig Magyarország történelmén a honfoglalástól a II. világháború végéig, amikor is Magyarország, a háborús bűnösök sorába kerülve, mint ocsú, pergett ki aranykalászos¹ tananyagunkból.

Tanító vagy ügynök?

Az elcsatolt területek oktatáspolitikája mintegy lenyomata az anyaországbelinek. Mindkettő a politika eszköze volt. S alighanem az is maradt.

¹ Utalás a volt Románia Szocialista Köztársaság címerében levő aranykalászra

Míg Romániában az elmúlt rendszerben a tanári állás viszonylag megbecsültnek számított (nem engedték, hogy a tanári, tanítói, óvónői fizetés „alámenjen” a szakmunkásénak), mert a pedagógus elsősorban politikai feladatot teljesített; addig az anyaországban megvonták a fizetését. Itt más volt a politika. Hast du was, bist du was. (Ha van valamid, vagy valaki.) Ha pedig semmi sincs, becsületed sincs. Legyen a pedagógus a nép napszámosa, számláljon baromfit vagy népet. Egyre megy. Ne maradjon gondolkodni való ideje.

Nyugaton a nyugdíjasok megnevezéséből is kiderül, hogy szellemi vagy fizikai munkát végzett-e; s nemcsak a társadalmi elismertség miatt nem mindegy, hogy valaki Pensionist (nyugalmazott értelmiségi) vagy Rentner (nyugdíjas kétkézi dolgozó), hanem az anyagiak miatt sem. Az egykori szellemi foglalkozásúnak vitán felül magasabb az anyagi megbecsültsége.

Korábban e térségben is hasonlóképpen volt. Idős pataki tanároktól tudom, hogy a századelőn nyaranta külföldre utaztak, cselédet tartottak, nejükét, gyerekeiket eltartották. Később, az ötvenes évekre egyikük-másikuk elvette a házvezetőnőjét, vagy vele élt – így volt olcsóbb. Ma egy pedagógusházaspár – ha csak a fizetésére szorítkozik –, az önfenntartásra is képtelen.

Diktatúrák múltával hová lettek a janicsárok? A diktáló piacgazdaság újabbakat állított a katedrára. Helyesebben nem állította, csak ott hagyta őket: azokat, akik a jelenlegi feltételek mellett is maradtak kényelemből, megszokásból, tehetetlenségből... A tehetségesebbje hagyja el leghamarabb a pályát.

Akik maradtak, azok nagy része nő, ők a kiszolgáltatottabbak, velük könnyebb (el)bánni. Sok mindenre – akár janicsárkodásra is – rávehetők. Vagy éppenséggel arra, hogy egészséges anyai ösztöneiktől vezérelve erejükön felül hozzanak áldozatot – a más gyerekéért. Majd délután hazaérve üres aggylal hümmögjeneknek, amikor saját gyerekek szól hozzájuk. Hisz a „letanított” hat-nyolc óra után a gyerek szavai kietlen hangsort alkotnak, melyhez nem társul jelentés.

Akik maradnak, teszik azt egzisztenciában és lélekben megnyomorítottan. Kifizetetlen számláikat sürgősségi sorrendben szortírozva hétről-hétre íróasztalukon. Magántanítványokat hajhászva, vállalkozásban dolgozva a számos túlóra után – van, aki harminckét órát vállal hetente, miközben a derék iskolafenntartó bért takarít meg –, hogy már a hó közepén cincogó garas fussa még a hó végéig. A könyvesbolti kirakatokat messzire elkerülik, hogy ne bosszankodjanak. A *Nők Lapján* kívül alig olvasnak valamit. Kis részük vállalja, legtöbbjük a véletlenre fogja, hogy a tévében rendszeresen csak szappanoperát néz.

A mai pedagógus szeptemberben bólogatva hallgatja a diák idegennyelvű gagyogását, melyben az beszámol családjá külföldi útjairól – épp csak átsuhan rajta a gondolat, hogy ő jó esetben öt-tíz évben egyszer mehet külföldre valami ösztöndíjat elcsípve, hogy porosodó idegen nyelvi tudását, mellyel betevő falatját keresi, a nyelvterületen felfrissíthesse. Hogy a fiatalabbak sóvárogva figyelik egy-egy jól öltözött diákon a divat hullámmását, míg az idősebbje közben azon gondolkodik, hogy miből vesz majd hasonló „szerkót” a saját gyerekének, hogy annak ne kelljen szégyenkeznie a többi gyerek előtt.

Igaz, szentek és megszállottak is vannak közöttük. Akik mindenről megfeledkeznek, ha az osztályteremben mosolygó gyermekcsapat várja őket. Akik becsengésére érnek le naplót váltani a tanáriba, mert egész szünetben megállították őket, kérdeztek, tanácsot kértek tőlük, beszámoltak nekik. Le is maradnak mindenről. Le a jutalomosztásról, s le a gyűlölködésről meg a markodásról is, melynek során a legrátermettebbje megszerzi magának a fenntartó által középük vetett koncot.

Tornyosuló pedagógusfóbia

Üres zsebbel az embernek nehéz emelt fővel járni. Mire is lehetne büszke? Személyes tapasztalatom, hogy lépten-nyomon szégyellnem kell, hogy pedagógus – vagy akár tanár – vagyok. Ha felszállok a vonatra, most ugyanúgy hallgatnom kell a foglalkozásromról, mint jó tíz évvel ezelőtt arról, hogy Erdélyből települtem át. Szégyen. Pillanatok alatt fültanúja lehetek annak, hogy a pedagógus-téma szőnyegre kerülve milyen indulatokat szül. Hogyan szidja, pocskondiázza az utca embere a tanárt, a tanítót, az óvónőt. – Még hogy fizetésemelést nekik? Nem dolgoznak semmit, egész nyáron lógatják a lábukat!

Ha fizetésemelésre kerül a sor, a tévé, a rádió hónapokig arról beszél, minden alkalommal jó előre beharangozza, s a felületes köztudatban csak annyi marad meg, hogy „ezeknek mindig emelik a fizetésüket”.

Olcsó, bár brutális ehallgattatási módszere az ilyen felszólalóknak: tanulatlan maradtál, mert soha nem volt jó tanítód. Drágább, de még hatásosabb módja annak, hogy a hivatás tekintélye növekedjen – nem a fizetésemelés, mert az nem segít, hanem – például a fizetésátványozás: a havi pedagógusbér négyzetreemelés, mint reális kiindulópont egy béralkuhoz. Utána jöhetne az anyagilag felértékelődött pályán levők minőségi megrostálása. (Akkor visszatérnének a pályaelhagyó tehetségesek is.) Először szaktudás, majd alkalmasság szerint. A sorrend nem cserélhető fel. Hogy például gimnázium-

ban ne taníthassanak általános iskolai tanárok – a szegény ember vízzel főz kompromisszuma alapján. Hisz az elégtelen szaktudás frusztáló helyzeteket teremt, s a kudarcot megélt tanár csíp-vág, igyekszik mást befeketíteni, hogy ő maga csak szürkének látszodjon. Így az iskola kietlen galambdúc, melybe verebek költöztek.

Erdélyi Napló, 2000. február 1.

„Legyen bátorsága a minőségi élethez...”

Tamás Erzsébet szépségről, értékről, csodákról, szerelemről

Családi gyökerei közelre és távolra egyaránt nyúlnak. Anyai ágról hegyközi, szabolcsi, apai ágról cipszer, azaz felvidéki szász és madéfalvi székely ősökkel egyaránt büszkélkedhet. S hálát ad a szerencsés genetikai örökségért, amely segítette abban, hogy felépíthesse önmagát.

Tamás Erzsébet Sárospatakon ismert közéleti személyiség. Ám róla írni nehéz munka. Mintha nem beszélgetőtársa, hanem szigorú kritikusa lenne kérdezőjének. S mintha a kimondott, majd leírt szó – az interjúalany igényessége folytán – nem lehetne több igennél és nemnél.

Pedig felszabadító és örömteljes élmény vele beszélgetni. Tanulságos, előreivő. Hiszen Tamás Erzsébet harminchét év után a katedrát maga mögött hagyva, most írásban gondolkodik. Nem tartja magát írónak. Ám amit ír, az hangtalan – de nem visszhangtalan – kiáltás. Olykor jajkiáltás, máskor pedig emlékezés, dokumentumjellegű leírás vagy néprajzi, nyelvészeti gyűjtés.

Szigorú fegyelemmel, ritka öszinteséggel papírra vetett munkái közül egyik a Jászai Mari mondását viseli címként: „*Az én vallásom az igazság szolgálata*”. A műről így írt a pataki vár egykori ura, a Bécsben élő, Windischgrätz Vince herceg: „Igazában ennek a könyvnek a kultuszminiszter kézikönyvtárában és az ifjúságot nevelő tanítói és tanári karnak a kötelező olvasmányai között volna méltó helye”.

Most hadd beszéljen életéről maga Tamás Erzsébet. A könyvből kiemelt idézetek helyettem „kérdenek”, ezek kapcsán mondja magnóra fejtegetéseit.

„Nekem ők az életben a kevés ember számára elérhető földi szépséget, műveltséget képviselték”.

A kedvesnővérekhez jártam óvodába, innen az ismeretség a Windischgrätz hercegi unokákkal. A nevelőnő eljött értem, és bevitt a várkastélyba, ott szerepelni és táncolni tanítottak. Így láthattam bele ebbe az életbe: a bútorokra, a ruhákra, a karácsony megrendezésére a hallban, ahol most a kőtár van.¹ Amikor a Hófehérkét szerepeltük, ott volt az öreg herceg és hercegnő is:

¹ A sárospataki vár utolsó tulajdonosa a Windischgrätz hercegi család volt, ma a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma.

Windischgrätz Lajos és felesége, Széchenyi Mária. A tapintat és kedvesség hatott rám, ahogy a gyerekekkel bántak, ahogy a nevelőnők szóltak hozzánk, ahogy vigyáztak ránk, amikor a gyerekszobában játszottunk; ahogy ebédtettek minket, vagy amikor zsúr volt a kis ebédlőben. Volt egy aranyos, gyermekméretű ház abban a szobában, ahol most Rákóczi Ferenc palástja áll, ott is sokat játszottunk. Két nevelőnő volt, egy magyar meg egy német. A Windischgrätz családnál sok különlegességet tapasztaltam, ami beleivódott a tudatomba. Windischgrätz Natália őt, Picu, azaz Reichlin Mária, akivel óvodába jártam, négy nyelven beszél.

„A kastély pompája, nyugalma, nagyvonalúsága, a kert gyönyörűsége hatottak rám. A tapintat és nagyvonalúság”.

A nagyvonalúság az én szememben azt az életet jelenti, amelyet a pataki vár urai, a Windischgrätz család élt. Mindenben nagyvonalúak voltak, nem filléreskedtek. Az 1927-es frankhamisításig nagyon gazdagon, utána takarékosan éltek: Budapesten villa, bálók, Patakon a várban kényelem, gyönyörűség. Legalább háromszor annyi személy szolgáltáta őket, mint ahányan voltak, ugyanakkor roppant közvetlenek voltak, nem zárkóztak el.

„Miközben a kisserűség kenyerét ettem”.

Úgy oldottam fel gyerekként ezt az ellentétet, hogy a hercegi család közelében élhettem. Utána ötödikes kisdíákként beemelt a tanári kar egy énekaros, népi táncos, tornaversenyes – nekem való – világba, ahol örökké szerveztem, minden szerepben benne voltam. Később pedig a pataki Tanítóképzőben a szerencse kézen fogott, a tantestület mellém állt, kollégiumba helyeztek el, ingyenes voltam. Az egyik tanárnőmtől kabátot is kaptam, amikor versenyre mentünk Pestre vagy Sopronba, mert nekem nem volt. A régi tanárok példás emberek voltak, akik számunkra megközelíthetetlen piederstálon álltak. Vasalt öltönyben jártak, nyakkendőtüvel. Sokukra szívesen emlékezem: Kődöböcz József pedagógia-, Tóth Károly zene-, Ecsedi Lajos rajz- és Magi Antal történelem-földrajz szakos tanáira. A mai „tanár-munkások” közt – akik elvégzik a munkájukat, de a közélet formálásában nemigen vesznek részt –, csak elvétve akad ilyen.

Apa híján apapótlékom, szerelmi ideálom Sipos György testnevelő tanár volt. Ez az érzés harminc éven át elkísért. Plátói szerelem volt: soha nem gondoltam rá, mint férfira, a munkájába voltam szerelmes, abba, hogy megkülönböztetett engem. Én voltam az a versenyzője, akiről azt mondta a tanáriban, hogy 'Tamás Böci úgy mozog a talajon, a gerendán, korlátan, ahogy én megálmodtam'. Az elképzelését egy ideális tornászról én testesítettem meg. Mun-

kabíró, szigorú tanár volt. Belső tűz sugárzott belőle. Egyedül megtervezte, megtanította és megszervezte az év végi tornavizsgákat, amelyen a Tanítóképző összes diákja, mintegy 200 fő részt vett. Táncot is tanított. Az év végi tornavizsgákra eljött a fél város. A tornának a zenével való párosítása volt különleges. Mi 1950-ben zongorára gimnasztikáztunk. Sipos tanár úr megtanította a mozdulatsorokat, aztán leült a zongorához, és kísért. Ez abban az időben teljesen egyéni volt. Sőt azt mondták rá, hogy avantgárd². Szombat délutánonként a sportközi foglalkozásokon tele volt a tornaterem. Nagyon boldogok voltunk.

„A szerelmi ideál a felettes éned”.

Annyi éven keresztül mindig elképzeltem, hogy mit szólna ahhoz, amit csinálok, vagy mit tenne ő a helyemben. Ma reggel is vele álmodtam. Nincs szomorú emlékem róla, pedig már nem él.

„A képzőben a tanárok az igényes élet felé irányítottak”.

Mit is írt az én tabula rasámra is iskola? Igényességet és cselekvést. Hogy ha elmegyek valahová, ne üljek szótlán, mondjam el a gondolataimat, formáljak.

„Csak nélkülözések nélkül lehet élvezni az élet csodáit”.

Az élet szépségeinek a nemes cselekedeteket, a kiállításokat, színházi előadásokat, hangversenyeket, a szép utazásokat tartom. Mert az élet nem szép, az embernek igyekeznie kell elviselhetővé tenni. Amikor tanítottam, minden nyárra összeraktam annyi pénzt, hogy utazhassak. Akkoriban nem volt drága egy társas utazás. Annyi szépet láttam, hogy az egyéniségem szinte összeolvadt a világban látott csodákkal, és ezekből táplálkoztam év közben. Feltöltődtem képekkel Nápolyban, Athénban, Párizsban, Montrealban. Pénz nélkül nehéz csodákat megélni. Ennyire gyakorlatiasan gondolkozom.

„A tehetségeknek nem kiváltsága, csak lehetősége csodákat megélni”.

Ez fontos! Gyűjtöttem a pénzt, a takarékbba raktam, még édesanyámnak is küldtem. Még el kell mondanom, hogy negyvenkét éves koromban nyertem egy autót, annak az árát megpótoltam, úgy vettem lakást. Így visszatérhettem szülővárosomba, Patakra. Én „aláadolgoztam” a szerencsének, mert ha nem lett volna autónyereseményes betétkönyvem, nem húzták volna ki a számomat!

„Én inkább Artemisz vagyok”.

Ez a típus imádja a természetet és céltudatos. Önállóan él a világban, férfi nélkül – a testiséget is beleértve és a terhet is, amit a férfi jelenthet. Nekem azért lett volna teher, mert hasonlóan szegény, de szellemileg hozzám képest

² A szocialista realizmus elítélte és a faszizmus előfutárának tartotta az avantgárdot.

egyszerűsége kódolt kollegák vettek körül – közülük én nem tudtam választani, nem is akartam.

„A leghitelesebb személyiségformáló erő az önálló élet...”

...mert akkor érdekkapcsolatok nélkül megmutathatod, hogyan veszed az akadályokat. Milyen áron vagy az, aki vagy. A főúri családok olyan színvonalon éltek, hogy a vágyaiknak gátat kellett szabniuk, hogy örülni tudjanak. Így megtanulták, hogy az örömet és a kielégülést késleltessék. Ma azért nem tudnak örülni az emberek, mert mindent azonnal meg akarnak kapni. Autót vesznek érettségire a gyerekek, s akkor mit teremt ő maga, milyen erőket hív elő, hogy céljait megvalósítsa? A személyiség folyamatosan szilárdul meg, ha felveszed a harcot a körülményekkel, különben leradíroznak, leírnak.

„Nekem nagyon nehéz életem volt!”

Életem első felében alapozó munkát végeztem. Amikor a képző elvégzése után a Szabolcs-Szatmár megyei Kálmánházára kerültem, fűtetlen szobában aludtam. Szobát egy családnál béreltem, akik dohányossal foglalkoztak. Napközben az iskolában voltam, ott meleg volt, ezért későn mentem haza, hazafelé út közben félttem a kutyáktól. Otthon a dohányporos konyhában tartózkodtam a többiekkel együtt. Korán lefeküdtem a fűtetlen tisztaszobában, megmelegítettem két téglát, s a derekamhoz tettem. Akkoriban közvetítették a rádióban a Szent Johanna életéről szóló előadást Bulla Elma tolmácsolásában. Csak ültem, és hallgattam, nagy hatással volt rám. Ilyen élmények segítettek át ezen a nehéz időszakon.

„Nem ültem a barátságvonaton”.

A házasság is bizonyos érdekkapcsolat. A családok a munkahelyen is előnyt élveznek, itt főleg a megértésre gondolok. Ők egymással is szívesen barátkoznak. Nekem mindig helyt kellett állnom a családokért is. Helyettesítettem, társadalmi munkát végeztem. Sokszor hadakoztam ellene – hiába.

„Mert elkövethetsz bármilyen jellembeli hibát, az emberek a szerelemmel kapcsolatos lépéseket tartják bűnnek elsősorban”.

Régi hagyományokon alapuló, főleg paraszti társadalmakban bűn volt a házasságon kívüli terhesség és a tiltott szerelem. A polgári társadalmakban is megbélyegezték. A nagy szerelem pedig formálja az ember életét. Ezt az energiát én társadalmasítottam, és talán itt nyertem valamit, itt lettem különb, mint sok nő. Ugyanis ha a nő egyedül marad, elfecsérli az erejét szerelmi kapcsolatokra, orvosi kezelésekre. S ez csökkenti a társadalmi súlyát. Ha intelligens emberek vesznek körül, akkor a nőiességedet nem kell elrejtened, a

szellemi képességeiddel együtt vesznek észre. De én a nőiességem vonzó ki-sugárzását átminősítettem a munkámra.

„Bűn egy lélekben megölni a szerelemet”.

Kétszer lemondtam a szerelemről, kétszer öltem meg magamban. Talán bátrabbnak kellett volna lennem, talán olyannak, mint most... Mindkét szerelemet magamba építettem. Későn érő típus voltam. Úgy harmincöt éves koromban éreztem rá arra, hogy férfiember is van a világon. Rám csak szellemileg hathat egy férfi. Ha szellemileg elfogadom, akkor elfogadom a szívemmel, a zsigereimmel. Nekem fontosabb, hogy én szeressek, mint hogy engem szeressenek. Így élem meg a szerelemet. A szellemiséggemmel, de leginkább a szememmel szeretek. Szeretem a szép formát, a szép kezét, a jólöltözöttséget, ápoltságot.

„Test, szellem, jellem”.

A szerelem nem mindenkit látogat meg. Ezt előhívni nem lehet. A szerelem egy néma pillanat. Olyankor minden lebeg, szép és meleg. S ha találkozol valakivel, aki ezt felfogja, az csodálatos dolog.

„A felkészülés pillanatai a legfontosabbak, nem a beteljesülés”.

Amikor egy szerelmes nő és férfi találkozik, egymásra pillantásuk szinte vibrál a bőrön. Beszélgetés közben találkoznak a gondolatok, így felkészülnek arra, hogy elfogadják egymást. Mert ugyanolyan az egyik érdeklődése, mint a másiké. De vigyázni és óvni kell a szerelemet. Tudni kell, mikor kell beszélni, és mikor hallgatni. A hallgatásnak üzenete van: akarlak.

„Elfogadom a nemlétezés, a csend völgyét”.

Örülök, hogy röpke – emberéletről – időre megérint az élet misztériuma. Hogy miért beszélek mégis a családról, biztatom a fiatalokat, hogy családot alapítsanak? Ez az én esetemben ellentmondásosnak tűnhet. Köztem és a családom között szakadék volt. Ahonnan én származom, nem éltek szellemi táplálékkal. S én mégis „elfajzottam”. Azért írok, hogy lássa a felnőkvő nemzedék, hogy lehet megalkuvás nélkül is élni, és legyen bátorsága a minőség élethez.

Tamás Erzsébet 1935. augusztus 17-én született Sárospatakon, jelenleg is ott él. 1955-ben szerzett tanítói oklevelet a sárospataki Tanítóképzőben. Munkahelyei: Kálmánháza, Újfehértó (Szabolcs megye), Sárospatak, Budapest, Sárospatak.

Megjelent könyvei:

„Az én vallásom az igazság szolgálata”. Sárospatak, 1996. 127.

A sárospataki Szentnegyed története. Sárospatak, 1997. 75.

A Bodrogköz eseményvilága a honfoglalástól napjainkig. Sárospatak, 2000. 52.

Kispatak múltja, jelene és jövője: 1332-2001. Sárospatak, 2001. 83.

Képek Sárospatak fejlődéséről a XI. századtól a XXI. századig. Sárospatak, 2003. 161.

A történelem tükröcserepei. Sárospatak, 2006. 112.

www.spanyolnatha.hu (2008. tavasz)

Amit a gyermek az óvodában megtanul...

Egy küszöbönálló költözködés tanulságai

Költözködés előtt állunk – immár harmadik éve. Emiatt aztán az elmúlt években úgy érezte magát a család, mint akik egy pályaudvaron a vonat csatlakozását várják. Egy vonatét, amely elvisz. Hogy hová? – az szorongatóan ismeretlen. Ami biztos, hogy el kell utazni, s az is biztos, hogy a vonat eljön értünk. Valamikor.

Ám a költözés valósága az elmúlt héten szinte a derült égből köszöntött ránk. A házat árulta az immár a kilencéves Eszter is – volt óvodás a hármas számú óvodában, Jutka, Marika és Gabi néni¹ volt tanítványa. Egyszerre csak két vevő is érkezett, s amíg anya az egyik családnak mutatta meg a lakást, a másik házaspárnak Eszter és nővére, Ráchel Anna számoltak be arról, hogy melyik iskolába járnak, anya hol tanít, s a Matyi kutya meg a Laci macska hány éves... Meg hogy a Misi macskáról eleinte azt hittük, hogy „fiú”, de most már másodszor fog fialni tavasszal. És hogy a kismacskákat is elszerezték már falura. S közben megmutatták a kertet a vevőknek.

Hát mozgalmas nap volt, kétségtelen. Közben nagytakarítás is zajlott némi lakásátrendezéssel, lomtalanítással, mivel tavasszal hulladékgyűjtés lesz az iskolában, s ki kell selejtezni a régi újságokat, ócska papírokat.

Eszter eleinte csak egy üres szekrénybe bujkált, hogy próbálja kizárni magát e megbolydult világból, majd egyszer csak a felfordulás kellős közepén, amikor körülbelül 8-10 ember tárgyalt a lakáspiaci helyzetről, fűtésszámláról, kábeltévééről, Eszter gyufát kért, teljes lelki nyugalommal leült anya fésülködőasztala mellé, ölében egy meséskönyvvel, meggyújtotta a gyertyát, s elkezdett nyugodt hangon mesét olvasni. S ekkor már nem magát zárta ki a felfordulásból, hanem a felfordult világot zárta ki önmagából.

A mese csoda, a mese misztérium, ám a mesélni tudás – valóság. Egy megszerzett, kifejlesztett képesség valósága. Hogy egy kisgyerek a mese szárnyán elröpül az olykor félelmetes, olykor szorongató, olykor szürke valóságból egy biztonságos, biztató, színes mesevilágba. S a szárnyalás kerete-

¹ Jutka néni: Demblovszkyné Szabó Judit; Marika néni: Gulácsi Sándorné; Gabi néni: Gyöngyösiné Henczel Gabriella.

it egy kézimunkára helyezett gyertyatartó, egy gyertyakoppantó, egy mesekönyv s egy mesélni tudó gyerek alkotják. Kész a csoda.

Eszter végigolvasta a mesét az ajtónyitogatásban, az emiatt keletkező huzatban, feszült tárgyalásban. Majd becsukta a meséskönyvet, elkoppantotta a gyertyát, s magabiztosan felállt.

– Anya, éhes vagyok – közölte tárgyilagosan –, süssél palacsintát.

Elnézést kértem a vevőktől, s nekifogtam levest melegíteni, s az előző napi megbeszélésünk értelmében palacsintát kavarni.

Igaz is. Elvégre két óra múlt. A gyerek kérése jogos.

A ház elkelt még azon a palacsintasütéses délután. Eszterék várják a költözést, s az ismeretlen már cseppet sem tűnik szorongatónak, inkább izgalmasnak, érdekesnek, ami várakozással tölt el bennünket. S ha Eszter bútorszembe nem is fog tologatni, talán egy mesét ismét elolvas majd a költözködéskor.

Sárospataki Hírlap, 2002. február-március

A sikert néha nehezebb feldolgozni, mint a kudarcot

Arculatot, önálló karaktert próbálnak teremteni a középiskolák. Sokféle módja van ennek, legfontosabb talán a magas színvonalú, igényes oktató-nevelő munka s az ebből fakadó eredmény, amelyet a diákok elérnek. Adódhat azonban más is.

Vannak középiskolák, melyek nemcsak annaleseket (évkönyveket), hanem diákversesköteteket, diákújságokat jelentetnek meg. Hogy miért van szüksége egy oktatási intézménynek arra, hogy könyveket jelentessen meg? A „tudós tanárok” megnevezés ugyan kiment a divatból, de hasonló mentalitást, felkészültséget kellene kialakítani a mai tanároknak is. Igaz, hogy a tanárnak ma a saját szakterületén is nehéz lépést tartania, mégis sokkal hitelesebbé válhat, ha a mindennapi kásahegyet, a megtanulandó anyagot a diák olyan személytől hallja, aki ír, alkot és ismertté válik szakmai körökben. Vannak, akik közszereplések során szereztek nevet, s az itt elhangzott beszédeket, előadásokat közléstessé az iskola kiadványaiban, melyek alkotó tanárokat és diákokat egyaránt bemutatnak. Egy-egy ilyen könyv az iskola mikrotársadalmába kerül – a szülők, ismerősök, rokonok kezébe jut –, és ez visszahat az iskolai munkára. A szülők is jobban kötődnek így az intézményhez. A diákok alkotásait közreadni pedig igen fontos, hogy megérezzék az alkotás ízét, és megtanulják, hogyan kell tanulmányt vagy esszét írni, hogy igényes alkotómunkára szokjanak, és tekintélyt szerezzenek társaik előtt.

Nehéz viszont – főképp diákfejjel – a siker feldolgozása. A sikerélménytől könnyen elbízhatja magát a diák, akinek társai és oktatói lelkesen gratulálnak. De erre is van recept. Csak a műhelymunka során lehet a szerénységet és alázatot megtanítani. A tehetséges embernek az a küldetése, hogy kibontakozzon. Nehéz küldetés, mert fennáll a veszélye, hogy az embert felsőbbrendűségi érzéssel tölti el. És néha a sikert nehezebb feldolgozni, mint a kudarcot. Mert ha egy gyermeket kudarc ér, nehéz perceket él meg. De a pedagógus, a szülő megvigasztalja. A sikeres gyermeknek viszont sokan gratulálnak, ugyanakkor epés megjegyzéseket is tesznek rá, lekicsinylik a munkáját. Ezt nehéz feldolgozni. Az ilyen diákot túl kell segíteni ezeken az élményeken, és meg kell vele értetni, hogy a sikernek újabb munkára kell inspirálnia.

És hogy a diáknak alkotómunkája mellett nem szabad elhanyagolnia a mindennapi tanulást sem.

Ha egy iskola hagyományt kíván teremteni, ezen az úton is elindulhat. Hitet, tartást, saját biztonságérzést adhat iskolának, tanárnak, diáknak, ha érzi, hogy olyan közösséghez tartozik, amelyben az alkotó szellem követelmény és felmutatható példa.

Erdélyi Napló, 1999. március 23.

„Mert életem ezernyi gyökerű...”

*Beszélgetés a 94 éves Lili nénivel,
Sárospatak legidősebb tanítónőjével*

Leviczky Istvánné Réti Ilona, Lili néni közel negyven éve ment nyugdíjba. Legidősebb tanítványai, ha még élnek, nyolcvan fölött járnak. A legfiatalab-
bak is elmúltak ötvenévesek. Lili néni gyengélkedik ugyan, és elmondása
szerint nem jó ilyen sokáig élni, de tisztában van a napi politikával, a nagyvi-
lág eseményeivel. Keresztretjvényt fejt, kártyázik. Nyugdíjas pedagógus lá-
nyával él együtt. Három unokája közül kettő testneveléstanár, dédunokái kö-
zül kettő szintén pedagóguspályára készül. Életére rányomta bélyegét a hu-
szadik század minden történése. Mesélése közben el-elkalandozik, olykor lá-
nya szedi fel a történet elejtett fonalát.

– Édesapám nagybányai, édesanyám kassai volt, Nagybányán ismerked-
tek meg, mert édesanyám odament nevelőnőnek. Házasságkötésük után meg-
pályázták a dolhai (Máramaros) állást, én ott születtem 1903. január 4-én.
Ruszin falvak voltak a környéken, és a ruszin gyerekek oktatására sok pénzt
áldozott az akkori magyar kormány. Eperjesen jártam iskolába, majd 1914-
ben felvettek a kassai Orsolya-nővérek zárdájába, ott végeztem két évet a
polgári leányiskolában. 1918-ban meghalt édesapám. 1919-ben bejöttek Kas-
sára a csehek, megszüntették a magyar nyelv tanítását, az apácákat szélnek
eresztették. Csonka tanév volt, áprilisban befejezték a tanítást. Édesanyám,
mint közalkalmazott, nem volt hajlandó a csehszlovák államnak a hűséges-
köt letenni, ezért kitelepítettek minket. Két hétig vagonlakók voltunk, útköz-
ben kétszer kiszállítottak, sokat rostokoltunk. Először a borzsavölgyi vona-
ton utaztunk Beregszászig, majd Kassán és Hidasnémetin keresztül, több át-
szállással érkezünk Patakra. Itt Gruska Lajos apátplébános karolt fel minket,
aki Windischgrätz Lajos herceg nevelője volt. Az ő segítségével kapott édes-
anyám tanítói állást Kispatakon és lakást a mostani Borostyán szálló mellett.

Patakon magánúton fejeztem be a tanítóképzőt, utána az apát beaján-
lotta a hercegi családhoz nevelőnek, hogy tanítsam Natália nevű gyermekü-
ket magyarrá. Kint játszottunk a kertben, a kislány ott tanult tőlem. Fél év
múlva Halászhomokon tanítói állást kaptam. Szerencsém volt, mert akkori-
ban sokan még öt évet is vártak, hogy álláshoz jussanak, hiszen sokan me-

nekültek ide az elcsatolt területekről, és kevés volt az állás. Halászhomok Windischgrätz-birtok volt, s én Halász Sándor főintézőnél laktam. Az iskolában kimerítő volt a foglalkozás, negyven gyereket tanítottam, és mivel a tanulási munkások állandóan cserélődtek, a gyerekek is mindig mások voltak.

Férjemmel, Leviczky Istvánnal egy pedagógusgyűlésen ismerkedtünk meg. Ő akkoriban Komlóskán kántortanítóskodott. Mielőtt odakerült volna, akkor történt, hogy a korábbi tanító gyerekei felgyújtották játékból az iskolát, s a volt tanítónak mennie kellett. 140 iskolás gyerek volt a faluban, és télen, amikor betódultak az iskolába – mert nyáron nem jártak, libát őrzitek –, a földön ültek palatáblával a kezükben, miközben beesett a hó az épületbe. Összeült a szolgabíró, a járásbíró, a jegyző, a pap és a tanító – az öt értelmiségi –, és elhatározták, hogy új iskolát építenek két tanteremmel, három szobás kántortanítói lakással. Engem 1924-ben nevezett ki a püspök tanítónak Komlóskára, akkor már menyasszony voltam.

– *Milyen fizetést kapott egy tanító házaspár abban az időben?*

– A fizetség eleinte kevés volt, és az is természetben, mert rossz volt a forint a gazdasági válság miatt. Húsz hold földet kaptunk és erdőből is öt holdat, azon gazdálkodtunk. A férjem négy órákor kelt, kiadta az utasítást a kocsinak, hétkor templomban volt, mert kántorként ő vezette a kórust az utrenyén (a görög katolikus reggeli misén). Nyolckor megkezdődött a tanítás az iskolában, délig tanítottunk, majd kettőtől négyig ismét. A férjem búzát termesztett, csemetekertje is volt meg gyümölcsöse, a gyerekeknek is tanított mezőgazdasági ismereteket, év végén minden gyerek kapott ajándékba egy-két gyümölcsfacsemetét. Ott született a két lányunk: 1926-ban Éva, 1931-ben Mária.

– *Lili néni és a férje milyen tanítók voltak?*

– Lelkiismeretesek voltunk, felügyelet nélkül tanítottunk, naplót vezettünk. A mi gyerekeink is tudtak annyit, mint a városiak. Reggel, amikor a tanító bement az osztályba, *Dicsértessék a Jézus Krisztus!*, így köszöntek a gyerekek, majd imádkoztunk. Az I. osztályosok csak karácsonyra tanultak meg magyarul, mert otthon ruszinul beszéltek. Párhuzamosan tanítottunk két osztályt, amíg az egyik osztály felelt, addig a többiek írásbeli feladatot kaptak.

– *Hogyan fegyelmezték őket?*

– Nem voltak rosszak. A fiúkat lányokkal ültettük össze, és akkor nem rendetlenkedtek. Amikor olvastattam, minden gyereknek ott kellett tartani az ujját, és össze-vissza hívtam fel őket, muszáj volt követniük a leckét. A szó-

elválasztás ment nehezen. Tornaünnepélyre és énekversenyre mentünk Erdőhorvátiba, azokat Kolumbán Lajos tanfelügyelő szervezte, aki Erdélyből jött át. 18 évig voltunk Komlósán. 1942-ben jöttünk el onnan, és 1948-ig Kispatakon tanítottunk az állami iskolában. A háború alatt a hidat felrobbantották, ladikkal, komppal jártunk át, majd a vár alatti ponton-hídon. 1948-tól nyugdíjazásomig, 1959-ig a Zrínyi Ilona Általános Iskolában tanítottam.

– *Voltak olyan diákok, akikkel gond volt?*

– Aligha. A cigánygyerekeket nehéz volt beszoktatni. I. osztályban szívesen jöttek, mert megdicsértem őket, hiszen többet tudtak, mert túlkorosak voltak, és segítettek az írásban a kicsiknek. Víttem nekik ruhákat, hogy kedvet csináljak, de aztán mégis elmaradoztak.

– *Volt-e kedvenc tanítványa Lili néninek?*

– Mindig volt kedvenc tanítvány, de általában szerettem a gyerekeket. Tíz év múlva is megismertek az utcán. Sokat játszottam velük az udvaron, közvetlen voltam.

– *Milyennek kell lennie a jó tanítványnak?*

– Alkalmazkodó legyen. Alkalmazkodjék a tanítási rendhez, legyen rendes és szorgalmas.

– *Mit szeretett leginkább tanítani?*

– Mindegyik tantárgyat egyformán szerettem, de az ének különösen érdekelt. Még szolmizálni is megtanultam kézzel, ami abban az időben ritka volt.

– *Lili néni 1991-ben átvethette a rubindiplomát a Comenius Tanítóképző Főiskolán. Ez mit jelentett?*

– Megkaptam már minden fokozatot: Az arany, gyémánt, vas és rubin fokozatokat, amelyet az 50, 60, 65 és 70 éve végzett pedagógusoknak adnak. Ezután már sajnos nem jár semmi. Nem gondolták, hogy ilyen sokáig élek.¹

Patak és Vidéke, 1997. június 13.;
rövidített változat: Észak-Magyarország, 1997. július 1.

¹ Lili néni 95 éves korában, 1998-ban, a beszélgetésünk utáni évben hunyt el.

Mikor „láttad” ezt a mesét?

Volt egyszer egy falu, amelynek lakói annyira édesszájúak voltak, hogy az olyan rendes ételeket, mint a fuszulykaleves és a pityókagulyás meg sem ették. Úgy is nevezték ezt a falut, hogy Mézimázi. Folyton-folyvást nyalánságot ettek volna – ha lehetett volna. Egy napon, amint fanyalogva kanalazták a béreseket a rántott levest, s közben egy nagy darab süvegucukorról ábrándoztak, egyikük felsóhajtott:

– Bárcsak cukorból lenne ez a falu! Azzal tán megelégednék!

Mit ad Isten? Rögtön édességgé változott az egész környék: a hegyek süvegucukorrá, a kerítések medvecukorrá, a házak pedig marcipánná. Volt nagy boldogság, a falu népe reggeltől estig édességet evett. A marcipánkerítést feltápták, a cukorházatétot leették, a falakat pedig olyan vékonyra nyalták, hogy majd összeroskadtt a ház. De harmadnapra virradóra vége szakadt az örömnöknek. Megfájdult a hasuk, belevásott a foguk a sok édességbe.

– Be megennék egy tál jó pityókalevest! – sóhajtott fel az egyik béres.

S az étvágytalan kisgyermeknek, aki Mézimázi meséjét hallgatta, összeszaladt a szájában a nyál, úgy megkívánta a pityókalevest.

– Anya, hol **láttad** ezt a mesét? – kérdezte tizenegy éves lányom, amikor idáig értem a mesemondásban.

A kérdés megdöbbenett. Mert az én gyermekkoromban a meséket nem **látták**, hanem **olvasták**, vagy **hallgatták**. S ha filmet készítettek volna e székel népmeséből, azt **rajzfilm** néven emlegették volna annak idején.

A gyerek hangjában türelmetlenség érződött, hiszen számára akkor vált volna igazán hitelessé a történet, ha a hallottakat vizuális úton kínálná befoadásra valamely televízióadó vagy videokazetta.

„Csodás elemeket tartalmazó, naiv hangú, költött elbeszélés. Gyermekes szórakoztatására való hasonló (tréfás, tanulságos stb.) történet” – írja a *Magyar Értelmező Kéziszótár* a **mese** szó magyarázatául. A címszó alatt utalást sem találunk arra, hogy **rajzfilm** jelentése is lenne e szónak.

Való igaz, az MTV-ben a fogat mosó, gurgulázó tévémaci által bevezetett gyermekműsor *Esti mese* címmel került a köztudatba jó húsz éve, amióta a bábfigurát megtervezték. Az Esti mese műsorai között viszont egyedül a magyar, illetve más népek meséinek rajzfilmfeldolgozása nevezhető mesének a szó klasszikus értelmében. Esetleg Gryllus Vilmos és Döbrentey Ildikó *Égből*

pottyant mesék című produkciója. S noha az Esti mese többnyire olyan gyermekműsorokat sugároz, amelyek a mese kategóriába illenek, néhány mégis kilóg a sorból. Például a Bálint Ágnes írta *Frakk, a macskák réme* gyermekregény-folyammá nőtt az évek során. S bár a Walt Disney-produkciók a kezdet kezdetén még klasszikus meséket dolgoztak fel (*Hófehérkét* például), ma már semmiképp nem tartoznak a mese kategóriába. A *Tom és Jerry* típusú rajzfilmek közelebb állnak a film világhoz, hiszen nyomtatásban, könyv alakban nem nyújtanak meseélményt. Egyáltalán nem lennének olvasmányosak – talán még olvashatók sem. Legfeljebb forgatókönyv alakban élhetnek a szakma körein belül.

De ma már az esti mesének köszönhetően a magyar gyermek ajkáról indiánüvöltésként hangzik fel a Meseeeeeee!, ha bekapcsolják a Cartoon Network adását, s abban épp *Tom and Jerry* püföli laposra egymást, *Dexter, a tudós bébi* vetekszik „lánytesójával”, vagy pedig *Johnny Bravo* kesereg, amiért nagy ívben elkerülük a lányok.

Az RTL Klub csatornáján láthatók többek között *A pálya ördögei*, *Hallo, Sandybell!* vagy *A varázslatos álmok* a felnőtt szappanoperák mintájára készült folytatásos rajzfilmek. Ugyan, hol állnak már attól a friss tehéntej illatú, gyermekkorunkat idéző csörgedező mesétől, amelyen az idősebb nemzedékek felnőttek? „...mise és mese csörgedez/ köcsögök cserépfazakak/ mesz-szi beszéde hallszik,/ kérődző kedves bivalyokra/ gondol a tej/ s megalszik” (Kányádi Sándor: *Halottak napja Bécsben*).

Baj tehát, hogy az Esti mese televíziós műsor címének, tartalmának hatására kibővült mese szavunk jelentésköre? Igen, ha közben megfigyeljük a rajzfilm szavunkról, amely mindennemű rajzolt filmprodukciót megillet: mesét, „rajzfilmesített” folytatásos regényt, gyermek-szappanoperát vagy akár rajzfilmes reklámot együttvéve.

*Édes Anyanyelvünk, 1998. december;
Erdélyi Napló, 1999. március 9.*

MŰVÉSZPORTRÉK

„Van mire szerénynek lennem...”

Frankl Péter zongoraművész karrieréről, tapasztalatról, véletlenről

A budapesti születésű, Londonban élő Frankl Péter korunk egyik kiemelkedő zongoraművésze. Tanulmányait Budapesten, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán végezte, első nyilvános koncertjét tizenöt éves korában adta. 1957-ben Párizsba, majd Londonba távozott hazájából. A világ legjelentősebb zeneti központjaiban vált híressé, a nemzetközi fesztiválok jelenleg is népszerű részvevője. Pályájáról, önmagáról vallottuk.

– *Próba közben is a padsorok felé tekintget, mintha onnan várna visszajelzést. Fontosnak találja a közönséggel való kapcsolatot?*

– Megpróbálom megtalálni. De ha a feleségem ott ül a hallgatók közt, gyakran pillantok rá: mit tud a távolból szuggerálni, mit üzen, hogyan tör át a zongora hangja a termen.

– *Nemcsak átéli, hanem szemlátomást élvezi is a hangversenyeket...*

– Hiszem, hogyha én átélem és élvezem, amit csinálok, az áthatja a közönséget is.

– *Humoros ember?*

– Hangulaterber vagyok. A híres humoristák közül sokan, például Latabár Kálmán is egészen más volt a valóságban, mint a színpadon: valójában nagyon keserű ember volt. Aki színpadra áll, annak jó előadónak kell lennie. El kell titkolnia a lámpalázát is.

– *A zongoristának nehéz dolga van, hiszen hangszerét nem viheti magával. Ezzel a nehézséggel hogyan tud megbirkózni a turnékon?*

– Sohasem tudhatom előre, vajon mit lehet kihozni egy hangszerből. Mindig a lassú részeket próbálom először, amelyeknél „énekel” a hangszer, hogy lássam, milyen a melegsége. A turnékon fennáll annak a veszélye, hogy a zongorista nem tudja kellőképpen ellenőrizni a termet: mennyire erős a zongora hangja, és hogy aránylik a zenekar egészéhez. De a hosszú évek tapasztalata megtanított, hogy a rossz zongorából is kihozzam a legtöbbet.

– *1957-ben távozott szülőföldjéről, először 1972-ben tért vissza. Hogyan alakult ez?*

– A politikai helyzet miatt kellett elmenennem, a hetvenes években jöttem vissza először. Nagyon örültem, hogy volt tanáraitam még életben találtam, és végighallgatták a koncertemet. A színpadon hosszú percekbe telt, amíg

összpontosítani tudtam, annyira meghatódtam. Azóta rendszeresen járok Magyarországra.

– *Az előrehaladott életkor előny vagy hátrány egy zongorista esetében?*

– A zongorista sokáig aktív maradhat. Nem is tudom elképzelni magam nyugdíjas zongoristaként. A húros hangszerek nagyobb fizikai erőt, természetellenes tartást követelnek, ezért a vonósok hamarabb nyugdíjba vonulnak.

– *Mit változtat az életkor a játékon?*

– Nehéz szavakban összefoglalni, hogyan fejlődik egy zenész, mit csinál másképp, mint fiatal korában. Egy zenész élete folyamán másokat is meghallgat, és ez befolyásolja a művekhez való közeledését.

– *A technikája is fejlődik?*

– Az életkor előrehaladása visszafejlődést jelent. Fiatalkorban virtuóz dolgokat könnyebb lejátszani. Ahogy telnek az évek, bizonyos dolgok lekerülnek a repertoárról. Már nem játszom Csajkovszkijt, Grieget, mert tudom, hogy mások jobban játsszák. De örülök, hogy életem folyamán eljátszhatam ezeket is.

– *Volt-e olyan váratlan fordulat az életében, amely előre lendítette a pályáját?*

– Sok minden a véletlenen múlik. Nekem sok nehézséget kellett legyőzőm, amelyek utólag hasznosnak tűnnek. Akinek a pályája sima, felívelő, azt az a veszély fenyegeti, hogy rutinossá válik, és hamar kiég. Én sokat köszönhetek a nehézségeknek. Először Párizsba mentem, ahol zenei zsákutcába kerültem, majd egy véletlen folytán átmentem Londonba, és megnyílt előttem a világ. Ott ugyanis volt alkalmam neves embereknek játszani: például Kabos Ilonának. Majd egy alkalommal Gina Bachauer zongoraművésznő, aki ugyan magyar származású volt, de csak Amerikában ismerték, azt mondta: „Feltétlenül el kell jönnöd Amerikába”. Nem vettem komolyan, de két hónap múlva meghívást kaptam szólóestre Dallasba és Floridába, ahol megfelelő sajtóvisszhang követte a fellépésemet. Ezzel indult tulajdonképpen a karrierem.

– *De hiszen már Párizsban is felfigyeltek önre...*

– Párizsban megnyertem a Marguerite Long zongoraversenyt 1957-ben. De az 1956-os forradalom varázsa hamarosan szertefoszlott. Későn érkeztem, mert már korábban disszidált és karriert csinált Párizsban két fiatal magyar zongoraművész: Cziffra György és Sebők György. Nem volt harmadik

hely a „porondon”. Az amerikai meghívás viszont megnyitotta előttem a teret az angolszász területeken: Amerikában, Brazíliában, Új-Zélandon.

– *Mégis szerény embernek látszik...*

– Van mire szerénynek lennem.

Észak-Magyarország, 1997. augusztus 29.;

Erdélyi Napló, 1998. április 7.

Tabula rasa média...

feLugossy László képzőművész-performer

A nyolcvanas években még oly rendíthetetlennek látszott az előző rendszer Magyarországon, hogy intézmények épültek fel a kommunizmus égisze alatt, lásd: Magyar Rádió Debreceni Körzeti Stúdiója 1988-ban, MSZMP Továbbképzési Központ Egerben 1986-ban.

Aztán 1989-ben váratlanul vége lett. A kínai asztrológia szerinti kígyó évében megdőlt a kommunizmus és véget ért a hidegháború.

2001. ismét a kígyó éve. A prognózisok szerint ebben az évben a figyelem központjába a művészetek, az új stílusok, az érdekes divatok kerülnek.

A művészeteken pontosan lemérhető, merre tart a világ.

Talán ha a politikusok odafigyeltek volna a nyolcvanas évek művészeti megmozdulásaira, szamizdat-irodalmára, performance-aira, talán nem kezdtek volna nagyszabású szocialista építkezésekbe. Ha valaki ismerte Kelet-Berlin lepusztult lakónegyedében – ma az új főváros diplomatáinak kedvenc lakóhelyén – a Prenzlauer-Berg-Connection underground művészeti csoportosulást vagy Szentendrén az **A. E. Bizottság** (értsd Albert Einstein Bizottság, de a köztudatban Államellenes Bizottság) néven dalt szerző képzőművészeket, akkor pontosan kiszámíthatta volna a fordulat időpontját.

A művészekre mostanáig azonban édeskeveset figyeltek.

Ma több figyelmet szánunk nekik. Leülünk és beszélgetünk velük. A világról. A művészetről, mely a valóságos világot, és nem valamifajta látszatvilágot képezi le – mint a giccs. Műalkotásokról, amelyeket nem lehet egyből megérteni, mert befogadásuk szellemi erőfeszítést igényel: azt, hogy „agyaljunk” rajtuk. S közben eszünkbe sem jut, hogy birtokolhatnánk őket, mint ahogy megkívánunk egy tetszetősen kirojtozott, bordóselyem csillárt, melyet valamely áruház kínál megvételre nagyker-áron. Pedig képek vesznek körül bennünket életünk minden pillanatában. Az ember befogadó: nyitott egy festmény befogadására csakúgy, mint a legborzalmasabb giccsstájkép bekebelezésére.

Mostanában **feLugossy László** képeit fogadhatja be – legalább a retinánk – a sárospataki tanítóképzőben. A hajdani A. E. Bizottság tagja a kiállítás megnyitójára egy videoklipet készített **Krizsbai Alex** marosvásárhelyi, közel húsz éve Szentendrén élő képzőművésszel és három fiatallal, akik a buda-

pesti Iparművészeti Főiskolán tanulnak. Az *Édenkert-szatellit klip* antiműfaj: ugyanazzal a médiával készült, ami például a globalizáció eszköze.

feLugossy szeret csoportban dolgozni, mert az ember egy adott tervben kicserélheti társaival a gondolatait. A munkacsoportjuk most **Tabula rasa brigád** névre hallgat. A klip képeit figyelem: *Jönnek az egyre laposabb köz-helyek! Ez a világ már nem lesz csendesebb! Tabula rasa média a miénk! Média-picsa!* feliratok olvashatók, miközben a képernyőn az élet alapmomentumainak – születésnek, teremtésnek, nemzésnek, elmúlásnak – a művészi leképezése pereg, s közben zenei aláfestésként egyik kancsóból egy másikba vizet csorgatnak.

feLugossy ma is tiltakozik. A mai világ sem tetszik jobban neki, mint a tizenöt évvel korábbi, amikor az A. E. Bizottságban énekelt ef Zámbo István-nal, Wahorn Andrással és Kukta Erzsébettel, akikkel ma már konzolidáltabb viszonyok között folytatja a baráti diskurzust. Ám akkoriban dalaikkal azt sugallták, hogy ha hülyéknek tart bennünket a hatalom, akkor mi eljátsz-szuk a hülye szerepét. S akkora hülyeségeket énekeltek, hogy lehetetlen volt arra oda nem figyelni.

...már megint itt van a szerelem, már megint izzad a tenyerem, minék, mi-nek, köpni kell, pfűj, köpni kell, pfűj – a minaret a verzió, a minaret a ver-zió – mit látsz, Laca, egy nagy segget látok – nem bírom a gyűrődést, nem bí-rom a gyűrődést, rosszak az idegeim, rosszak az idegeim – kistányérok, kiska-nalak, kések, kések, hatalmas kések...

feLugossy László élő képzőművészet. A *Kortárs Művészeti Lexikonban* közel háromoldalas címszó foglalja össze a munkásságát:

Képzőművész, performer (szül. Kecskemét, 1947. jún. 25.). A magyar mű-vészetben egyedülálló őszinteséggel tálalja fel (...) a legnyilvánvalóbb dol-gokat, amely (...) kelet-európai, fejlődésben visszamaradt társadalmak jel-lemzője. Az egyedi műalkotás létrehozása helyett célja a tárgyak lappan-gó erejének megKépzőművészeti alkotásai mellett filmek, videók, lemezek, performance-ok és dalszövegek hívják fel a figyelmet világunk visszássága-ira.

Először a pataki várban a *Kávéházi esték* keretében, majd a tanítókép-zőben beszélgettünk, kiállításának megnyitóját követően. feLugossy László ugyanis a Zemplénbe nősült, s Kecskemét, Szentendre, Budapest után immár Sárospatak életének újabb szintere.

– **Mit vártunk az új rendszertől?** A nyolcvanas években az ideológia ir-racionalitása ellen akartunk védekezni. Annyira irracionális volt ez a rend-

szer, hogy egyszer katalógust készítettünk, s valaki úgy kezdte a bemutatkozását: *1956-ban születtem...* S ez már gyanús volt. Emiatt a katalógust nem engedélyezték. Tehát az ember berendezkedett szellemi ellenzékbe, és tiltakozott, hogy a dolgok ne csak meghatározott és előre eldöntött keretek között működjenek. Ám nem változott meg gyökeresen a világ ettől a politikai fordulattól. Akkor egy erőteljes ideológia határozta meg, ma a pénz. De örömteli az, hogy az emberek el tudják mondani az érzéseiket, a gondolataikat – és nem csak a közhelyeket. Ma is szeretném, ha emberhez méltóan működnének a dolgok – de valahol az ember mindig kimarad...

– **Szeretem tanulmányozni a tömegkultúrát.** Nem tudom, mi tetszik az embereknek rajta. Elegáns urak kitalálják, hogy kell igénytelenségre nevelni az embereket. Pénzt tesznek bele, s a pénz pénzt hoz. Én ellenállok a pénznek. Az ember élete szerényebb viszonyok között is igaz tud lenni. De érdekel, hogy mi az a manipulációs lehetőség, ami az embereket mozgatja, mert én is olyan vagyok, mint más. Elnézem a szekrény vonalát vagy a Bodrog Áruházban a csillárokat – az is élmény. Nem vagyok vásárló típus, de megnézem a csomagolását, a formatervezését például egy csokinak. Egy tárgy virtuális elemeket hordoz, mely asszociációkat ébreszt az emberben. Egy időben Néprádiót festettem. Az ember szeme oda vetül, ahol valamilyen kényszer vagy örömet lát, s azt transzponálja át az agyába.

– **Megfogott a keleti filozófia,** melyet fiatal koromban ismertem meg. Nem az a lényeg benne, hogy találj, hanem hogy koncentrálj, amíg a hűrt feszíted. Ma versengés folyik, az jellemző korunkra, hogy mindenki beletaláljon a célba és nyerjen – valamifajta látszatvilágot. A világ megosztottsága érdekel: a jó, ami közel hozza egymáshoz az embereket, s a rossz, ami eltávolítja őket egymástól úgy, hogy nincs semmi mondanivalójuk egymásnak, vagy csak érdek szerint. Pedig az emberek nem azért tudnak, hogy ne osszák meg, ne vitassák meg tudásukat a másikkal. Minden embert nyomaszt a saját érdeke – a keleti filozófiában nincs vágy. Pedig az emberek szeretnek vágyakozni a megfogható dolgok iránt.

– **Milyen küldetést hordok?** Jaj, ez nehéz. Ha az ember kiválasztódik, akkor ráérez arra, hogy mit kell csinálnia. S ez összefügg a hitelességgel. A társadalom ugyanis meg tud engedni magának sok képmutatást. Elhiteti, hogy a látszatvilágnak is van értelme. Ezt mondom, mást cselekszem, s ez kiderül. Ezért láznak a fiatalok a szülők ellen, mert szüleik életformáját hazugnak, szűknek érzik. Ők kitágítják a világot, és „megmutatják”. Aztán belesnek az útvesztőkbe. Én nem vállaltam a képmutatást, és megszenvedtem

emiatt. Könnyebb az életben, ha azt mondja az ember, amit elvárnak tőle. Ha nem **azt** a nótát fújja, rászólnak. A művészetben kikerülhetetlen a hitelesség. Modigliani sem tudott hazudni. Nem is adott el egyetlen képet sem.

– **Kinek érdemes festeni?** Magamnak festek. Csinálni kell. Ha megmarad, megmarad. Nem tudjuk, mi a megmaradás elve.

Erdélyi Napló, 2001. május 22.

„Hogy megcsillanjon játékból Mozart zsenije”

Csikó Boldizsár Bécsben koncertezett

Ifj. Csikó Boldizsár erdélyi zenészcsaládban született 1968-ban, diplomáját a kolozsvári zenei konzervatóriumban szerezte, majd a budapesti Zeneakadémián Jandó Jenő tanítványaként folytatta tanulmányait. 1993-ban Walter Krafft zenepedagógus meghívta a Müncheni Zenei Szemináriumba. Részt vett továbbá egy franciaországi mesterkurzuson is.

Öt alkalommal nyert országos zongoraversenyeken, és többször meghívták nemzetközi versenyek zsűrijébe is. Az elmúlt tíz évben mintegy ötszáz hangversenyt adott Európában. Jelenleg volt iskolájában, a kolozsvári konzervatóriumban tanít.

Egy európai körút – Róma, Drezda, Kiel, Hamburg, München, Iași, Bukarest – bécsi állomásán beszélgettünk. Itt Beethoven, Chopin, Csajkovszikij, Liszt és Szkrjabin műveit szólaltatta meg, különleges légkört varázsolva virtuóz játékaival.

– Elhangzott egy hangverseny: a kottafejek s az azokból elővarázsolt élmény között ott áll a művész személyisége – aki a nézőtérrel nagyon szorgalmas és fegyelmezett embernek látszik... Tényleg az?

– Rengeteg munka áll egy hangverseny mögött – ez igaz. Napjainkban nem sok zongoristának adatik meg, hogy játszhasson, hogy egyáltalán legyenek hangversenyei. Erdélyben sokan kezdik el a pályát, de a gyakorlat hiánya miatt belefulladnak. Nagyon fontos az, hogy valaki hol játszik: otthon a legjobb zenekarokkal volt alkalmam hangversenyezni, s mindig visszahívtak. Ha valaki nem játszik jól, nem hívják vissza.

Egyébként kibírhatatlan rossz gyermek voltam, mindent elkövettem, hogy idegesítsem az embereket. 1990 februárjáig alig gyakoroltam, pedig akkor már huszonnégy éves voltam. Később komolyodtam meg – tehát szorgalmas nem voltam. De az ember természete megváltozik. S mivel nagyon későn kezdtem el komolyan a munkát, be kellett hoznom pár évet. Az egész életet nem lehet végigdolgozni. Ezért jobb, ha az ember fokozatosan halad felfelé. Voltak olyan kollegáim, akik fiatalon sokat dolgoztak, felfutottak, s mos-

tanra eltűntek. Sokan külföldre mentek. Én azért maradtam Erdélyben, hogy tanítsak. Harminchárman végeztünk a konzervatóriumban, s négyen vagyunk otthon. Aki otthon marad, annak nincs semmilyen segítsége, ezért érhető, ha valaki máshol próbál boldogulni.

– *Hogyan készül fel egy hangversenyre?*

– Ezt a repertoárt most hétszer játszom el, viszont az anyagot a fellépések között nem gyakorolhatom, mert a koncertturné alatt már új műveket kell tanulnom egy következő turnéra. Ez nagyon nehéz.

– *Az Ön édesapja, id. Csíky Boldizsár neves zeneszerző és karmester, aki fontos szerepet tölt be a művészeti életben. Segítség ez vagy teher?*

– Az elején nagy segítség volt, hiszen az első hangversenyeket azért játszhattam, mert az apám fia voltam, s úgy is tartottak számon. Ha ebből kilépünk, megszűnik ez a viszony. Bizonyos helyeken már meg is fordult: engem tartanak számon.

– *Miért épp a zongorát választotta?*

– Tessék mondani még egy olyan hangszert, amelyre annyit írtak volna, mint a zongorára! A klasszicizmus és a romantika eszköze a zongora, s zongorára többet írtak, mint az összes többi hangszerre.

– *De ezt a kisgyerek, aki elkezdett zongorán játszani, nem tudhatta...*

– Persze, hogy nem, gyerekkoromban apám odatett zongorázni. Igaz, hogy a húgomat is odatette, de ő ma csellista.

– *Szkrjabin nem tartozik nem széles körben ismert zeneszerzők közé – miért ő a kedvence?*

– Egyik kedvencem azok közül, akiket nem ismernek. Szkrjabin a múlt század második felében élt, 1915-ben halt meg. A késői szonátái állnak közel hozzám. Most az a tervem, hogy az összes etüdjét CD-re játsszam. Számomra ez kihívás, mert a darabjait nehéz kívülről megtanulni, és tele vannak technikai nehézségekkel. Viszont Szkrjabin azt is meg tudja fogni, akinek csekély zenei műveltsége van. Különleges a harmóniavilága, egyedi folt a zenetörténetben, mert nem másolt senkitől – erről szeretnék majd írni a doktori tézisémben. Nagyon sokat vitt előre: számomra ismeretlen hangulatokat tudott felidézni, amiket soha nem kaptam meg. Elképzeltem valamit, próbáltam megfogalmazni, s egyszer csak meghallottam Szkrjabin zenéjében...

– *Mi hajtja előre, mi ad erőt a pályájához?*

– Vannak momentumok, amikor elégedetlen vagyok, amikor úgy érzem, hogy nem bírom, mert sok a koncert, sok az utazás, és nincs megfizetve. Ilyenkor arra gondolok, hogy az abszolút hallás felelősséget jelenleg. Ez nem

sok zenész ajándéka. S aki megkapta, az nem véletlenül kapta, mert nincsenek véletlenek. Az én felelősségem, hogy próbáljam úgy lefordítani azoknak a zeneszerzőknek az üzenetét, akiket játszom, ahogy megérdemlik: hogy úgy adjam át Mozart zenéjét, ahogy átfolyt rajta a mondanivaló, hogy megcsillanjon a játékból a zsenije. Ez ad erőt a pályafutásomhoz.

Erdélyi Napló, 2003. október 14.;
Múza: Népművelés, 2003. október 25.

Sámánok unokája

Soó Emma festőnő

Ha a festővászonon egyszerre él együtt a múlt, jelen és jövő... Ha egyszer csak a megélt dolgok közül felszínre tör a jövő... A brassói születésű Soó Emma festőművésznak az életkor nemcsak tapasztalatot ajándékozott, hanem gyermekkorától meglévő képességét fejlesztette ki. Özvegységre jutott, egyetlen fia külföldön próbál boldogulni, még sincs soha egyedül. Emberek veszik körül, és festményein különös jegyek rajzolódnak ki: ha megcsördül lakásában a telefon, keze még csak a kagylón, s már érzi, hogy ki hívja.

A művésznőt marosvásárhelyi otthonában kerestük fel, ahol legújabb nagy kompozíciójú olajfestményeit mutatta be.

– *Az utóbbi időben a légies akvarellről áttért az elvont olajképekre. Az absztrakt forma alkalmasabb az önkifejezésre?*

– Bárki le tudja rajzolni azt, ami a szeme előtt van. Így viszont azt rajzoltam le, amit belső látással látok. Ha ránézek egy kukoricatáblára, átlényegítem egy másik dimenzióba...

– *Melyik dimenzióba?*

– A harmadikban jövőnk-megyünk... De ezzel a negyedikkel van összefüggésben az ember sorsa.

– *Fontos szerepet tulajdonít a sorsnak?*

– Elfogadom, s hiszek benne. Van valami körülöttem, aminek a tudásához, megértéséhez túl kicsi vagyok. Nem is értem, hogy egyszerű asszonyként, mint bárki más, miért van az, hogy egyszer csak gyorsan haza kell mennem festeni. Felgyűl egy csomó élmény, amit ki kell adnom magamból. Valamiért elkezdek dolgozni: először céltalannak tűnik a munkám, aztán kialakul a mondanivaló és felszínre tör.

– *Mi ihleti?*

– Az elvont témák érdekelnek, nem a konkrét valóság. Ezért festek absztrakt képeket, amelyeken egyszerre látom a múltat, a jelent és a jövőt.

– *A jövőbe lát?*

– Rettenetes elgondolni, de tavaly elhunyt férjem halotti maszkját évekkel ezelőtt megfestettem egyik képemen. Mindig is terveztem, hogy megfestem férjem portréját, de a rohanó életben nem került rá sor. Ő ott van egyik képemen, de csak halála után tudatosult bennem a jelenléte, akkor ismertem

rá. Úgy nézett ki utoljára, ahogy *Vágy* című képemen megfestettem. Így maradt meg bennem is.

– *Minek tulajdonítja ezt a képességét?*

– Tőlem független erő dolgozik, amikor festek. Ha virágsokrot rajzolok, emberi fej rajzolódik ki a virágok között, ha tájképet festek, a fák emberek, a fűzfák kis törpék. A fenyőerdőben favágó kel életre a fák között, baltával a kezében. Vannak képek, amelyeken jegyek tűnnek fel.

– *Utólag értelmezi ezeket a jegyeket?*

– Utána fedezem fel, nem szándékosan alakítom őket, és olykor megdöbbenek, hogy mi vesz körül, és mennyi mindenről nem tudok. Ezért állandóan dolgoznom kell, mert ki kell mondanom azt, ami bennem van. És rengeteg mondanivalóm van.

– *Mit jelentenek a képein az uralkodó sötét színek?*

– *Boleró* című képemen a kukoricásból előkúszik a sejtelmes sötétség. A székelyek hisznek a sámánokban – és minduntalan kísért a múlt... Nem is az én egyéni múltam, hanem egész nemzetemé. A múlt, amely nagyon szép, küzdelmes volt, de amelyben több volt az emberség, mint napjainkban. Többet jelentett az ember, az állat, a világ. Közelebb álltunk az istenünkhöz. Édesanyám, aki falusi székely asszony volt, és aki még latinul énekelte az egyházi énekeket, belénk nevelte a hitet.

– *Vállalja a sámánszerepet?*

– Vállalom. Ha nagyon akarok valamit, kérem Isten segítségét. Csak érzem, hogy rá kell gondolnom és kérnem – s megadatik. Konkrét példát mondok: egy templomot festettem a minap, s a toronyhoz érve szerettem volna megadni a képnek azt a többletet, amitől azzá válik egy templom, ami. Fohászkodtam, s jött egy felhő, pillanatok alatt beborította a tornyot – nem kellett hát trükkökhöz folyamodnom, hogy befejezhessem a képet.

Erdélyi Napló, 1997. november 11.

„Fontos, hogy az ember előre menjen az általa kijelölt úton”

Beszélgetés Krausz Adrienne zongoraművésznővel

Pályafutása versenygyőzelmek sorozatával indult. Jelenleg Párizsban él, nagyzenekarok meghívására versenyművek szólistájaként lép fel. Rendszeresen koncertezik Magyarországon. Augusztusban a Zempléni Művészeti Napok meghívottja volt, ahol a Liszt Ferenc Kamarazenekarral játszott Mozart- és Liszt-műveket.

A délelőtti főpróba előtt felhívom: egy Miskolc melletti kis település, Gesztely patikájában cseng a telefon. Interjút kérek tőle. Készségesen válaszol: próba után. Autóval jön Sárospatakra, másfél órás út. Megérkezik, észre sem veszem, úgy hívják fel rá a figyelmem: törekenynek látszó fiatal hölgy. Szinte jelentéktelen. Üdvözlí a zenekar tagjait, néhány szót vált velük, várja, amíg azok kávéit isznak, szünetet tartanak. Türelmetlennek látszik, míg a zongorát törölgetik, gondolatban előbbre jár. Leül a zongorához, néhány futamot játszik rajta, majd megkönnyebbülten mosolyog a háta mögött ülő Rolla János zenekarvezetőre.

Széke mellett a földön táska, egy üveg ásványvíz.

A zenekar kezd, Krausz Adrienne még csak figyel, de testbeszéde máris elmélyült figyelmet, átélt muzsikát közvetít. Minden hangjegyet elkap, bólintással nyugtáz. Majd belép: Liszt *Malediction* és Mozart *A-dúr zongoraversenye* születik újjá az ujjai alatt. A nehezen játszható, emiatt ritkán repertoár-ra kerülő darabokban virtuozításáról tesz tanúbizonyságot. Tökéletes technikáról, mely rengeteg munkát, energia-befektetést sejtet. És valami megfoghatatlan belső erőt, ami különös módon sugárzik személyiségéből.

– *Mi a siker titka?*

– Nekem inkább szerencsém volt: szüleim ugyan nem zenéltek, de amikor kilencéves koromban közöltem, hogy zongorázni szeretnék, mindenben támogattak.

– *Miért a zongorát választotta?*

– Ezen sohasem gondolkoztam. Ezt akartam, és a szerencsém az volt, hogy fantasztikus szüleim voltak, akik mindig biztattak. Tudták, hogy nehéz és magányos pályát választok, mert egy szólista mindig magányos, sok

munkával és verejtékkel jár az életem, távol vagyok otthonról – talán ez a siker titka.

– *Hogy lehet egy kis településről indulva világkarriert csinálni? Hisz Gesztely nem „a világ közepe”...*

– Valóban nem. Egy kis zárt közösség. Én a gesztelyi általános iskolába jártam, de a szüleim hetente két délután bevittek Miskolcra a zeneiskolába. Gesztely tíz kilométerre van a megyeszékhelytől.

– *A szülők részéről nem kis áldozat ez...*

– Mindig pozitívan álltak hozzá ahhoz, amit csináltam. Sohasem beszéltek le. Az általános iskola elvégzése után a miskolci Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolába jártam, majd a Budapesti Zeneakadémián fejeztem be tanulmányaimat 1990-ben.

De a siker számomra nem olyan meghatározó, mint a szerencse: jó időben jó helyen lenni. És véletlenek sincsenek. A siker furcsa, olyan mint a díjak átvevése: az ember büszke, amikor átveszi, szép frázist lehet róla írni a prospektusban. Sokat és semmit nem jelent. Semmit nem jelent, amikor üzletszerűvé válik a verseny: amikor a zsűri kompromittálódik, s arról szól az egész, hogy engedik egymás tanítványait nyerni.

– *De a zsűrik mégis önnek ítelték az első díjat...*

– Igen. Csakhogy e mögött sok munka és sok lemondás van: az ember nem mehet szabadságra, két napnál többet nem nyaralhat, mert teljesen kiesik.

– *Mennyit gyakorol naponta?*

– Amennyi időt más ember a munkahelyén eltölt: napi hat-nyolc órát.

– *Mi hajtja, mi ösztönzi, hogy továbblépjen?*

– Egy belső erő. Fontos, hogy az ember minél inkább előre menjen az általa kijelölt úton. Hogy jó úton járjon. És ez nem öncélú. Tudatában kell lenni annak, amit csinálunk, amit felépítünk.

– *Hogyan jutott Párizsba?*

– Talán a „fiatalkori sikersorozatomnak” köszönhetően. Én nem emigráltam. Világot szerettem volna látni, és ezt az utat választottam. A családom itthon van: a szüleim, a húgom. A francia állam rendszeresen támogatja az előadóművészeket. Ez Magyarországon sajnos ritka.

– *Hogyan értékeli azt, hogy a Liszt Ferenc Kamarazenekarral játszhat? És miért épp Liszt- és Mozart-művet?*

– Mindenképpen megtiszteltetés számomra, hisz ez világhírű zenekar. Lisztnek ez a fiatalkori műve technika szempontjából nehezen megvalósítha-

tó. Személyesen is kötődöm hozzá, de ezt másképp nem is lehet: nem lehet jól játszani anélkül, hogy az ember ne szeretné a darabot.

– *Olyan művet választott, amely által jobban meg tudja mutatni magát?*

– Ezen nem gondolkodom. Mindennek menni kell. De vannak az ember életében időszakok, amikor jobban szereti Bachot vagy Mozartot, vagy jobban szereti valamely zenei korszakot.

– *Itt született újra az ujjai nyomán ez a csodálatos darab. Ez nem alkotás?*

– Nem. Mi, „szegény kis interpretátorok” mindössze megpróbáljuk újjáéleszteni a művet, melyet előttünk már megalkottak. „Csak” annyit változtunk rajta, hogy az előadásba belevisszük egész egyéniségünket: egész életünket, érzelmeinket, pillanatnyi állapotunkat. De rengeteg külső körülmény is közrejátszik: a terem, a zongora, a szél, a madarak...

– *Szokott visszatekinteni? Értékelni az eddigieket?*

– Azt hiszem, még nem jutottam el abba az életkorba, hogy visszatekintsek. Előre kell nézni. Ez olyan, mint a lemezkészítés: már öt perc múlva más-képp játszánám azt, amit egyszer lejátszottam. Ezért ezen nem gondolkodom.

– *Hogyan tovább?*

– Hollandiába, Isztambulba, majd ismét Párizsba készülök. A következő magyarországi fellépésem Eszterházában lesz.

– *Szeret itthon játszani?*

– Jó ott játszani, ahol az emberek *szeretik* a zenét. Hálás és érdeklődő a hazai közönség. Komoly zenekultúrával rendelkezik, amit még nem tudott kiirtani belőle ez a siker- és pénzorientált világ.

Erdélyi Napló, 2000. szeptember 26

Erdélyi népművészek az anyaországi médiában

Szabó Éva hímző iparművész kiállítása

A magyar népi hagyományokról hallhattunk május végén a Kossuth Rádióban. Ifj. Haáz Sándor, Székelyudvarhely mellett élő és tanító zenepedagógus adta át „névjegyét”. Arról a Ládika festőtáborról beszélt, amelyet Székelyföldön a népi kézművesség iránt érdeklődő fiatalok számára szervezett, akiknek megtanították a ládikakészítés minden csínját-bínját és azt, hogyan határolják el magukat a giccsről.

Június elején pedig a marosvásárhelyi **Szabó Éva** hímző népi iparművész alkotásaiból rendeztek immár tizenharmadszor kiállítást – ezúttal a budapesti Magyarok Házában. Korábbi egyéni és csoportos kiállításainak színhelye Marosvásárhely, Balatonalmádi, Budapest, Mezőkövesd, Nagykőrös, Buda-keszi és Dunaföldvár. Munkáiért a Néprajzi Múzeum *Élő népművészet* című kiállításán országos II. díjat kapott.

A csodálatos szín- és formavilágú hímzéseket Borbély Jolán etnográfus ajánlotta az érdeklődők figyelmébe. Ez alkalommal szólaltattuk meg Szabó Évát, aki 1939-ben született Marosvásárhelyen. Volt könyvelő, könyvtáros és pedagógus, majd a hatvanas évek óta néptáncitanárnő. Jelenleg a szülővárosában működő Kántortanító-képző Főiskola pedagógusa.

– Édesanyám, aki a Nyárád menti Folyfalván született, azt mondta: „tedd el a kézimunkákat a lányodnak, mert ha meghalok, te úgysem varrsz”.

– *Ő honnan tudott varrni?*

– Melyik falusi lány nem tudott? Keresztzsemest varrt meg szálánvarrottat, mert azt nem kell kirajzolni. Amikor anyám 1972-ben meghalt, elkezdtem varrni. Haáz Sándor bácsi megmutatta *A magyar nép művészete* című könyvben az eredeti mintákat. A könyv szerzője, Malonyay Dezső a századelőn összegyűjtötte az egész magyar népművészetet négy kötetben, s a képanyagban rengeteg mustrát (mintát) találtam. A mustrák szerkesztését innen tanultam meg. Csak olyat varrtam, amit magam rajzoltam és nyomtattam elő, mert az üzletben kapható előnyomott minták nem feleltek meg az ízlésemnek. Azo-

kon csak mintaelemeket fröcskölnek szét. Ezzel szemben a valódi népi hímzésben az üresen hagyott felületek is díszítenek. Később mindenféle irodalmat felhasználtam. Végigjártam a szép templomokat, múzeumokat. Lerajzoltam és otthon kidolgoztam, ha valami megtetszett.

– *Milyen céllal varr?*

– Az érzéseimet varrom bele a munkáimba. Aki rájuk néz, láthatja, ki vagyok: mert ha valaki ennyit megvarr, arról láthatják, hogy szorgalmas és jó ízlése van.

– *Volt-e a varrásnak gyakorlati haszna?*

– Sose voltam olyan gazdag, hogy perzsákkal, kristályokkal vegyem körül magam. De ez nem is az én ízlésvilágom. Szép lakásra viszont gyermekkorom óta vágytam, s a varrás volt az egyetlen lehetőségem, hogy szép ott-hont varázsoljak. A szegénység a legjobb tanár. Később előfordult, hogy az előnyomás volt az egyetlen keresetem. Akinek megtetszik a mintám, annak kinyomtatom.

– *Mi a célja a hímzéssel?*

– Szeretek tanítani, átadni azt, amit tudok. Láttam, hogy az anyám mennyit dolgozott, mennyit elbírt, s láttam, hogy dolgozni kell. Dolgozni pedig csak szépen érdemes. Ezt igyekszem átadni a tanítványaimnak. Két gyermekem van, egy unokám¹: nekik dolgozom. A világban szerte legalább harminc munkám van: Amerikától Izraelig, Franciaországig... Aki tőlünk elvándorolt, az én munkáimat adták neki emlékül.

– *Most mi foglalkoztatja?*

– Most a Fehér megyei Torockóba vagyok szerelmes. Különös, számomra igen változatos világa köt le.

Erdélyi Napló, 1998. június 23.

¹ Azóta három unoka van.

Szatíra és horror:

Tényleg komor Komor Zoltán világa?

Komor Zoltán, polgári nevén Nagy Zoltán a legfiatalabb írónemzedék tagja, 1986. június 14-én született Nádudvaron, a Nyíregyházi Főiskola végzős kommunikáció-médiatudomány szakos hallgatója. Cikkei a helyi újságban jelennek meg. Gyerekkorától kezdve ír és publikál novellákat és verseket, filmes tevékenységéért pedig a PolifilmFEST-en 2007-ben alkotói díjat kapott.

Utóbb egy művészeti portál pályázatán nyert rövidprózáival, valamint *Mesék Kaptárvárosból* című regényével.

– *Az olvasói visszajelzésekből értesültél arról, hogy írásaidat komornak tartják, vagy szándékos volt a Komor írói név választása?*

– Most már csak megszokásból viselem. Lehetséges, hogy már egyetlen mondatot sem tudnék leírni anélkül, hogy alá ne biggyesszem ezt a nevet. Egyébként a visszajelzések és a tudatos választás ugyanúgy befolyásolt a névválasztáskor. Általában megkapom a szokásos instant kritikát, miszerint túlonúl pesszimista vagyok, pedig szerintem ez egyáltalán nem igaz. Vannak dolgok, amiket igenis komoran látok, de emellett nem hagyom, hogy elvonja a figyelmemet a szépségről. Azt bevallom, hogy a bűnözés, az emberi erőszak, a brutalitás, ami *Mesék Kaptárvárosból* című regényem egyik központi kérdése olyasvalami, amit csakis „komoran” tudok nézni. Meggyőződésem, hogy az emberiség, a társadalom egyik elsőszámú problémája ez. Ez egy olyan téma, amiről nem tudok „komorság” nélkül írni, és nem is akarok. De ha most kéne nevet választanom, valószínűleg Mérlegelő Zoltán lennék. Szerencsére nem most kell, mert ez így elég furán hangzik. (Már bocsánat a Mérlegelő Zoltánoktól.)

– *Regényedet olvasva a félelmetes, a horrorisztikus és a sivárság jelenül meg. Hogyan alakítottad ki ezt az írói világot?*

– Nos, azért túlzás lenne azt állítani, hogy ez az elsődleges ismérve az írói világomnak. Elég sokféle írói stílus között és világban mozgok, a könnyedebb hangvételű satírától kezdve az érzelmes drámán át a horrorig mindenben szeretem kipróbálni magam, több-kevesebb sikerrel. Igaz, hogy erősen vonzanak a sötétebb hangvételű művek, pl. Kafka, Burroughs, Ellis írásai, vagy épp Lynch és Cronenberg filmjei – melyek hatása a regényemen is

éreződik –, de ugyanígy megvannak a kedvenceim a könnyedebb műfajokból is. Ez a félelmetes és horrorisztikus sivárság elsősorban a *Mesék Kaptárvárosból* című regényemben jelenik meg, és ott is csak azért, mert hozzátartozik a mondanivalóhoz, szerves része a történetnek.

– *Milyen valós tapasztalat vezérel történeteid, alakjaid megformálásában? Egy nyíregyházi orvosnak kifejezetten ismerősnek tűnt az egyik regényfigurád (a Mesék Kaptárvárosról orvosfelesége)...*

– Nem szoktam ennyire a környezetemből meríteni. Igazából nem is ki-tűzött célom, hogy nagyon realizisztikus legyen, mivel főlöszleges az erőltetett realizmus. Én is tudom, hogy mese, az olvasó is tudja, hogy mese, és ennyi. Sokkal jobban szeretek a saját fejem után menni. Persze elismerem, hogy hasonló karakterek léteznek a világunkban, sőt, szükségszerűen léteznük is kell, de például az említett orvos-karakter is csupán onnan lehet ismerős, hogy megpróbáltam mindazokkal a tulajdonságokkal felruházni, ami szerintem egy orvosnak tartást ad..., majd egyszerűen kifordítani azt. Ugyanezt az orvos feleségével is megcsináltam, kifordítottam egy tipikus, boldog családanya-szerepet. Majd kifordítottam a stricijét, a nagy és izmos, erőszakos strici típus helyébe így lépett Vézna. Mivel a regény egy magából kifordult világot ábrázol, teljességgel logikusnak tűnt, hogy azt kifordult karakterek népesítsék be, akik képtelenek ellátni egy-egy szerepet. Megvannak persze a maguk hihető motivációi és valós világi alteregói, de egyikük sem igazi.

– *Honnan egy ilyen fiatal emberben ilyen sok élettapasztalat?*

– Sokat élek, általában napi huszonnégy órát, és ez már így megy huszonkét éve. Amúgy nem tudom, nem szegődtem vándorcirkuszhoz, hogy világot lássak – talán azért, mert félek a bohócoktól –, egyszerűen csak élek a világ egy kis szegletében, mint mindenki más, és valamennyire odafigyelek rá, mik történnek körülöttem, milyen emberek vesznek körül. Akárhon él is az ember, jórészt találkozik ugyanazokkal az embertípusokkal, akik alkotják a társadalom színpalettáját, szóval úgy hiszem, hogy az emberek, vagyis a típusok jórészt mindenütt ugyanolyanok. Ugyanazok a problémáik, ugyanúgy viselkednek egymással, ugyanúgy gondolkoznak erről vagy arról, csupán a mellékselekmény változó, a körítés. Én nem hiszek a bonyolult dolgokban, szeretem meglátni az egyszerűséget ebben vagy abban. Ha így nézzük, magam is elég egyszerű vagyok.

– *Gyermekkorodtól írsz – ez pontosan mit jelent?*

– Az első hosszú regényemet tizenegy-tizenkét évesen írtam, emlékeim szerint. A rákövetkező években pedig folyamatosan írtam. Novellát, egyet

sem, csakis hosszú regényeket, jórészt sci-fi kalandtörténeteket csillagközi utazásokról vagy óriási tintahalról a tenger alatt, ami egy víz alatti emberi kolónia létét fenyegeti, satöbbi. Fura mód olvasni nem olvastam egyáltalán, az még váratott magára. Körülbelül tizenöt éves koromban kezdtem csak el szenvedélyesen olvasni, egyik könyvet faltam a másik után, s ekkor már komolyabb hangvételű novellákat és verseket írtam.

– *Zenés portálodon annyira ötletes, vidám számok hallhatók, hogy az embernek önkéntelenül az jut eszébe: szép és teljes világot élsz. Honnan ez a vídamság a komorság mellett?*

– Meg fogsz lepődni, onnan, hogy tényleg szép és teljes világot élek. Bármilyen meglepő is, nem szoktam gyászindulóra ébredni reggel, nem válik fekete hamuvá, amihez érek. A környezetem életvidám és humoros embernek ismer, azt már csak én teszem hozzá, hogy jóképű is vagyok, és nagyon okos. Na de komolyan: *A bolygóközi zenekart* Tar Attilával alapítottuk, egy művésszel, akit még az egyik internetes művészportálon ismertem meg. Tettszett neki is az ötlet, hogy létrehozzunk egy olyan zenekart, ami voltaképp nem is zenekar, hisz a tagok még sohasem találkoztak az életben. (Még koncertünk is volt így, amire én nem mentem el, hanem egy Komor-imitátort állítottunk be a helyemre, ál-anyajeggyel az arcán.) Mivel a zenekar viccként indult, megtartottuk ezt a mentalitást, és voltaképp bármit is csinálunk, a gyökere a dolognak, hogy semmit sem veszünk komolyan. És most, hogy szépen lekerekítsem a dolgokat, azt hiszem szép és teljes világot is csak így lehet élni, ha az ember nem vesz mindent véresen komolyan, még a fogfájását sem.

– *Filmes munkáddal díjat nyertél. Számodra mit jelent a film? Az írássáidat is több film ihlette. Hogyan kapcsolódik a film és irodalom – no meg a zene – össze a te világodban?*

– Igazából nincs egy vastag filctoll-határvonal a fejemben, ami alaposan szétválasztaná a kettőt, a film és az irodalom nagyon is összefonódik, ha nem technikai szemléletben gondolkodom. Azért szeretem a művészfilmeket, mert a rendező személyisége, egyéni látásmódja ugyanúgy visszatükröződik egy képsorban, cselekményben, mint egy íróé saját írásában. A legtöbb közönségfilmet pedig azért nem szeretem, mert nem érzem benne az egyéniséget, aki a maga képére dagasztja a gyurmát. Filmet csinálni más, mint írni; az írás magányos munka, akármilyen humoros szöveget is firkál épp a szerző, a valóságban ott ül egy monitorral szemben, kávé szürcsölget és szedegeti a csipát a karikás szeméből. A filmforgatás viszont egyfajta happening, ahol remekül szórakozik az ember, és mások is ugyanúgy befolyásolják a munkame-

net folyamatát. Néha persze fenéken kell billenteni őket, vagy rávenni őket olyan dolgokra, amihez semmi kedvük sincs – lássuk be, ez is élvezetes tud lenni, hehe –, de tapasztalataim szerint érdemes nyitottnak lenni minden ötletükre, és hagyni, hogy őket is magával ragadja az alkotás heve. Mert a hév a legfontosabb, anélkül semmi sincs, csak a feketeség, ami ott kacsingat rád két lustán nyújtózkodó galaxis között.

– *Debrecen mellett születted, Nyíregyházán jársz főiskolára. Mennyire meghatározó ez a két város az életedben, írásaidban?*

– Egy Debrecentől körülbelül negyven km-re lévő kisvárosban, Nádudvaron lakom. Debrecen, noha elismerem értékeit, soha sem volt képes olyan nagy benyomást tenni rám, mint Nyíregyháza. Nagyon szeretem Nyíregyházát, és úgy hiszem, hogy az egyik legszebb város az országban.

– *Miért választottad a kommunikáció-médiatudomány szakot a Nyíregyházi Főiskolán?*

– Az íráshoz értek valamelyest, máshoz már kevésbé, evidens tehát, hogy abból kell megpróbálnom megélni. Ezért kezdtem újságírónak tanulni Nyíregyházán. Életem egyik legjobb döntése volt.

– *Gondoltál-e arra, hogy megélhetést kovácsolj a tehetségedből, íráskészségedből?*

– Körülbelül naponta kétszer gondolok rá. Néha háromszor is. Szerencsére fából van az asztalom, így le tudom kopogni: úgy néz ki, lesz helyem a diploma után. De a medve bőrére előre sohasem iszunk. Még előttem a mesterképzés is, ezért van még egy kis időm tanuló fiatalnak lenni. Ennél nincs is jobb szerintem.

www.tollinga.hu (2009)

Átlatszöfűles, Véznafüles, Bambafűles,

avagy Becsey Zsuzsa nyűlságról, hontalanságról, kétlakiságról

Nyulacskával, vagyis Becsey Zsuzsával egy internetes művészeti fórum díjkiosztóján találkoztam: halk visszafogottsága első látásra sem tévesztett meg. Éreztem, hogy a fiatal, törékenynek látszó hölgy rezgésszáma magas. Novellistaként mutatkozott be, majd kiderült, hogy korábban rajzolt, rajzfilmezett és intermédiával is foglalkozott.

– *Honnan a Nyulacska fedőnév?*

– Egyrészt egyfajta kiszolgáltatottság: szomorú időket éltem meg 1993-1996. között. Személyes életemben törés következett be, majd váratlan összeomlás. 1990-től élek Budapesten, húszéves koromtól. Gyerekkoromat szeretetben, meghitt családi környezetben éltem, így egyáltalán nem voltam felkészítve a csapásokra. Ezeknek a történeteknek a feldolgozása juttatott el nyulacskához, inkább az önirónia, mintsem a sajnálat jegyében.

Nyulacska alakjában viszont a kiszolgáltatottságon túl akaratlanul is van valami kedvesség. Nem véletlen, hogy a gyerekeknek egyik kedvenc figurája. Tudatlanul is vágyik arra, hogy babusgassák, szeressék. A művészetekben is a nyűlság igen különböző formákban használatos (performanszok, avantgárd művészek, pl. Joseph Beuys).

De volt egy másik szála is a nyűlságnak: egyetemistaként a kollégiumi szobámban együtt éltem egy fehér nyúllal. Mai ésszel felfogni is lehetetlen, hogyan volt ez lehetséges. A közös aulában szinte velem nézte a tévét. Kicsi nyuszi volt, ajándékba kaptam, aztán ennek is szomorú vége lett. 1995 nyarán pusztult el közel 40 fokos melegben, nem bírta ki egy akkoriban közel 18 órás autóbusz utat Sepsiszentgyörgytől Budapestig. Az utolsó órában lehelte ki lelkét egy dobozban.

– *Nemcsak a szerzői álnév, de a nyúl-történetek narrátora is a nyúl?*

– A nyúlnak az a küldetése, hogy kibeszéljen belőlem, az életemről meséljen, rejtőzködve, nyúlnyelven. De hogy ez a nyüllét örök-e vagy egy állomás az életemben, nem tudni. A nyúl akkor jött utamba, amikor szükségszerű volt, hogy valaki elmesélje a közvetlenül megelőző történeteket, hogy a feldolgozás által feloldást, feloldozást nyerhessek, ami már a rajz, vizuális ki-

fejezés nyelvén nem adott megfelelő eszközöket. Írásaimban elmosódott arcokon keresztül ugyan mesélhet, táplálkozhat ez a nyúl be nem teljesült vágyakból, testetlen szerelmekből is, bár jellemzőbb a távolságtartás, hogy csupán arcokat, karaktereket ír, rajzol meg.

Azt hinné az olvasó elsőre, inkább a gyermekirodalom felé vezetne. Ám a tanmesék, akárcsak a rajzok egyaránt szólnak felnőttekhez és gyerekekhez. Éppen az utóbbi hónapokban állítottam össze megjelenésre váró könyveimet, tizennyolc év termése, Nyulacskát lezáró korszak. Testvérvértől beszélhetünk: *Rózsaszín Nyúl, mesék felnőtteknek és gyerekeknek*, párja: *Nyuszi álma, versekben mesélve*. Mindkettő önvallomás, saját kezű rajzokkal kísérve.

– *Miért a képzőművészetet választottad önkifejezésnek? Hogy társult mellette az irodalom?*

– Egyszer csak elindultak a vonalak. Nem gondolkodtam, cselekedtem, észrevétlenül. Tükörben magamat kezdtem rajzolgatni, mai napig is meghatározóak az arcok munkáimban, szeretek koncerteken krockokat rajzolgatni. Az emberi alak, a karakter, gesztusok mindig is izgalomba hozott, rengeteget dolgoztam modell után. Majd szitanyomatok következtek, egy sajátos elmozdulást alkalmaztam a papírfelületen, egymás után nyomással, amely térszerű hatást keltett, meg színekben is, folthatásban átmenetet, a haloványtól a sötétig. Ezekből az elmozdulásokból alakult a film. Rajzfilm. Minden érdekelt, amit csak össze lehetett szedni akkor az egyetemen, mi több, kipróbáltam a videót, vágást, filmdramaturgiát. A szövegek is itt jelentek meg. Valójában az írás szenvedélye már bennem volt.

– *Milyen szakon végeztél, és mivel telik azóta az életed?*

– Képgrafika, intermédia, animáció szakokon. Később mozgókép-média, pedagógia-pszichológiai kar. Folyamatosan tanulok. Közben dolgoztam, tanítottam, idő közben pályáztam alkotói ösztöndíjakra, kiállítottam néhány alkalommal, voltak önálló kiállításaim is. Mivel már lassan negyedik éve komolyan foglalkozom írással, ez idő alatt számos író-költőszemináriumon vettem részt, így az ELTE-n, az Íróakadémián, valamint JAK szemináriumon.

– *Oklevél nélkül nem lett volna bátorságod az íráshoz?*

– Föl sem merült a bátorság kérdése, tettem a dolgom. Nem volt tudatos, egyik elemből másikba továbbmozdulás adta a folytatást, vagy egyszerűen tudásszomj, kíváncsi voltam előadókra, szerzőkre, a személyes közvetlenség elvárásol. Utóbbi időben pedig hivatalos papír nélkül, már-már titok-

ban ültem be a padokba, jártam pl. az ELTÉ-re, egy szemináriumot vezetők kivül senki nem tudta, hogy nem vagyok hivatalos diák. Volt is egy alkalommal igen vicces esetem, amikor kénytelen voltam színt vallani, nem vagyok rászorulva a papírra, pusztán tapasztalatszerzésért vállaltam újra a diákságot. Ilyen szabadnak még sosem éreztem magam, mint akkor. Hogy semminek nincs tétje, nincs kötelezettség, szabadon gyakorolhatom a tudást. Igaz, ma már nyugalom van. Írni, dolgoztatni, könyveket kiadni szeretnék, és ezen is vagyok. Most éppen megkaptam a harmadik könyvemhez a hivatalos alkotói támogatást immár a szakmától.

– *Most, hogy írsz, a szerencse inkább a szárnyára vett?*

– Ő nem, nem. Vannak ugyan folyamatosan pozitív jelek, tartok valamire, de nagyon nehéz bevágódni az írói szakmába a semmiből. És ehhez a megfelelő utat találni, nem elveszni a részletekben, mellékutakon. Mindezt egészen előlről, újrakezdve a rajz, grafika és a film mögül. Hiába, hogy éppen most lenne teljes kép, szinte minden művészeti ág egyesülve, szöveg a vonalakkal, képpel, mozgóképpel. Nehéz, de bízom benne. Különben nem hajtaná ösztön, csinálni.

– *Ahhoz képest, hogy több száz kilométert hagytál magad mögött – Erdélytől Budapestig – mégis félénknek tartod magad?*

– Igen, mondhatom, hogy abban az időben félelem. De nem, nem állítható, hogy félénknek találnám, vagy tartanám magam, éppen ellenkezőleg: ha igen nehéz gyötrődéssel, megpróbáltatásokkal is, valahogy mindig sikerült kikászálódnom a bajokból.

Közben elkezdtem megírni a balszerencse-sorozatot, mely csupán apró részleteiben ad információt a történekről magánéleti és szakmai viszonylatban. Az emlékek, visszaidézősek, keresések mind valami önigazolás, megoldás (múltfeldolgozás) felé vezetnek a feloldódás, megkönnyebbülés felé. Ezért sorsszerű számomra az írás.

– *Miért jöttél el Sepsiszentgyörgyről?*

– A sors keze volt, akarata, nem az enyém. Lehetőség volt felvételizni Magyarországon is, és én megtettem. Ez 1990-ben történt, a képzőművészeti főiskolán. Elsőre felvettek. Fogalmam sem volt, nem is készültem, hogy itt maradok. Akkoriban még apámmal utaztam ki, rokonnál laktam kis ideig, majd ideiglenesen egy Budapestre 1987-ben áttelepült szobrász, Kocsis

Előd¹ fogadott be műteremlakásán másodmagammal, egy lánnyal, aki velem együtt határon túlról települt át, később a szobrászatot végezte el.

Aztán a kollégiumok, albérlet, mindenféle szálláshelyek, kallódtam ide-oda, de mindig fedél volt a fejem fölött, míg végül megállapodtam, 1999-ben férjhez mentem, hosszú ideig reménykedtem, hogy gyerek is lesz. Mára már feladtam, de kiegyensúlyozott, boldognak mondható házasságban élek.

Szüleim nekem egy realisabb életet szántak, élelmiszer-kémia szakon végeztem a liceumban, ott akkor úgy látszott, ebben van a jövő, merthogy arra mindenkorban szükség van, felvételiztem otthon is az egyetemre, kétszer is, mérnöki karra, igen magas eredménnyel lehetett bejutni a túljelentkezés miatt, és én mindkét esetben hajszállal voltam vonal alatt. Ugyancsak a sors. Aztán amikor dolgozni kezdtem, látszott, hogy egészen más alakul belőlem, szüleim sem erőltették, így afelé terelődtem, amihez tehetségem volt. E tekintetben sosem akadtam ellenállásba szüleim részéről. Innen már semmivel nem lehetett saját útjaimról letéríteni. Felnőtté váltam.

– *Sok az erdélyi képzőművész az anyaországban, tartozol valakikhez?*

– Egyéni utakat jártam, mindig a felém érkező jeleket követtem. Azonban volt egy mesterem, neki köszönhetem, hogy megtanultam rajzolni, ő készítette fel az egyetemre, magánórákra jártam, nem sokkal halálozott el, miután bejutottam az egyetemre. Baász Imre igen ismert grafikus, performer volt, igazi különös egyéniség. A szentannai Anna Napok nemzetközi művészperformansz rendezvényei is a nevéhez fűződnek. Aki pedig hozzá irányított még Sepsiszentgyörgyön, egy festő volt, Vinceffy László.

Nem tartom a kapcsolatot egyetlen otthoni művésszel sem, túlságosan elszakadtam, pedig volt rá alkalom, hogy ez változzon, valószínű, rajtam múlt. A behúzódasaim, befele fordulás, „bátortalanság”. Pedig szerettem volna tartozni. Valakihez, csoporthoz, mert mindig is könnyebb volt a művészetekben érvényességet, ismertséget szerezni, ha tartozott valamilyen közösséghez az ember.

– *Milyen itt lenni? Milyen hazamenni? Megélted-e, hogy otthonról jössz haza?*

– Régebben évente többször is hazamentem, aztán ezek elfogytak a kényelemmel. Már csak évente egyszer utazom haza szüleimhez, testvéremhez. De hála az elektronikus vonalaknak, tartjuk a kapcsolatot.

¹ Kocsis Előd a Magyar Képző- és Iparművészeti Szövetség tagja.

Amikor már hazafelé utazok, gyönyörködöm a hegyekben, lenyűgöz a táj, szinte könnyre fakadok, akkor úgy érzem, otthon, tehát a gyerekkorom éveinek helyszíne a haza. Szinte érezni a régi szagokat. Szüleimen viszont látom az éveket, egy év alatt hatalmas változáson mennek át. Ahogy idősződnek, annál inkább szembetűnő. Ilyenkor félelemmel tölt el, hogy egyszer mindennek vége lesz. De hát itt élek, az anyaországban, ami nem lehet véletlen, hiszen nem én választottam, ő választott ki magának. És én a nehéz idők kudarcai ellenére is szeretek itt élni. Mégis idegennek érzem magam mindkét országban. Mintha sehol sem lennék igazán, egyik felem ott, másik itt. De lehetséges, ez is a távolságtartás. Hogy kell működésemhez ez az idegenség, ebben találok meg az egyensúlyom. Hontalanként élem meg mind az ittélétemet, mind az otthonét, sem ide, sem oda tartozónak. Otthon is már csak vendég. Folyamatosan valamiféle határon lebegek. Nem csoda, hiszen éppen húsz évet töltöttem otthon, és húszat itt. De ma már úgy vagyok, hogy onnan is hazajövök. Szeretek itthon lenni. Itthon munka van, éppen az, ami lefoglal, ébren tart, feszültségben, és szeretek dolgozni. Saját világomban létezni. Lehet ez valami belső kényszer, elidegenedés a világtól, egyben vágy is mindenhová tartozni. Kicsit olyan, mintha mindenkinek szeretnék írni, rajzolni, alkotni.

Számomra fontos a szabadság, miközben semmit nem felejték, amit hoztam otthonról, vagy amit itt kaptam, tapasztalatot, tudást, ajándékul. Függetleníteni magam. Fontos, hogy ne legyek gátolva az úton, amin haladni adott.

www.tollinga.hu (2010)

FRICKSKA

Százezres magántartozások

Tisztelt Képviselő Úr!

Végső elkeseredésemben fordulok Önhöz, mivel ismertetni szeretném azt a felháborító gyakorlatot, amellyel a ki nem fizetett gyermektartásdíjak ügyét kezelik a hatóságok.

1986-ban Z. városában gyermekem született, akinek születési anyakönyvi kivonatában az APA rubrikában az a férfi szerepelt, akivel névházasságot kötöttem Magyarországra való áttelepülésem végett, de akivel soha viszonyom nem volt. 1990-ben a Somogy megyei Ügyészség előtt megdőlt az apaság vélelme, s az ügyészség értesítette az akkori lakhelyem szerinti d.-i gyámügyet, hogy a gyermeknek nincs apja. Mivel akkor nem voltam férjnél, kérték, hogy nyilatkozzam a vér szerinti apa kiléte felől.

D.-i gyámügyi csoport

O.-né gyámügyi előadónő ünnepélyesen felteszi a kérdést: minekutána megdőlt az apasági vélelem, kíván-e az anya nyilatkozni az apa kilétéről. Az anya a lehető legtermészetesebben nyilatkozik: Az apa V. L., Budapesten él, vállalkozó, csak épp a lakhelyét nem ismeri, és nincs is módjában magánnyomozást indítani a cím felderítésére.

– Nos akkor meg kell találni őt – határozza el O.-né, s felszólítja a fiatalasszonyt, hogy kérje a rendőrség segítségét.

– És mi van akkor, ha nem fedem fel az apa kilétét?

– Nos akkor kreálunk a gyerekek egy nevet, hogy ne legyen azonos néven az anyukával. Például anyai nagyszülők vezetéknévét lehet adni neki.

A levél folytatódik:

Nem voltam elég bölcs, és megtettem a nyilatkozatot. Néhány hónap múlva viszont férjhez mentem, és férjemmel közösen felkerestük a d.-i gyámhatóságot.

– Nem lehetne, hogy az üresen maradt APA rubrikába bekerüljön a férjem neve? – kérdezték, mintegy dicséretre várva. A fiatalasszony azért, hogy mégiscsak sikerült egy derék fiatalembert keríteni, aki még a gyereket is hajlandó örökbe fogadni. A fiatal férj azért, hogy lám, mégiscsak derék ember vagyok. Dicséret helyett O.-né csak a fejét rázza:

– Nem – feleli kíméletlenül. – Maga a nyilatkozatot már megtette. Az apa jogának védelmében nem lehet a gyereket adoptálni, az apának is joga van a gyerekéhez.

A fiatalasszony nem akar hinni a fülének:

– Olyan apának, aki a gyerekét egyéves kora óta nem látta, s azóta sem kereste fel?

– Minden apának joga van a gyerekéhez – vonja meg a vállát a gyámügyi előadó.

Az asszony, aki egy formális házasságkötés, egy válás és egy apasági vélelem megdöntése iránti peren már túl volt, s így némi jártasságra tett szert a paraграфusok világában, még megkérdezi:

– *Milyen lehetőség van arra, hogy a gyerekeket a mostani férjem örökbe fogadja?*

– Meg kell találnunk a gyerek vér szerinti apját, bírósági perrel meg kell állapítani az apaság tényét, és majd ha ő hajlandó az apaságról lemondani, indítani kell egy következő pert, mely törli az apaságot, és utána az ön férjének nyilatkoznia kell a gyámhatóság előtt, hogy örökbe fogadja a gyereket.

– És nem lehetne ezt a hosszú procedúrát mellőzni? Nem lehetne, hogy a férjem megtegye a nyilatkozatot, mielőtt még az apaság megállapítást nyer?

– Már írtam a Budapesti Rendőrfőkapitányságnak. A nyomozást már elkezdték az apa lakhelyének felkutatására.

A levél folytatása:

A gyámhatóság apaság megállapítása iránti pert indított az apa lakhelye szerinti bíróságnál, tanúkkal, többrendbeli Pestre utaztatásunkkal. A pernek ugyanis az apa lakhelye szerinti bíróságon kellett lezajlania. Az „apagyanúsított” lakhelyét a BRFK a Külföldiek Ellenőrző Országos Kerületi Hivatal segítségével derítette fel 1991-ben. Az illető viszont nem a hatóságoknak bejelentett lakhelyén, hanem egy tartózkodási helynek nevezett másik lakásban lakott, Budapestnek egy másik kerületében. A Központi Bíróságon indított pert, illetékességből, áthelyezték a II-III. Kerületi Bíróságra. Ez ismét több hónapot vett igénybe, mialatt az ügyben semmi érdemleges nem történt.

A fővárosi II-III. kerületi bíróság

folyosóján ott ül látható zavarban az apagyanúsított, sportos eleganciával, újságba temetkezve. A tárgyaláson az asszony a férjével jelent meg, és megidéztette Somogyból a volt névleges férjét is. Az kaján mosollyal odamegy a reménybeli apához, vállon veregeti, és gratulál neki. Még hozzáteszi, hogy

nem kell azért elkeseredni, amiért valakinek hirtelen gyereke lesz. Az apagyánúsítottnak piros a feje, valami motyog, de azt nem hallja senki.

A levél folytatása:

A bírósági tárgyaláson az apa csak azt hajtogatta, hogy semmiről nem nyilatkozik. M.A. bírónő elrendelte a vérvizsgálatot, az apagyánúsítottat pedig figyelmeztette, hogy ez sokba fog neki kerülni.

A per végén az apa tagadása ellenére megállapítást nyert az apaság ténye. Ezen még az a F. A. nevű ügyvédbojtár sem tudott változtatni, akit a d.-i gyámügy a gyermek képviselőjére rendelt ki, s akinek – ügyvédbojtár lévén – sohasem volt még ilyen pere, az ügyet a legnagyobb igyekezete ellenére is csak hátráltatta. A végzés havi 2000 forint gyermektartásdíj fizetésére kötelezte az apát.

32.000 forintba került volna a vérvizsgálat díja, melyet az apának kellett volna kifizetni. Ő viszont néhány hét után kereseti igazolást vitt, mely szerint ennyi pénzt nem keres egy hónapban, s kérte az összeg méltányossági alapon történő mérséklését, vagy, ha erre nincs mód, részletfizetés engedélyezését.

Tény, hogy végezetül a mérges M. A. bírónő fenyegetése ellenére sem fizetett az apa semmit. Sem vérvizsgálati díjat, sem a nekem megítélt gyermektartásdíjat.

D., gyámügyi csoport

A fiatalasszony a polgármesteri hivatal folyosóján várakozik. A gyerek kiflilt eszik, melléje joghurtot iszik. Kis termetű, fekete hajú, a tornasorban ő az utolsó.

– Azért idéztem be, mert ki kell fizetni F. A. ügyvéd urat, aki a mi felkérésünkre a gyerek jogi képviselőjét elvállalta.

– *Egy fillért sem fog tőlem kapni. Hozzá nem értő módon végezte a munkáját, csak hátráltatta az eljárást. Nélküle hamarabb lezajlott volna.*

– Csakugyan kissé elhúzódott a per – enyhül meg O.-né –, máskor az ügyvédek fél év alatt lezavarják ezeket az apasági, gyermektartási ügyeket.

– *A miénk másfél évig tartott. Különben sem értett semmihez, a magánirodájából folyton átkiabált az apja irodájába, hogy „Apu, ez hogy van?”*

– Szeretném figyelmeztetni, hogy Ön nyilatkozatban vállalta, hogy a per során felmerülő költségeket viseli.

– *Viselném, ha az apa fizetné a gyermektartásdíjat, de a mai napig egy fillért sem kaptam tőle.*

– Perelje be. Polgári peres úton kérheti, hogy fizessen.

– Mennyi az ügyvéd honorárium?

– 3000 forint.

– Majd felhívom telefonon és beszélek vele.

Elmenőben:

– *Jut eszembe: a gyerek anyakönyvében az APA rubrika most is üresen áll, s a gyerek az én lánykori nevemet viseli. Nem lehetne oda beírni az apja nevét?*

– Természetesen – örvend meg O.-né, hogy valami örvendetest is mondhat. – Ha az apa bemegy Önnel a fővárosi anyakönyvi hivatalba, és a hatóság előtt teljes jogú apai elismerő nyilatkozatot tesz.

– *Már hogy tenne, amikor a bíróságon végig tagadta az apaságát? Én azóta sem beszéltem vele. Viszont az apaság tényég a bíróság kimondta.*

– Az ő beleegyezése nélkül visszaélés lenne használni a nevét.

A levél folytatása:

Polgári peres úton végrehajtást kértem, kérelmemet a helyi bíróság továbbította illetékességből a fővárosi II-III. kerületi bíróságra. Eltelt szinte egy év, ekkor tájékoztattott M. G. bírósági végrehajtó a bíróság felkérésére, hogy a végrehajtás eredménytelen volt.

Ügyvédet fogadtam, elmondtam neki, hogy a gyerekem apja jól kereső vállalkozó. Gyermektartásdíj-felemelést kértünk a bíróságnál. A d.-i városi bíróság harmadik idézésére meg is jelent az alperes, vállalta az addig felhalmozódott mindegy 80.000 forint 8 hónap alatti törlesztését, és az általa is nevetségesnek nevezett havi 2000 fontnak 4000-ra való emelését. Én 6000 forintot követeltem tőle meg a hátralékot.

A d.-i városi bíróság folyosója

A fiatalasszony nyugodtan ül a fapadon. Az első bírósági tárgyalásra jól emlékszik, mikor közös megegyezéssel elválasztották a névleges férjétől. Egyedül ült a padon, és rosszul volt. A gyomra összeszorult, a lábát nem érezte. Amikor a hangszórón a fiatal bíró behívta, úgy érezte, összeesik. A tárgyalás közepén megérkezett a névleges férj. Megkönnyebbülten a nyakába borult, amiért már nincs egyedül, még a bíró is meglepődött:

– Maguk cseppet sem úgy néznek ki, mint akik válni akarnak.

– *Másfél éve nem találkoztunk* – magyarázta a bírónak. – *Nekem gyerekem van mástól, neki kettő az élettársától. Meg különben ... Úgy volt az egyezség.*

A válást helyben kimondták.

Most nyoma sincs már az akkori izgalomnak. Érzí, hogy a volt élettársa jönni fog. Hirtelen fel is tűnik a keresztfolyosón, de rossz irányba tér. A fiatalasszony feláll, utána megy. Köszön, kezet fog vele. Az apa sportosan elegáns, sokzsebes, fekete juhmappa mellényt visel. A fiatalasszony gyorsan megkérdi, hogy tudja-e, miért idézték. Hát igen, sejti, de fizetni fog, ígéri, csak tudná, hogy mennyit kell. Nyolcvanezer forintot, ha meg tudnának egyezni, részletekben. Természetesen. Mire megjön az öreg ügyvéd, megegyeznek.

– Fog ez így menni? – kérdi a d.-i bírónő.

– Természetesen – feleli nagyvonalúan az apa, csak a januártól félek egy kicsit. Olyankor a vállalkozóknak holt szezonjuk van.

– Gondolja meg jól – figyelmezteti ismét a bírónő –, hogy mit vállal!

– Most már fizetni fogok! – közli ellentmondást nem tűrően.

– Azt gondoltam, hogy csak ilyen úton akarsz velem tárgyalni – mosolyog fanyarul az apa, és rágyújt egy Marlboróra. - Bíróság és rendőrség által. De ha harc, akkor legyen harc!

– *Én semmilyen módon nem akarok veled harcolni. De soha egyetlen levelemre sem válaszoltál sem te, sem a rokonaid. Amikor elköltöztem egyik al-bérletből a másikba, mindig megírtam neked az új címem.*

– De jó címre írtál? Sárret park? Az a szám? Mert egy időben mások is panaszkodtak, hogy nem kaptuk meg a leveleiket.

A fiatalasszony bólogat. Gyerekkorában szégyent érzett, ha rájött, hogy valaki hazudik neki.

Egy hét múlva a posta meghozza a tartozás első részletének felét: hétezer forintot. A feladó kézírása az apa jelenlegi feleségéé.

A következő napokban telefonhívás, hogy megkapta-e a pénzt, és nem baj-e, hogy csak ennyit küldött,

Ismét telefon. A férj van otthon, hallgatja egy darabig a férfi hangját:

– Vártam, hogy bejöjjön egy nagy üzlet, de az sajnos még várat magára, szerencsére megkaptuk azt a megrendelést, amelyet a múltkor ígérték, mert az a vállalkozó, akinek helyettünk kellett volna elvállalnia a munkát, végül is nem vállalta el...

A férj ingerültté válik:

– Letelt a határidő, a feleségem türelme is fogytán – és leteszi a telefont. Azóta se telefon, se pénz.

1996 elején az összes hátralék 96.000 forintra rúgott. Az asszony elképzelte, hogy ha a felét vagy egyharmadát megkapná... – s tátongani kezdtek hatalmas, betömetlen lyukak a háztartásában, a ruhás- és cipőszekrényében,

kamrájában, melyek csak úgy falnak a pénzt –, mindennek a tetejébe egy nyűtt, harmincezer forintos gyakorlatzongorát képzel a másfél szoba valamelyik sarkába – ha egyáltalán befér. Egy kicsit eljátszott a gondolattal: tán még ő is újratanulhatná néhai repertoárját, amellyel zeneiskolás korában sok éven keresztül boldogította bérházi szomszédait.

A levél folytatása:

Állás és megfelelő lakás híján egy kisvárosba költöztem. Nemrégiben megkerestem levélben a II. kerületi bíróságot, hogy vajon mi az eredménye az immár másodszor kért végrehajtásnak. A bíróság megküldte a végrehajtó címét: R. Cs., Bp. X. kerület, F. Irodaház, 1996. május 20-án iktatták végrehajtási kérelmemet.

Az F. Irodaházban székelő végrehajtói iroda

telefonszámát már harmadszor hívja a fiatalasszony. Különféle női hangok válaszolnak. A fiatalasszony hiába kér személyes beszélgetést R. Cs. végrehajtóval, az mindig tárgyal. Előadja ügyét, egy náthás hangú titkárnő kikeresi az ügyiratszám alapján az aktát.

– Itt van a végrehajtási kérelme. Tavalý májusban kaptuk meg. Csakhogy a kb. 3000 forint értékű végrehajtási díjat nem előlegezte meg a bíróság, s addig R. Cs. úr nem járhat el az ügyében.

– *Ha én megelőlegezném, eljárna-e a végrehajtó?*

– Úgysem kapja vissza a pénzét, ha a végrehajtás eredménytelen marad.

– *Az adós vállalkozó, tűrhetően keres, csak akkor lesz eredménytelen a végrehajtás, ha a végrehajtó is úgy akarja* – feleli a fiatalasszony csípősen.

A náthás hang sajnálkozik.

– *És mennyi idő után szokta a bíróság megelőlegezni végrehajtási díjat?*

– Egy év elteltével – szól a náthás hang bizonytalanul.

A levél folytatása:

Írtam még egy levelet a fent nevezett végrehajtónak, hogy az általa végrehajtott pénzösszeg egyharmadáról hajlandó vagyok lemondani az ő javára, mintegy sikerdíjként. De talán azért, mert a sikerdíjnak az utóbbi időben kellemetlen mellékönéje támadt, a vállalkozó-végrehajtó erre a levelemre nem is válaszolt.

1997. május 20-ára a kintlévőség kamatostul meghaladja a 200.000 forintot.

A fiatalasszony felhívja befolyásos fővárosi barátját.

– *Nem tudsz egy jó végrehajtót Budapesten?*

– Volt egy nő, aki két férfival járt végrehajtani. Ő volt egy egyik legeredményesebb végrehajtó. Csakhogy vállalkozásban dolgozott, és most visszadta a vállalkozását.

– *És mitől volt sikeres?*

– Mert ő is elvált, egyedül neveli a gyerekét, és a volt férje neki sem fizet semmit. Te nem ismered azt a lélektani pillanatot, mikor bemegy az adóshoz a végrehajtó, és a két férfi megtárgyalja a világ dolgait egy ital mellett, majd megegyeznek, hogy a végrehajtó eredménytelennek nyilvánítja a végrehajtást. Majd röhögnek a markukba, hogy jól átvették azt a balek k.-át.

– *Hát mit csináljak?*

– Miért nem kérsz állam általi gyermektartásdíj-megelőlegezést?

– *Mert ahhoz túl sokat keresek. A férjemmel ketten több mint ötvezer forintot viszünk haza. Ha ezt négygyel osztjuk: a család egy főre eső havi jövedelme magasabb, mint a legalacsonyabb nyugdíj. Az állam csak olyan esetben előlegezi meg a gyermektartásdíjat, ha annak hiánya veszélyezteti a gyermek és az anya életben maradását.*

A levél folytatása:

1996 elején ugyanis, a sok ígérető, elnézést kérő telefon után, férjem biztatására, akit tehetetlenségünk már jobban bosszantott, mint engem, feljelentést tettem a gyermekem apja ellen, melyet a továbbiakban két helyen szó szerint meg kellett ismételnem mint tanú és sértett: két különböző d.-i rendőrségen, harmadszor pedig az apa budapesti lakóhelye szerint illetékes rendőrségen. Az ügy visszakerült a d.-i ügyészségre büntetőeljárásként. A gyanúsított sem az 1996. novemberi, sem az 1997. januári, sem az 1997. februári tárgyaláson nem jelent meg. Kimentette magát orvosi igazolással.

A d.-i városi bíróság folyosója

A bíró közli, hogy jogában állna most már előállíttatni a feljelentés során gyanúsítottá előléptetett apát, de az igen költséges: a rendőrautóval történő lehozatal Budapestről D.-be kétszáz forintba kerül kilométerenként.

– Ha V.L. a harmadik idézésre ide kóvályogna is – figyelmezteti a bíró a fiatalasszonyt –, abból még nem lesz pénz.

– *De lesz ijedelem és kölcsönkérés* – s a fiatalasszony vonásai megfeszülnek.

– És akkor majd másnak fog tartozni – a bíró szája sarkában apró mosoly.

– *Mindegy, de nekem nem.*

A bíró egy árnyalatnyit neheztel rá a konokságáért.

A bíró tanácstalan.

A harmadik alakommal a tárgyalás hajnalán rendőrt küldött a gyanúsított lakására, hogy figyelmeztesse: induljon D.-be. V.L. nem volt otthon. Felesége közölte, hogy férje kora reggel elment otthonról. A rendőr megnyugodott, hogy V. L. bizonyára D.-be ment.

V. L. viszont az előállítás terhe mellett a harmadik idézésre sem érkezett meg aznap a d.-i bíróságra.

A bíró tanácstalan. Förmedvényt fogalmaztat a jegyzőnőjével az orvosi igazolást kiállító fővárosi orvosnőnek, s kérdi, mi baja kezeltjének. Az orvosnő nem válaszol.

V. L.-t le lehetne tartóztatni, de az sokba kerülne.¹

Élet és Irodalom, 1997. április 25.; Tallózó

¹ A bírósági per során V.L.-t két év felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték, de továbbra sem fizetett rendszeresen. Amikor gyermeke befejezte tanulmányait, és megszűnt V.L. tartásdíjfizetési kötelezettsége, tartásdíj-hátraléka elérte a félmillió forintot.

Az angolvécé használatának buktatói,

avagy

A tisztaság örének feljegyzései egy egyetemi tudósotthonból

Nyári kirándulásom alkalmával egy egyetemi tudósotthonban szállásoltak el, melyben év közben egyedülálló egyetemi oktatók laknak. Megérkezésem napján intellektuális kinézetű, gumikesztyűs, szemüveges takarítónő kérdezte meg, hány éjszakát alszom ott. Diplomáciai érzékem azt súgta, hogy csak a felét valljam be: kettőt mondtam. Erre ő készségesen figyelmembe ajánlotta a hűtőszekrény megfelelő rekeszének kulcsát.

Másnap reggel gyanútlanul fészkeltem be magam a mellékhelyiségbe, ahol a következő cetli állt ülő helyzetem szemmagasságában: *Tisztelt Hölgyem! Frissiben egy mozdulat, de ha rászárad, sósav kell hozzá. A WC-kefe nem harap!*

Gondolkozni kezdtem, mennyire tekintsem ezt személyes üzenetnek. De rögtön eszembe jutott, hogy utazásaim biztos mellékhatása a háromnapos székrekedés, tehát a fenti sorok megírására nem én készítettem a tisztaság örét. Bár elképzelhető, hogy szakmai tapasztalata és mély emberismerete már rámnézéskor azt súgta neki, hogy jó lesz előre tájékoztatni engem a megfelelő szabályokról.

A cetli viszont, amelynek szövegét többször is kisilabizáltam és memorizáltam, kedvemet szegte. Délután szóvá is tettem vendéglátómnak, aki elmosolyodott és máris idézni kezdte a tisztaság örének hasonló feljegyzéseit:

Tisztelt Uram! Igaz, hogy a WC-kefe használatát nem tanítják az egyetemen, de ajánlom figyelmébe!

Hogy bizonyosságot szerezzen, máris besietett a mosdóba, ahol ezúttal a következő celluxszal rögzített feljegyzést szedte le a csempézett falról:

Akinél a mosógép leugrik a rögzítőtalpáról, szíveskedjék visszatenni! A mosógépet anélkül nem lehet használni!!!

A mosás megkezdése előtt nyissa ki a csapot, befejezéskor zárja el! Törölje le a gépet, úgy használja, mintha a sajátja lenne!

A konyhában pedig ez díszeltett az egyik hűtőszekrény ajtaján:

Szíveskedjék finoman bánni a fagyasztó ajtajával! Könnyen kiugrik a helyéről!

Hirtelen összegyűjtöttem minden cetlit, mint eddig fel nem derített folklorisztikai értéket, abban reménykedve, hogy a takarítónő másnapra újabbakat, számomra még ismeretlen szövegűeket helyez el. Sajnos csalódnom kellett. Otlétem másod- és harmadnapján is hiába várok: egyetlen cetli sem jelent meg sehol. Azt ugyan nem mertem megtenni, hogy provokatív módon megszegjem a tisztasági szabályokat. Távozóban vettem észre, hogy a tisztaság őre – elképzelése szerint számomra észrevétlenül – figyel egy ajtófélfá mögül. Talán a cetligyűjtésemet is kifigyelte. Talán nem helyez el többé egyetlenegy sem. Kár, hiszen a WC-kefe használatát nemhogy az egyetemen, de még az általános iskolában sem tanítják. S akkor ugyan hogy tanuljuk meg mi, alig másodgenerációs angolvécé-használók?

Erdélyi Napló, 1997. november 11.

Húsvét – alulról

Mit csinálhat ünnepekkor a vendégmunkás? Természetesen hazautazhat: Törökországba, Romániába, a volt Jugoszláviába – vagy a néhai Keleti Tömb bármelyik országába. Rostokolhat a vámnál, hazavihet a kiterjedt rokonságnak kilószámra, ezer schillingnél magasabb áron édességet, kávét, élelmiszert (azért ennyiért, hogy a Mehrwertsteuer¹-t visszakapja az áru után), s az álmélkodó rokonok bólogatása közepette bekasszírozhatja az elismerést:

– Hiába, más világ az! Jól megy nektek! – Pöffeszkedve bólogathat, miközben a rokonság megcsodálja a tizenöt-húsz éves nyugati autóaggastyánt, mely a volt Keleti Tömb országaiban még mindig elismerést vált ki.

Vannak azonban spórolós vendégmunkások. Két-három év alatt eltanulják az angolszász takarékossgot, és kiszámítják, rokon szálak ide vagy oda, nekik nem éri meg a hajszás hazaruccanás. Udvarias levelet írnak szüleiknek, testvéreiknek, hogy várják őket az ünnepekre, s abban a biztos tudatban, hogy a rokon úgysem kap vízumot, vagy nem tudja kifizetni a drága nemzetközi vonatot, nyugodt lelkiismerettel néznek az ünnepek elé. A vendégmunkásné süt-főz, kipróbál nyugati és távol-keleti recepteket, többet kiabál a gyermekekre, mert több időt tölt velük, utoljára rácsönget sajnálkozó hangon a várva nem várt rokonokra, hogy már minden kész, csak ők hiányoznak. És hogy sokat gondolnak rájuk. Elérzékenyülnek, a Matáv, Romtelecom stb. kábelel-in, és némelyek, hogy megadják a módját, a Duna Televízió hullámain a szívüket is hazaküldik. Aztán hirtelen rájuk köszönt a kegyetlen, csöndes ünnepi magány.

A fiatal vendégmunkás lecövekel a tévé elé, s körülbástyázza magát hatschillinges dobozos sörrel². Az asszonyka időnként behoz egy-egy tányér ételkóstolót, élvezi a főzőcskézést, délutánra leroskad, s inkább kijelenti, mintsem kérdi:

– Mi itthon fogunk ülni végig.

A férj felnéz a képernyőről, és igyekszik megnyugtadni feleségét: csak arra várt, hogy az asszonyka befejezze a konyhai munkát. Semmi kedve nincs kimozdulni otthonról. Megegyeznek, másnap megnézik azt a kolostort, mely-

¹ Német: áruforgalmi adó.

² A legolcsóbb sör.

ről már az országismereti előadásokon is hallottak. Heiligenkreuz – a burgenlandi bencés kolostor.

Másnap hajnalban csörög a telefon, hogy az egyik sógornő mégis megkapta a vízumot, s ha már fizetett, eljött a két gyermekkel. Ott rostokol a bécsi Westbahnhof-on, amíg érte nem megy autóval valaki. Schnellbahn-ra – a helyközi gyorsvasútra – ugyanis nincs pénze. A fiatal vendégmunkás hajkoránját dörzsöli, a vendégmunkásné ujjongani kezd:

– Mégsem leszünk egyedül az ünnepen! Itt a nővérem!

S már azt tervezgeti, hogy az evangélikus istentiszteletre együtt mennek a nővérrrel. Húsz perc múlva a ház előtt pőfög a félig kiszuperált Renault, akár közönséges munkanapokon, hajnali fél hatkor. A vendégmunkás rákanyarodik a Bécs-Grác közötti autósútrádjára. A bécsi Déli pályaudvaron vár a sógornő a két kisgyermekkel. Kábultak a másfél napos út után és farkaséhesek. Rávetik magukat a vendégmunkásné által csomagolt tízóráira. A sógornő már a Renaultban rázendít: otthon minden a régi. Jól tettétek, hogy eljöttetek, mert nagy az infláció, rossz a kormány, a fizetésből nem lehet megélni. A panaszáradat belefolyik a reggelibe, ebédbe, sziesztába. A vendéglátók csöndesen bólogatnak, s néhány sör után bizalmasan megsűgják a volt Keleti Tömbbeli sógornőnek, hogy itt sem kolbászból fonják a kerítést, a „Flusling”¹-ot nem szeretik, a munkahelyen alulfizetik, s ha a kisgyermek a szükségét az udvaron végzi el, a szomszéd bedobja a házirendet a postaládába, s előzőleg alá húzza az udvar rendeltetésszerű használatára vonatkozó passzust.

Éjfélig tart a kétoldali panaszáradat. Reggel felkerekednek a gyermekekkel. A kétajtós Renaultba beszáll elől a vendégmunkás, mellé a felesége, térdén egy csecsemő, a hátsó ülésre kerül a sógornő a többi gyermekkel, akik úgy ülnek ott átlag háromévenkénti születési sorrendjükben, mint az orgona sípjai. Elindulnak. Némi fészkelődés után a csecsemő elalszik anyja ölében, a hátsó ülésen pedig elvackolják magukat a gyermekek.

Útjuk kanyargó serpentineken vezet. Kétoldalt mély szakadék tátong, benne hol jobb, hol bal oldalon versenyt szalad velük az áttetsző, pisztrángos hegyi patak. A levegő tiszta, mint az üveg. A sógornő álmélkodik, az ünnep másnapja ellenére sehol sincsenek papírkupacok, nagy tócsákban emberi mellék- és végtermékek. Ezek itt elképzelhetetlenek a sztráda melletti tiszta lejárókon, feljárókon, parkolóknál.

¹ Fluchtling (német), Flusling (osztrák tájszólás): menekült.

Az autó pörög-forog a szerpentin kanyarjaiban. Benne békés beszélgetés folyik. Jó félóra múlva a távolban feltűnnek Heiligenkreuz falai. A Renault beszalad a kolostor udvarára. A vendégmunkás lenyomja a féket. Az autó nagy döccenéssel megáll, valamelyik gyermek mély álmából felébredve sugárban hányja tele az autót. Kezdődhet a takarítás.

A misére ünnepélyes kalapban, kabátban, arcukon áhítatos húsvéti mosollyal érkező bennszülöttek szájalommal váltakozó undorral csodálkoznak rájuk. Félórás, kitartó, épp vendégmunkásnak való munka utána a férfi elmerengve, szórakozott mosollyal megkérdi:

– Mit is akartunk mi itt megnézni?

Az évszázados kolostor falai megértően merednek rájuk.

Erdélyi Napló, 1997. április 8.

WASS ALBERT, A LÁTÓ EMBER

„Az ember méltósága önmagában van”

Wass Aliz különös élménye Wass Albert íróval

Wass Albert írónak nagy tisztelője és rokona Zuglóban él, Budapesten. Igyekszik minden Wass-rendezvényen megjelenni, s egy ilyen alkalommal arra kért, jegyezzem le különös élményét Albert bácsival.

Dr. Mészáros Lászlóné Wass Kornélia Aliz (Miskolc, 1925) tiszteletre-méltó kora ellenére fiatalos, vidám teremtés, inkább kislány benyomását kelti. Szelleme friss, gondolatmenete csak azért kalandozik el, mert rengeteg a mondanivalója.

– Alizka, milyen fokú rokonságban áll Wass Albert családjával?

– 1263-ban, IV. Béla idejéből származik az első ismert adat a családról, nemesi levelet 1321-ben Károly Róberttől kaptak, a grófi címet pedig 1744-ben Mária Terézia adományozta Wass Györgynek. Én ennek a „naplóíró” Wass Györgynek, Mária Terézia testőrének egyenes ági leszármazottja vagyok, akárcsak az író. A kettős W a nevemben, melyet nagyapám is viselt, ugyancsak Mária Terézia adománya volt.

Egy alkalommal Németországban az egyetemi levéltárban kutattuk a Wass-család eredetét, de nem jutottunk el az íróig. Ott tudtuk meg, hogy az én családom nem a Habsburg nemesi birtokon élt, hanem azon, amit Mária Terézia a törököktől foglalt vissza, ennek egy része ma Ukrajna, másik része Románia területén van. Ez grófi birtok volt. Wass nagyapámék Kassán éltek, 1919-ben átjöttek Miskolcra. Miskolcon a Népkert melletti temetőben nyugszik állítólag az egész Wass család. Édesapámék heten voltak testvérek: Károly, Ferenc, Juliánna, Erzsébet, Ilona, Katalin és ikertestvére, Veronika, aki csecsemőkorában meghalt. Katalint ezután elnevezték Veronikának. Édesapám, Wass István (1896-?) görög-katolikus teológiát végzett Ungváron. Ő önkényesen átváltoztatta a nevében a W-t V-re.

A Wass családban az elkülönülés a földbirtoklás miatt történt. Az író családja a családi birtok szerzésében erősebb volt, talán mert szerették a földet és megművelték. Nem tudok más Wass-családról. Női ágon voltak még Wass-lányok, de azok a férjük nevén szerepeltek, akik polgári állásúak voltak: mérnökök, katonatisztek. A családuk tartotta velük a rokonságot. A csa-

ládfa Gudenus Jánosnak a magyarországi főnemességről írt könyvében is tanulmányozható.

– *Hogyan került kapcsolatba az íróval?*

– Két fivérem, Vass István (1928-) és László (1938-) 1956-ban az Egyesült Államokba disszidált. Gyurika öcsém (1933-) Miskolcon maradt. Tudtuk, hogy Wass Albert Floridában él, kerestük a grófi rokonságot. Az öcsém, Pista kutatott utána, ő tudta meg, pontosan hol lakik. Pista kezébe akadt egy ismertetés Wass Sámuelről, aki elment Amerikába aranyásni a nyolcszázas években. Az északi államokban éltek indiánok, akik Wass Samu leszármazottai voltak.

Amikor Albert bácsit 1990 decemberében felhívtam az öcsémtől, tünődve mondta, hogy „én nem tudok erről a rokonságról”. Mégis elfogadta, hogy a rokonai vagyunk. Mondtam, hogy mi nem kérni jöttük, hanem magyar ajándékot hoztunk. Egy könyvjelzőt varrtam neki a magyar címerrel, a feleségének papucsot himeztem, örült neki. Újságokat vittem Magyarországról, nem akartam politizálni, ő pedig annál okosabb volt, hogysem lett volna politikai elkötelezettsége. Elmesélte a harmadik esküvőjét, hogy Mária vezette az autót, és karamboloztak útban a házasságkötő terem felé. A helyszínelők viték be őket az esküvőjükre. Mária hozzáillő volt, Albert bácsi szerelmes volt belé, Mária látta el, mert nem volt segítségé.

– *Miben más egy főnemes?*

– A tudata más. Meg merem kockáztatni: ha sok generáción keresztül fennmarad az az állapot, nem csökken a tekintélyük, akár genetikailag is kialakul egy másság – a nőknél a kézformáról, gesztikulációról lehetett felismerni.

Kisgyerek-koromban a gönci rokonokhoz küldtek, mivel az orvosok eltanácsoltak a gyáripari várostól. Erdő közelében laktam hosszabb ideig távoli rokonoknál Wass nagyanyám részéről, aki olasz nemeslány volt. A gondozóm analfabéta ember volt, de méltóságosabb embert nem láttam soha. Öt-holdas törpebirtokon gazdálkodott okosan, kecskeméti, gönci kajszibarackot termesztett, siementhali tehene csak neki volt, őriáskörtéket érlelt a házában télen. Lósevrő csizmában és perzsagalléros mikádóban járt. A feleségének angol gyapjúkosztümöt vett selyemblúzzal. Polgári berendezésű lakása volt, benne mokka kávéfőző.

Az uralkodók méltóságos címetek adnak, de az emberi méltóságot nem a földiek osztják. Azt az ember magával hozza, vele születik. Az ember méltósága önmagában van.

Ahol gyerekkoromban laktam, a közelben volt Pálffy herceg barokk kastélya. A feleségének tüdőbaja volt, és ott építtetett az erdőben neki kastélyt. Megtanultam, amit gyerekkorban megtanulhattam a főnemesekről. Egy alkalommal a hercegnek egy rőzsehordó ember köszönt, s ahogy az öregember előrehajolt, a fején átbukott a hátáról a rakomány, ő pedig előreesett a sárba, kínlódva állt fel. A herceg pedig úgy tett, mintha nem látta volna. Én felháborodva kérdeztem a herceget, miért nem segített az öregembernek felállni, én bizony segítettem volna. De a herceg azt mondta szomorúan: „Nem kislányom, nem segítettél volna”. Ebből megértettem, hogy egy főnemesnek nincs szabad akarata, korlátok közt él. Azért is megítéltek egy főnemesi feleséget, ha nem kizárólag parancsolóan, hanem kedvesebben beszélt a cselédjével. Nem társaloghatott vele szíve szerint. Pedig ha a cselédek tisztességesek voltak, ők tartották meg a vagyont. A főnemeseknek nem volt gyermekkoruk. Apám már játszhatott ugyan a cselédek gyerekeivel, de azok „úrfi”-nak szólították, nem a keresztnévén.

– *Az önök felmenőinek múltja, akárcsak egykor az Orbán Balázsé, török múltához is kötődik...*

– Nagypám két nagynénje, két vénkisasszony nagypám háztartásában élt. Átadták neki a rájuk eső vagyont, s ezért teljes ellátásban részesültek. Erzsí néni, apám húga gyerekkorában hallotta, amint a nénik arról vitáztak, hogy ha még egyszer visszakerülnek Törökországba az eredeti birtokra, kié lesz a Boszporusz. Erzsí nénémnek nagyon tetszett ez a szó, hogy Boszporusz, bár nem értette. A család hosszabb időt tölthetett Törökországban, ez a két nagynéni hallott az ottani nép életéről, vágyódtak oda. A ‘vas’ szó is török eredetű. Apámat kérdeztem erről, de ő nem volt kapcsolatban a főnemesi réteggel, nem is tárgyalt velük. Szerintem elvagyódást jelenthetett ez a törökországi emlék.

Érdekes módon a Wass-család címerében a nyíllal átlőtt orrú bölény-címer fölötti koronán jobb oldalt látható a hold balra néző sarlóval, alatta pedig egy csillag. Bal oldalt a nap van. A hold és a csillag más elrendezésben – bal oldalt a hold, jobbra néző sarlóval, benne a csillag – a török és más iszlám nép zászlóján is látható.

– *Milyen különös élménye volt Wass Alberttel?*

– A vendéglátó-iparban dolgoztam, nagyon elfoglalt voltam, mégis egy este leültem pihenni, gondolkoztam. Egyszer csak olyan késztetést éreztem, hogy álljak fel, és hangosan kérdeztem magamtól: miért kell nekem felállnom?

A könyvespolcon cikkek voltak, amelyeket félreraktam, hogy nyugdíjas koromban olvassam őket. Indítatást éreztem, hogy egy tasakot fogjak meg. Érte akartam nyúlni, de nem mozdult a jobb kezem, csodálkoztam, mi ez? Fogtam a bal kezemmel, megemeltem a jobb kezemet, kivettem a tasakot, az asztalra tettem, megnéztem, mi van benne. 1998. év májusában kaptam egy levelet Münchenből, elküldte valaki a *Magyarok Lapjának* egy számát. Ahogy lapozgatok, látok egy ívet Wass Albert könyvének sorával. – Talán ezért? - gondolkoztam, végigolvastam az ívet nagy örömmel, amikor fordítom le, a következő lapon megláttam a *Nagypénteki sirató* című verset. Akkor értettem meg: így „figyelmeztetett” Wass Albert, hogy a birtokomban van ez a vers. Azóta elkötelezettebben eljárók a vele kapcsolatos irodalmi rendezvényekre és ápolom az emlékét.

Erdélyi Napló, 2008. július 30;
Erdély Ma, 2008. október 21.

„Jó és érdekes életem volt”

Wass Albert derűs-borús írói világa

Végigélte a század legvéresebb történéseit. Életében többször került – akár az elmúlt századok során ősei – olyan kiváltságos helyzetbe, hogy mindenét elvesztve újrakezdhetette életét. Veszteségek sorozatának is megélhette volna saját sorsát, de az életkor, amelyet megért – a betöltött 90 év – nem erre vall. Bár művei a figyelmes rezonátor számára szeizmográfként jelzik, hogy elemző, érző világélése sokszor mélypontra sodorja, írásművészetének motívumai – a titokzatos őzbak, a funtineli boszorkány – mindazt a szép séget, varázst testesítik meg, melyért az ember kínos összpontosítással áldozza fel lelki energiáit, s közelébe jutva a szépségnek, uralhatatlan vágy keríti hatalmába. Majd lövés dörren: a vad leterítve, s kiderül, hogy az erdők pompás, méltóságos agancskoronása élettelen, vézna kis állattest. Az álom szétfoszlik, marad az olthatatlan vágy.

A boszorkányos szépséget megszerezni és bírni – életünkbe kerül. Szerelme kíváncsatos ugyan, ám ölése halálos. Marad hát magányos, meddő szépségnek, mely figyelmeztetően int a világnak: élj igazul.

Wass Albert sejtelmes, mesés írói világa saját belső világának kivetülése. Az áhítózott szépség üzése közben vágya a kék hegyeken túlra viszi. De a csoda, amelynek látásáért felkerekedünk, szertefoszlik, ha elérjük. Megmagyarázhatatlan vágyakozás az élet. Kínzó vágy a szerelem, a haza, az otthon után.

Wass Albert írásművészete felölel mindent, ami az emberi életben szép és fájdalmas. Egy hosszú életküzdelem, emberi-írói-közéleti küldetésteljesítés a saját koponyára irányított fegyver remegő vibrálása mellett. Tudatában annak, hogy a fegyver elsülhet mint ahogy el is dördül az életút végén.

Bármilyen lebilincselők, izgalmasak is regényei, Wass Albert írói világa borongós, olykor nyomasztó. Ezt igazolja Schöppflin Aladárnak a közel hetven évvel ezelőtt megjelent írása Wass Albertnek a Baumgarten-díjjal kitüntetett regényéről, amelyet még erdélyi magyar íróként, az Erdélyi Helikon tagjaként írt. Schöppflin szerint „sötét-látás árad” a *Farkasveremből*: „Nyomasztóbb és lehangolóbb valamit alig olvastam hosszú idők óta, mint ez a regény. [...] Kastélyok, amelyekben félőrültek, züllésnek indulók vagy ér-

zéketlen tuskók élnek vegetatív életet. A távolálló olvasónak, aki a mezőségi életet nem ismeri, egyrev erősebb gyanúja támad, hogy ezt a képet az író sűrű temperamennntuma színezi, a realizmust valami ingerült elkeseredettség hajtja túl. Még a mezőségi természettel szemben is érezhető ez az ingerültsége, amelyeknek lehetetlen, hogy ne legyenek derült szépségei, ebben a világításban csaknem tényezői, sőt részben okozói lesznek az emberek végzetes lecsúszásának. Alig láttam még írónak ilyen teljes meghasonlását azzal a környezettel, amelyben él” (Nyugat, 1935. 7-12).

Wass Albertnek vannak regényei, melyekben szinte horrorisztikus leírásokat találunk, pl. a háború utáni szovjet vérengzésekről, kegyetlenkedésekről (*Az Antikrisztus és a pásztorok, Adjátok vissza a hegyeimet!*), melyek ugyancsak nem szívderítő olvasmányok.

A másik oldalról feltűnő az a „góbé humor”, amellyel saját sorsát ironizálja. Ennek bemutatására három anekdotát ragadok ki vallomásaiból, amelyekben életéről mesélt.

Az első történet a család nevének magyarázata.

Vas Miklós nevű őse óta, aki Szent László királytól kapott nemességet, s akit e király nevezett el Vas-nak ereje miatt, amikor egy bölénybika támadása elől megmentette a király életét, miközben ama Miklós vitéz a bölényt behajította a czegei tóba”.¹ A családnév IV. Béla idejében vált Vass-sá, majd amikor a naplóíró Vass György Mária Terézia testőre lett, és grófi rangot kapott, a német fonetika kényszerében átváltoztatta a családnevet Wass-sá: „a német nyelv a v betűt f-nek ejti, s valahányszor valami udvari parádén a királyné főajtónállója bekiáltotta a nagy gálaterembe a nevét, az úgy hangzott, hogy ,Graf Fasz’, amin a jelenlévő magyar urak nagyokat vidultak. ... tehát a betűcsere szükségesnek látszott Bécsben.”²

Életének egy nullpontos újramezdéskor „Magyar Shakespeare”-nek nevezte magát, így mutatkozik be minimális angol tudásával a németországi Bajorerdőben az amerikai katonáknak, akik szelíd bolondnak vélik.

„Éjjeliőr voltam egy építkezésen, aminek azért megvolt a jó oldala is. Szervező ember lévén ugyanis, megbeszéltem a két helyi bandával: annak fe-

¹ Wass Albert: *Magyar örökségünk*. Pomáz: Kráter Műhely Egyesület, 2001. 298.

² Wass A. i.m. 298.

jében, hogy engem békén hagynak, és tőlem nem lopnak, beengedem őket éjszaka az épülő házakba leánykákkal randevúzni. A megállapodást rendesen be is tartották, így aztán nyugodtan tudtam írni egész éjszaka az őrbódében. Hamburgban írtam meg az Adjátok vissza a hegyeimet!, és ott is adta ki először a Hungária, később lefordították németre és angolra is. Ekkor fejeztem be, ott a bódében A funtineli boszorkányt is, amit még a Bajorerdőben kezdtem el írni. Kimentem az erdőbe, letettem az írógépet egy tönkre, egy másikat odagurítottam, és azon ülve kopogtattam A funtineli boszorkányt. Itt találkoztam az első amerikai katonákkal. Öt amerikai legényből álló csoport jött arra, és megláttak engem ott a farönkön írni. Odajöttek..., én angolul nem tudtam – kérdezték, hogy ki vagyok, mi vagyok. Nem volt nálam semmiféle papír... – erre legjobb angol tudásom szerint azt mondtam nekik: *‘I’m the Hungarian Shakespeare’*. Ezen aztán nagyot nevettek, megveregették a vállamat, hogy találkoztak egy bolonddal, csokoládét, cigarettát adtak és elmentek. Két napra rá le kellett mennünk a faluba, hogy kiossák az első hivatalos személyazonossági papírokat. Ahogy ott álltam a sorban, az egyik katona felismert, és mutatta a többieknek, hogy ott van az a bolond, aki azt hiszi magáról, hogy Shakespeare. Erre aztán kivettek a sorból, bevittek a kapitányhoz, és ott átadtam a névjegyemet. Így kaptam az első hivatalos okmányomat, mint bolond..., de barátságos bolond – mint mondták”³ – meséli Wass Albert kiapadhatatlan tréfalkozó kedvvel.

1992 májusában a Szabad Európa Rádió, majd sorjában a többi sajtóorgánium bement a halálhírére. Saját sajtóbeli „elparentálását” maga is megkönnyezi, és székely stílusú anekdotával veri vissza. **Tamási Áron Rendes feltámadás-**ának vagy **Ábel-ének** évődő hangján megírja saját verzióját haláláról.⁴ Az anekdota műfaji sajátosságait betartva, pontos hely- és időmegjelöléssel, a dolgok közepébe vágva indít:

„Nos, úgy tűnik, hogy így valahogy történt az egész: egy szép tavaszi éjszakán, május derekán, szép csöndesen kimúltam. Ahogy ilyenkor illik: lelkem azonnal jelentkezett szolgáltatattételre az aranykapunál. Derék jó Szent Péter bácsi azonban megvakarta a fejét, amikor meglátott s végül is zavartan kinyögte: *‘Baj van, öcsém!’*, *‘S ugyan mi lenne?’* – szerettem volna tudni. *‘Hát*

³ Wass A. i.m. 308.

⁴ Wass Albert: *Visszatérés a túlvilágról?* = Kapu, 1992/10. 39.

az bizony onnan származik’ – sóhajtott sajnálkozva az öregúr, „hogy tebened bizony még mindég sok a keserűség meg a harag azokkal szemben, kik hazából kiűztek, otthonodat feldúlták és sok millió magyar életét tönkre tették. A harag pedig gyűlöletet terem, s bizony a gyűlöletnek még az árnyékát sem engedhetjük be a mennyek országába. Így aztán, míg meg nem tisztulsz, a te helyed odalent kell legyen a tisztítóban. Sajnálom erősen...

Mit tehettem egyebet? Lesomfordáltam a pokol tornácára. Ott azonban Lucifer csapta be előttem a súlyos vaskaput s még kulcsra is zárta. „Hé!” kiáltott reám az ördögök parancsnoka. ‘Nem engedhetlek be ide! Legkedvesebb kebelbarátom és díszvendégem Ceaușescu román vezér, minden románok ura, úgy fél tőled, hogy minden porcikája reszket! Takarodj innen, ne is lássalak!’

Így aztán mit tehettem egyebet? Visszatértem az élők közé. Éjszaka volt, senki se látta távozásomat, csak a Szabad Európa Rádió valamelyik szemesé, arra pedig egyszerűen rámondták, hogy hazudott.”

Wass Albert élete és világa azt közvetíti az olvasónak, amiért az izgalmas filmet néz, amiért meccsre jár, s amiért a bátrabbja megkeresi a veszélyes élethelyzeteket. Az író műveinek világa – melyben mélységek és magasságok tárulnak fel –, az élet teljességének ígérését nyújtja. Hogy van özbak, melyet érdemes üzőbe venni – ha lelőni nem is.

„...jó és érdekes életem volt, hálás vagyok ezért a Jóistennek”⁵ – írja egy levélben halála előtt négy évvel. S mi egyéb kell egy embernek? Ugyanigy jó és érdekes életekbe nyújt bepillantást műveinek minden megrajzolt története.

Múza: Népújsgmelléklet, 2002. október 5.

⁵ Wass Albert négy levele az emigrációból. = Havi magyar fórum 7. 1999. 10. 112-113.

„Én imádkozni és szerelmet vallani is csak az anyanyelvemen tudok igazán”

Beszélgetés a Várdy-házaspárral Wass Albertről, Ceaușescuról⁶ és az amerikai magyarságról

2001-ben Magyar Írószövetség, élén Pomogáts Béla elnökkel felkérte az amerikai Pennsylvania államban élő Várdy Béla (Steven B. Várdy) történetészt, a Pittsburgh-i Egyetem tanárát, járjon utána a Wass Albertet ért vádaskodásnak, miszerint az emigráció jeles írója háborús bűnös lett volna.⁷

A nyár folyamán Várdy Béla Magyarországon járt, előadásokat tartott. A vele és feleségével, Várdy-Huszár Ágnessel folytatott beszélgetések során Wass Albert „háborús bűnössége” is szóba került.

¹ Ceaușescu, Nicolae (ejtsd: Cséausészku Nikolájé): Románia Szocialista Köztársaság elnöke (1964-1989), a Román Kommunista Párt főtitkára, a fegyveres erők főparancsnoka.

² Várdy Béla kutatásának eredményét először az írószövetségnek címzett levelében fejtette ki: „A második világháborút követően, amikor Wass Albert már családjával együtt külföldön élt, mind ő, mind édesapja, gróf Wass Endre egy jogtalan bírósági eljárást is magában foglaló, bosszúálló és kérlelhetetlen politikai üldözési hadjárat célpontja lett, amely akkor egész Románián végighömpölygött, s amelynek sok ártatlan magyar áldozatul esett.” Várdy Béla levele végén reményének adott hangot, miszerint „a józan ésszerűség mégiscsak győzedelmeskedik a durva indulatosság fölött, s hogy gróf Wass Albert irodalmi munkássága és híveinek tevékenysége mindenki által elfogadott része lesz az erdélyi magyar és nem magyar kulturális életnek” (Romániai Magyar Szó, 2000. október 20.).

E levélre a bukaresti Adevărul (2001. február 24.) című lapban reflektált Constantin Stănescu, aki korábban nagy elismeréssel írt a *Trecutul nu se întoarce niciodată* című könyvről, *A funtineli boszorkány* román fordításáról (Adevărul, 2000. október 14-15): „Pomogáts Béla úr az általa aláírt levélben egy ankétról beszél, melyet egy amerikai egyetemi tanár vállalt el a tettekről, melyekkel írónkat vádolják. Minden tisztelem ellenére felhívom [Pomogáts] Béla úr figyelmét, hogy azok a tettek, amelyek elkövetésével Wass Albertet vádolják, nem Floridában történetek az amerikai polgárháború idején, hanem Romániában a második világháborúban, a bécsi diktátum következtében megszállt Észak-Erdélyben: Ippen és Ördöggúton, Szárazajtán és Majszinon, valamint Vasasszentgothárdon, az író szülőfalujában [Wass Albert Válaszúton született]. Itt kell az igazságot keresni, s nem éppen Floridában”.

Várdy professzor a továbbiakban több lapban is közzétette kutatásának eredményét (Nyugati Magyarság, 2001. január-február; Kapu, 2001. január; Nyugati Hírlevél, 2001. február; Nyelvünk és Kultúránk; 2001/2., Kanadai Magyarság, 2001. január 13., 20). Siemers Ilona *Wass-kor* című monográfiájáról írt ismertetőjében (Valóság, 2003/4.) ismét alkalmat kerített arra, hogy a Wass-családdal foglalkozzon.

Wass Albert és Jókai

– *Az irodalomtörténész Várdy-Huszár Ágnes hogyan ítéli meg Wass Albertet? Hiszen Ön volt az, aki a rendszerváltás után, 1991-ben talán elsőként mutatta be őt Magyarországon, mint az amerikai magyarság egyik költőjét...*

– Wass Albertnek remek versei is vannak, amelyek közül az első helyen áll az *Üzenet haza* című, „A víz szalad, a kő marad”-refrénese verse. Ám mint költő, mégis csak a középszinten helyezkedik el. Wass Albert elsősorban regényíró. Van mondanivalója, érthetően ír. Regényeiben olyan szereplőket vonultat fel, mint Jókai: figurái érdekesek, küldetésstudattal felruházottak, képesek megváltozni, és hajlandók harcolni a céljaikért. A cselekménye izgalmas, jól vissza tudja adni a légkört, és jól ismeri az embereket és az emberi természetet.

Könyvtárunkban, mely Észak-Amerika egyik legnagyobb magán hungarológiai gyűjteménye, megvan szinte minden könyve. Édesapám ugyanis tagja volt az Amerikai Magyar Szépmíves Czéh olvasókörének, és így előfizetett Wass Albert műveire. Tisztelte és becsülte őt. Nagyra tartotta mind irodalmi, mind politikai munkásságát. A politikai emigráció köreiből általában kedvelték Wass Albert gondolkodásmódját, mondanivalóját és becsülték politikai felfogását.

„Tizennyolc éves koromig le sem tudtam volna rajzolni a Trianon utáni Magyarország térképét”

– *Karizmatikus személy volt Wass Albert?*

Várdy Béla: Volt karizmája. Gróf volt, s ez sokat jelentett az emigrációs körökben. A rangot és címet általában nem tisztelő amerikaiak pedig érdekesnek találták, ha találkoztak egy valódi gróffal. Imponált nekik. Ezt kihasználva voltak olyan emigránsok is, akik azért ragasztottak „von” és „de” előragokat családi nevükhöz, hogy ilyen módon emeljék társadalmi presztízsüket Amerikában.

Wass Albert közismert és tisztelt írója volt a magyar polgári emigrációnak már Németországban is (1945-1951), azt követően pedig Amerikában (1951-1998). Olyan korról írta a regényeit, amely nekünk kedves volt. Olyan témákkal foglalkozott, melyek közel álltak hozzánk. S ezek között első helyen volt Trianon és annak negatív hatása Magyarországra. A trianoni fájdalom lelkünkbe vajt, s attól nem tudtunk és nem is akartunk szabadulni. Az amerikai magyar emigránsok között Wass Albert azt a „Nem! Nem! Soha!”-lelkületet képviselte, amely teljes egészében uralta a két világháború közöt-

ti magyar közéletet, amelyben mi is felnőttünk külföldön. Ennek a lelkiületnek része volt az elvesztett Erdély és Felvidék utáni vágy, annak hangoztatása, hogy az igazságtalan trianoni békeszerződés revíziója szükséges, valamint a „dicső” magyar múlt idealizálása, amit Petőfi így fejezett ki a mi köreinkben közismert *A hazáról* című versben:

*Oh, nagy volt hajdan a magyar,
Nagy volt hatalma, birtoka,
Magyar tenger vizébe hunyt el
Észak, kelet s dél hullócsillaga.*

Minket Nagymagyarország mítoszában neveltek jó értelemben vett nemzeti érzésű magyarnak. Csak felnőtt férfiként jöttem rá, hogy az a régi Magyarország, amiről én tanultam, tulajdonképpen már nem létezik. De mi annyira ennek a mítoszában éltünk, annyira csak a Nagymagyarország képe volt belénk idegződve, hogy tizennyolc éves koromig le sem tudtam volna rajzolni a Trianon utáni Magyarország térképét.

– *Tehát Ön is revizionista?*

– Természetesen a jelenlegi világpolitikai helyzetben a területi revíziónak nemigen van helye és lehetősége. A XXI. század elején már szinte említeni sem lehet a revíziót, ha valaki felhossa, nem talál meghallgatásra sem Amerikában, sem Nyugat-Európában. Éppen ezért a hozzánk hasonlóan gondolkodók ma már úgy vélik, hogy területi revízió helyett más megoldást kell keresnünk a magyar nemzeti kisebbségek helyzetének a javítására. Mi jelenleg az emberi és etnikai csoportjogok (autonómia) bevezetésében látjuk a megoldást, valamint abban, hogy egy majdani egyesült Európán belül a jelenlegi politikai határok spiritualizálódnak, illetve légiesülnek, tehát épp úgy elvesztik jelentőségüket, mint például az Egyesült Államokon belüli államhatárok.

Wass Albert nagy magyar hazafi volt. Egész életében a trianoni határok revíziójáért harcolt, persze nem sok sikerrel. Ilyen esetben egy kis nemzetnek sikert csak úgy lehet remélni, ha az a nemzet összeköti szekerét egy nagy hatalom érdekeivel. 1938-1941 között például a németek és olaszok segítségével sikerült részleges revíziót elérnünk. Sajnos Magyarország második világháború alatti szerepe és a háborút követő politikai hangulat az egész revízió ügyét elaltatta és lehetetlenné tette.

– *Wass Albert élete végén keserűen írta, hogy fiai közül már egy sem tud magyarul. Ez túlzás, mert mind az öt fia tud valamennyire magyarul. Mi a helyzet az amerikai magyarság második, harmadik generációjával?*

Várdy Béla: A 2000-es népszámlálás szerint másfélmillió a teljesen vagy részben magyar személyek száma az Egyesült Államokban. Ennek azonban csak tíz százaléka, azaz 140.000 fő beszél úgy-ahogy magyarul. Sokkal kevesebb azoknak a száma, akik valóban jól tudják a magyar nyelvet. Nem mindenkinek oly fontos a nyelv, mint nekünk. Bennünket nemzeti érzésben nevelték. Én imádkozni és szerelmet vallani is csak az anyanyelvemen tudok igazán. Természetesen el tudom mondani a megfelelő szavakat más nyelven is, de azokban a szavakban nincs az az átélés, az az átszellemülés, mint amikor magyarul mondom ugyanazt.

Várdy-Huszár Ágnes: Aki nem humán érdeklődésű, kevésbé tud magyarul, mint az, aki magyar irodalommal, történelemmel vagy egyéb rokontudományokkal foglalkozik. Tehát ahhoz, hogy egy Amerikában élő magyar valóban jól megtanuljon magyarul, különleges nyelvi-irodalmi-művelődésbeli érdeklődés kell. Vagy legalábbis az illetőnek ilyen érdeklődésű családból kell származnia.

Várdy Béla: Napjaink kivándorlói: gazdasági érdekkivándorlók, úgynevezett jóléti menekültek. Nagyrészüket végzett orvos, mérnök, számítástechnikai szakember, aki sokat akar keresni, valamint egy sereg illegális turista, akik akármilyen munkát elvállalnak, csak hogy Amerikában maradhassanak. Nagyítóval sem lehet találni köztük olyant, akinek a magyarság jelent valamit. Miután kijöttek, pár év múlva már csak angolul beszélnek a gyermekeikkel. Erdélyi református papok is vannak köztük. Az egyik mindössze négy éve jött ki, s a családjával már csak angolul beszél, s ugyanakkor panaszkodik, hogy a gyülekezete csak fogy és fogy. Nekünk ez óriási csalódás.

„Ceașescu tábornok miért nem olvassa fel az előadását?”

– *Wass Albert is küldetésének tekintette a magyar igazság terjesztését. Volt-e ennek hatása? Hiszen a Hungarian Heritage (Magyar Örökségünk) sorozat darabjait rendre megküldte az amerikai szenátoroknak is. Az egyikért kongresszusi dicséretet is kapott.*

– Ezek a politikai jellegű kiadványok nagyrészt naivak. Nem tudom, miféle kongresszusi dicséretről lehet szó, mivel a kongresszus tagjait naponta elárasztják ilyen jellegű kiadványokkal, s azokat dicséret helyett inkább igye-

keznek minél előbb elsüllyeszteni. Szerintem Wass Albert igen lelkes és jóhiszemű magyar volt, aki politikai jellegű kiadványaival olyasmibe fogott bele, amihez nem értett, és aminek a hatását túlértékelte. Ilyen jellegű kiadványai amatőr munkák, amelyekben sok a tévedés és az olyan állítás, amiket nem lehet bizonyítani. Sajnos, a kiadványai nem a Hámos László által koordinált *Hungarian Human Rights Foundation* (Magyar Emberi Jogok Alapítványa) által megjelentetett kiadványok szintjén mozognak. Ez utóbbiaknak van hitele, s itt-ott még kisebb-nagyobb eredménye is.

Politikai jellegű aktivitásával különben Wass Albert annyit „ért el”, hogy az egyik román kollegája felhívta Ceaușescu figyelmét, hogy a Floridai Egyetemen dolgozik egy „halálraítélt erdélyi fasiszta”. Ez a hetvenes évek közepén történ, amikor Ceaușescu Amerikában járt, s az ottani magyarok mindenütt demonstráltak ellene és nyilvánosan „vérszopó Draculá”-nak nevezték őt. Tehetetlenségében Ceaușescu egyes befektetett magyar emigráns személyeken igyekezett kitölteni a bosszúját. Ezek között volt Wass Albert is. Hazatérve elővette, és Washingtonba küldette az 1946-os Wass-per dokumentumait Wass Albert és édesapja halálra ítéléséről. Ennek következtében Wass Albertet beidézték Washingtonba, ahol az ügyét sokáig vizsgálták. Ilyenkor mindig Huba fia kísérte el, aki akkor az amerikai hadsereg ezredese, később pedig tábornoka volt. Döntést sohasem hoztak az esetében, de mivel a vád alaptalannak látszott, az ügy egyszerűen elaludt. A rendszerváltás után azonban, amikor Wass Albert könyvei elárasztották Erdélyt és Magyarországot, a románok ismét előrángatták Wass Albert ügyét, és még mai napig is úgy kezelik, mint ha valóban háborús bűnös lett volna. Az 1946-os ítélet azonban egy politikailag motivált koncepció pernek volt az eredménye. Wass Albertet már régen rehabilitálni kellett volna.

A Ceaușescu-családról különben van egy másik érdekes élményem is, mégpedig Nicolae öccsével, Ilie Ceușescu „tábornokkal és akademikussal” kapcsolatban. 1979-ben egy nemzetközi történészkonferencián voltunk Ankarában, ahol egy hatalmas román delegáció is jelen volt. Ilie Ceaușescu nem jelent meg a neki kijelölt időpontban. Fullajtárjai ugyanis elintézték, hogy egy hatalmas különteremben tarthassa meg előadását. Természetesen mindenki kíváncsi volt, hogy mi mondanivalója van a „conducator” öccsének, aki minden képzettség nélkül lett hivatalos történész, akadémikus és tábornok. Amikor az előadásra került sor, több száz szaktörténész jelenlétében, Ilie Ceaușescu – ki tudja, ki által írt – előadását kiosztották öt nyelven (angolul, németül, franciául és törökül), s egyik hadsegéde pedig felolvasta a szöve-

get franciául. Az olvasás alatt Ilie Ceaușescu ott ült mosolyogva egy hatalmas rózsacsokor mögött. Mindenki csak ámult, hogy mi akar ez lenni. Mellettem két angol kollega ült. Egy idő után az egyik odaszólt jó hangosan a másiknak: „Ceaușescu tábornok miért nem olvassa fel saját előadását?” „Mert nem tud olvasni!” – válaszolta a másik legalább olyan hangosan. Erre persze ki-tört az általános nevetés. Ilie Ceaușescut azonban mindez nem bántotta. Biztosan meg sem értette, hogy miről volt szó. Csak ült ott tovább az asztalnál a csokor mögött, mosolygott és bólogatott. Az előadás után aztán minden résztvevő hölgynek egy szál rózsát osztottak ki abból a csokorból, ami mögött az előadás alatt Ceaușescu tábornok megbújt. Amikor az előadóteremből kivoltunk, a feleségem is kapott egy ilyen rózsaszálat.

Magyarország amerikai szemmel

– *Mit tesz a mai amerikai magyar történelemkutatás a hiteles magyar-ság-image kialakításáért?*

– Az elmúlt fél évszázad folyamán nagyon sok magyar vonatkozású tudományszerző munka jelent meg. Így például a Columbia Egyetem *East European Monographs* (Kelet-európai Monográfiák) sorozata 600 kiadványából mintegy 200 magyar vonatkozású – pedig a sorozatszerkesztő, **Stephen Fischer-Galati** professzor román származású. Feleségemmel együtt nekünk is közel egy tucat kötetünk jelent meg ebben a sorozatban. Ezek a könyvek historiográfiai kérdésekkel, tehát a magyarság múltjával, jelenével és jövőjével foglalkoznak, és megtalálhatók a nyugati világ minden jelentősebb tudományos könyvtárában. De jelentek meg hasonló jellegű angol nyelvi munkák egyéb egyetemi kiadóknál is, nemcsak az Egyesült Államokban, de Kanadában és Angliában is. Az *Amerikai Történelmi Társulat* által három évtizedenként megjelentetett legújabb nagy összefoglaló bibliográfiában (1995) a magyar történelem mintegy 200 kötetrel szerepel, Románia pedig csak 60-nal. Ez óriási számbeli és főleg minőségbeli javulást jelent az 1961-ben, s főleg az 1931-ben megjelent bibliográfiai kötetrel szemben. E bibliográfiai kiadvány magyar vonatkozásairól egyébként több cikkem jelent meg mindkét nyelven, így például a kolozsvári Korunk 1995. áprilisi számában is.

Várdy Béla először Nyíregyházán *Érdekeségek, furcsaságok az amerikai magyarság életében* címmel, majd Debrecenben *Kossuth amerikai útjáról* tartott előadást. Az előadásokat követően a kérdések majdnem még egyszer olyan hosszúra nyújtották a professzorral töltött órákat, mint az előadás

maga. A fiatal résztvevők leginkább arról faggatták, hogyan látja „onnan kint-ről” Magyarország jövőjét. Várdy Béla elhárította a jós szerepét.

– Vajon a román történelemírás mennyit árt Magyarországnak? – kérdezték. Várdy Béla kissé lelohasztotta a lelkesedést, de válasza megnyugtató volt.

– Édeskeveset. Amerika szemében Románia egy kis kelet-európai ország, lényegesen alacsonyabb fejlődési szinten, mint Magyarország. És történelmi vonatkozásban még inkább így van. Ezt a fejlődéskülönbséget különben e két országnak a NATO-hoz és az EU-hoz való viszonya és csatlakozása is bizonyítja. Persze minden országnak, még egy szuperhatalomnak, tehát az Egyesült Államoknak is megvannak a nemzeti érdekei, s minden más országhoz ezen nemzeti érdekek figyelembevételével igazodik. Ilyen vonatkozásban a románok mindig ügyesebbek voltak a huszadik század folyamán, mint a magyarok. Jobban és hamarabb felismerték, hogy mikor kihez kell alkalmazkodniuk.

Az előadáson résztvevőket az is érdekelte, hogy mit tud az átlag amerikai Magyarországról. – Mit tudnak a magyarok Ruandáról, Ugandáról? – kérdezett vissza Várdy professzor. Majd arról érdeklődtek, milyen esélyét látja annak, hogy Románia EU-tag legyen. A kérdező egy viccet mondott el:

– A románok szívesen csatlakoznának az EU-hoz, de Nagyrománia térképén még keresik Európát.

– Ez jó – nevetett Várdy Béla. – Ezt elmondom a tanítványaimnak.

Erdélyi Napló, 2004. január 27.

Mi a titka?

Gondolatok a Wass Albert-díj átvételét követően

*Elefánt voltam, jámbor és szegény,
hűvös és bölcs vizeket ittam én,
a dombon álltam s ormányommal ott
megsimogattam a holdat, a napot...
(József Attila: Medáliák)*

Meguntuk a racionális világot, divat lett titkokat keresni. Titkokat, melyek meghaladják emberi határainkat, túllépnek rajtunk. Szokás? Vagy kényyszer lett szem-sose-látott, fül-sose-hallott dolgokat keresni?

Talán fogódzókat keresünk világunkban? Vagy sóvárgunk valami többre, valami szebbre? Értékre, melyet nem mi teremtünk, de megadjuk magunknak a tisztességet, hogy közünk legyen hozzá.

A minap megkérdezték tőlem, mi a titka Wass Albertnek.

Azóta ezen gondolkozom. Kiváltságos dolog egy nagy ember szellemi társaságában élni. Már negyedik éve az ő titkait kutatom. Megpróbáltam őt, mint titoktudót bemutatni. Láttattam, érzékeltettem derős-borús írói világát, kutakodtam gondolatai közt, emberismeretét faggattam. Ám legelőször is istenhite iránt érdeklődtem. Kíváncsi voltam arra, mit tud. S nem elégedtem meg tudása boncolgatásával: szóba akartam foglalni és másokkal is megérintetni, miféle tudással ruházta fel őt a Mindenható.

A kiváltságosok titkait felfejteni nem lehet. Előttünk meg nem nyílnak, meg nem mutatkoznak. A titkok szentek, megfejtik magukat a látó előtt, ám a tükör által homályosan látó szem számára rejtve maradnak.

Az emberi nagyság meglapul, s az emberek elmennek mellette. A szerénység ibolyaillatát csak kevesek érzik. Halk. Valami megérintett elhaladtában, a bőrünket hűvös fuvalat borzolta, egy másodperctörödékre megállt szívdobbanásunk, tekintetünk átfogta a képet, melyet akkor és ott egy papírlap kínált, s melyből hirtelen feltárult egy másik dimenzió.

Mi a titka egy művésznek?

Mi a titka a látónak, aki számára nem létezik az idő? Aki ugyanúgy látja a jelent, a múltat és a jövőt? Egyszerre. S tud különbséget tenni köztük, látó-

képességét pedig nem szórja méltatlanra. Szeretné megosztani tudását. S tanítványt keres.

Mi a titka annak az embernek, akire több embernyi sorsot mért a világ Ura? S állta a sarat keményen. Nemzete szószólójaként – kisebbségbe reszktvte, majd száműzetésbe vetve.

Mi a titka annak az írónak, aki a vele élő embereket nemcsak hallgattam meghallgatta, hanem megtanult a nyelvükön szólni-írni, aki nemcsak figyelte őket, de ábrázolni is tudta mindnyájukat. Embereknek, gyarlóknak – megbocsátón, értőn és megértőn, elfogulatlanul. Olykor távolságtartó iróniával, tudva, hogy a kulturális különbség nem jogosít fel sem istenítésre, sem becs-mérlésre. Ne ítélj. Emberek vagyunk.

Mi a titka annak, aki elcsente embertársai beszédének ízét-zamatát, hogy írói tollán megérelve a nyelv aszúját, kiszáradt szó-kelyhünkbe italt csep-pentsen? Hűvös-üdítőt. Igyátok, mert ez adatott miérettünk.

A mindenség szilánkokra tört, darabokra szaggattatott. Így lettünk apró részei az egésznek. Kicsinységünk feladata: illeszkedni a nagy fogaskerekbe. Aki pedig megkapta a titoktudás kincsét, a maga kicsinységében az egész világot hordozza. Teste határai elmosódnak, lelke végtelenbe szökken, s egyetlen szívdobbanása az emberiség századait fogja át. Nincs idő, nincs tér. Számunkra ez érthetetlen – számunkra ez titok.

Wass Albert egyike a kiváltságosoknak. Akik erük ütésén érzik egy hangya moccanását, egy tank dübörgését. Aki egy másik ember lelkét tenyerébe véve vizsgálgatja, faggatja: miféle nyomorúság ragasztott reád vakságot? Hogy tegyelek tisztánlátóvá? S bántja, hogy segíteni nem tud.

Lelke madárként röppen, jelen van, figyel. Mint szem a szoba sarkából, óva, vigyázva. Teste végtelenbe nyúlik, lelke a föld maga – szeretete határokat szüntet. Nem kutakodik. Mégis előtte minden megnyílik. S lelke zokog minden részecskéért, szíve ővelük együtt ujjong.

Maradjunk részek. A titkok terhe – titkai terhe – agyonnyomna. Világába lépve egy másodpercre felsejlik az elfeledett éden.

PoLiSz, 2005. március

Balázs Ildikó: Utazások a katedra körül
Felsőmagyarország Kiadó, 2010. 153 oldal

Tanártárs könyvét tartom a kezemben.

Összeköt bennünket a „katedra” címszava; egy töről fakad tanárságunk élményanyaga: közös az intézményi háttér; ha a kollégákra és a hallgatókra gondolunk, egy irányba mozdul a figyelmünk, Ha tovább araszolunk a cím értelmezésében, figyelő résztvevőként tudom – miközben a közelmúlt történéseinek idézem fel - mit jelent Balázs Ildikó számára a „katedra körül” szókapcsolat. Tudom, hogyan bővült benne a tanárság szerepköre, vált teljessé a katedra fordításaival, kutatásaival, újságírásával és a fokozatosan kötetté rendeződő lírai „szösszeneteivel”. Ahány szerepkör, annyi arc.

Tudni kellett azonos hullámhosszra kerülni műfordításaiban Christl Greller osztrák költőnő törekény lírájával. Kutatóként magasra kellett tenni a mércéjét, hiszen aki századunk irodalomtörténetének egyik legnagyobb és legvitatottabb egyéniségének, Wass Albertnek a titkát akarja megfejtetni, az maga is viták pergőtüzébe kerül. Minden egyes alkalom ígéret volt; kíváncsi kérdések eredője, mely azt fürkészi, hogy milyen lesz majd az a Balázs Ildikó, aki felvállalja önmagából az író. Mostanára már felsejlik ez a kibontakozó írói portré. Többarcú, sok meglepetést tartogató kép. Így, a most megjelenő új műve is bőségesen tartogat meglepetést. Nemcsak azoknak, akik még most ismerkednek vele; hanem azoknak is, akik ismerni vélik erdélyi gyökereit, a teológiával való kapcsolódási pontjait, újságírói habitusát, a művészetek iránti érzékenységét, és Wass Albert életművéről alkotott felfogását. Miközben a szerző tanárként és íróként felfedezett és feltárt egy-egy problémát, érzi az olvasó, hogy ez az írói beköszönés még csak a kezdet; érezzük, hogy a művészetek ihlette interjúk nem csupán információkat közvetítenek, hanem filozófiai mélységek felé is csalogatnak.

Mi az, ami engem: az olvasót legjobban megfogott?

Talán azok az üzenetek, amelyek az írónő erdélyi kötődéseiből erednek.

Mára megszűnni látszik egy nem is oly régen még kőkemény tabunak számító téma „tabu” volta. Hiszen ma már naponta olvasunk és hallunk a magyarságnak határokat szétfeszítő fogalomdefiníciójáról; az anyaország és az elcsatolt területek tragikus kapcsolatának közös gyökereiről, a közelmúlt szavakba alig önthető sebeiről, a konfliktusokból békét kovácsolni kívánó emberi akaratokról. Jelen van mindez a hétköznapi kommunikációiban: a történelemből felfogásokban, a politikai érvelésekben, az utazási élményeinkben, a találkozásokban, a művészetünkben, minden együtt mozogni próbálkozó gazdasági erőfeszítésünkben.

Balázs Ildikó Erdélyről szóló írásai, „honvágya a hazában” az erdélyi-magyar irodalom igazi titkát érezteti meg az olvasóval: azt, hogy ezeket a fájva-szeretve megélt sebeket csak egy „öslakos” erdélyi magyarnak szabad megírni; mert az ő közvetítésében hiteles igazán például egy olyan mondat, hogy „Elvándorolt egy város”. Mert miközben maximális objektivitással koppannak a cím szavai, érezzük a szükséztény tényközlés drámaiságát és tragikumát:

„Készül egy címtár minden évben: A külföldön élő marosvásárhelyiek telefon- és információs könyve. Az idén immár a hatodik, bővített kiadását vehették kézbe az érdeklődők, növekszik, gyarapodik az anyaga. A 2002-es könyv már több mint 90 oldalon hozzávetőleg 2200 nevet és címet tartalmaz. [...] Ki-és elvándorolt egy város. Szerte a világba. Ha nyomon követjük lakóit, visszaszármaztathatók szülővárosukba: nyomukat őrzi a húsz évvel ezelőtti telefonkönyv – és a temető”. (20. -23. o.)

Ennek a ki-és elvándorlás veszteségének a megfogalmazása a kötet egyik vezérszólama lett.

Számomra a távolságból veszteségbe átváltó leválást az „Odaát a semmi világba” című írás közvetítette a legmegrendítőbben azzal, hogy megéreztetten, hogy a mobilitás századában két egymástól néhány kilométerre levő falu között (Nyírábrány és Értarcsa között) mekkora „lélektől lélekig” tátongó űrt lyukasztott a „határon innen és határon túl” romboló eszmeisége.

Főbekölintásként hat a novella anya-hősenek az a mondata, amelyik gyermeke kivándorlását Magyarországra úgy jeleníti meg, mint a „semmi világba” való belehullást. De a folytatás talán még fájdalmasabb, mert a történetek igazolni látszanak a veszteség tényét. A hazatérő fiú már csak vendég az otthonában, turista és idegen. Groteszk módon az unoka jobban feltalálja magát a nagyszülők portáján, mint a hétköznapiak rutinos világába visszatérni nem tudó fiú: *„A gyerek két tyúknak zoknit húzott a fejére, azok tehetetlenül toporognak a szürkületben, mennének a kakasülőre. A gyerek egy kórészállal nagyokat suhint a tyúkok feje fölött a levegőbe, s rikkant egyet-egyet. / Szinte maga sem érti, miért dühös./ Mit kínozz azokat az állatokat!? - förmed rá. – Nem látod, hogy félnek?/ - Bekerítettem az ufókat! – üvölti s táncol tovább körülöttük. – Nem tudnak megcsípni!”* (45. o.)

Joggal vetődik fel a kérdés, hogy van-e gazdaságilag közös jövőnk: magyarként, szomszédként, uniós államként. Kérdés, ami így fogalmazódik meg. Fel tudja-e oldani a gazdasági együttműködés a szétszakadt szálakat

A szerző, aki a Nyíregyházi Főiskola Nemzetközi Kapcsolatok Tanszékén is oktat, kellő iróniával fogalmazza meg sokunk véleményét, amikor leírja az „Üzlet a Balkánon” című írásában, hogy mennyire hosszú az út még odáig, míg meghonosodnak üzleti kapcsolatainkban a diplomácia játékszabályai: a pontosság és a precizitás, a partnerség és a távolságtartás emberléptékű mértékei. Fricskák sora írja le ezt a közös üzleti jövőt, amikor majd olajozottá válik a gazdaság, ami 1996-ban még igencsak akadozott: *„Egy magyar-ukrán érdekltségű cég magyarországi képviselője december első hetében üzletkötő útra indult a Regátba, Bukarest környékére[...]”* És így végződött: *„A szerződés két hónap elteltével a román fél kezdeményezésére felbontatik. A magyar üzletember a Balkán határvonalát kiterjeszti egészen ukrán üzlettársa telephelyéig, Donyeckig. [...] Nosztalgiával nagyot sóhajt – S mi még elvártuk, hogy vegyenek komolyan!”* (30. – 38. o.)

A mi generációnk még úgy nevelkedett, hogy a magyarság-gondolatunkat mindenfelől félelem hálózta be. Félünk a határátlépés procedúrájától, a tolakodó román nyelvű közegben a magyarul való megszólalástól, a szálláskereséstől, a történelmi műemlékek előtti elcsöndesüléstől. Félünk, hogy megjegyeznek és feljegyeznek, hogy ártanak és ártunk.

S ez a félelem oly mélyen ivódott belénk, hogy most, Balázs Ildikó írásait olvasva, akaratlanul körülpillantunk. Hallotta-e valaki a kimondott szót? Nem csap-e le Ceauescu szelleme, nem hurcolja el a szekuritáté, aki mindezt írta és aki mindezt olvassa? Hiszen például az egykori elnöki rezidencia előtt, a kiparcellázott hegyoldalon, a somostetői kúriák előtt állva, arról medíthatalunk a szerzővel együtt, hogy hogyan nőttek ki a földből a kéjlokok és vajon kik az építtetők. Valóban *„egy jól kifundált és megalapozott, projekt-szerű, csöndes politikai akció zajlik itt”* (?) *Hogy ebbe a városba egy ilyen fajta nemzetalkotó réteg is települjön. Akár a területfoglaló ortodox zsidó települések a palesztin földön. Testőrök védik őket. Életük végéig még dolgozniuk sem kell. Persze, veszélynek teszik ki magukat, olykor az életük is kockán forog. Ez itt hasonló: az erdélyi városok telepeseinek hatalmas vállalkozói kölcsönt adnak, melyből palotára, autóra futja – kárpótlásul, ha mégsem éreznék magukat jól itt./ Csöndes, agresszív honfoglalás. És olcsóbb, mint a háború.”* (26. o.)

Máshol a számok tömörsége állítja el az olvasó lélegzetét. Lehetséges az, hogy az erdélyi magyar tagozatos osztályokban Magyarország történelmének évi egyetlen óráát szánt a román oktatásügy tanterve!? *„Egyetlen tanórán rohantunk végig Magyarország történelmén a honfoglalástól a II. világháború végéig, amikor is Magyarország, a háborús bűnösök sorába kerülve, mint ocsú, pergett ki aranykalászos tananyagunkból.”* (73. o.)

„Ki viszi át a szerelmet a túlsó partra?” – kérdezi joggal az olvasó. Ki menti meg és át az értékeket? A kötet legtöbb írása erre a kérdésre keresi a választ, miközben bizonyítékként sorra elénk rakja az értékmentők arcképeit: művészekét, népművészekét. Tehetsége, Erdélyben élő, Erdélyből elszármazott művészek, tudósok szólalnak meg a portrékban. Különös töltésűek ezek az

interjúk, mert a megszólítottak ötvözik a múltat, tehetségük misszió, magyarságtudatuk a kötődés és a leválás nehéz üzenete. Ők azok, akik adják; és mi, akik elfogadjuk, életünk alapköveként megőrizzük az értékeiket, a tehetségüket.

Egy idézetbe, Szabó Éva, hímező iparművész gondolatába tömörítve szeretném visszaadni a művészportrék üzenetét: „Szeretek tanítani, átadni azt, amit tudok. Láttam, hogy az anyám mennyit dolgozott, mennyit elbírt, s láttam, hogy dolgozni kell. Dolgozni pedig csak szépen érdemes. Ezt igyekszem átadni a tanítványaimnak.[...] A világban szerte legalább harminc munkám van: Amerikától Izraelig, Franciaországig...Aki tőlünk elvándorolt, az én munkáimat adták nekik emlékül.” (109. o.)

Paradoxon képet ad az írások értelmezésének rajzolata.

Bennük a „magyar” mindig „erdélyi magyar” gyökerű; ugyanakkor az „erdélyi magyar” szinte mindig „egyetemesen magyar”; sőt „egyetemesen európai” és „egyetemesen 21. századi”. Mert minden írás a mi problémánkról szól, és minden zárszó csattanójában ott vannak a mi konfliktusaink is. Néhány példával szeretném megidézni ezeket a súlyos igazságokat, megoldásra és feloldásra váró igazságtalanságokat. A „Janicsárok a katedrán” című írás nyitó akkordja „Ha egy hivatás leértékelődik, elnőisedik a pálya” így folytatódik: Üres zsebbel az embernek nehéz emelt fővel járni. Mire is lehetne büszke? Személyes tapasztalatom, hogy lépten-nyomon szégyellnem kell, hogy pedagógus – vagy akár tanár vagyok. Ha felszállok a vonatra, most ugyanúgy hallgatnom kell a foglalkozásomról, mint jó tíz évvel ezelőtt arról, hogy Erdélyből települtem át. Szégyen. Pillanatok alatt fültanúja lehetek annak, hogy a pedagógus-téma szőnyegre kerülve milyen indulatokat szül. Hogyan szidja, pocskondiázza az utca embere a tanárt, a tanítót, az óvónőt.” (75. o.)

De hasonlóan gonosz fricskákkal bombáz bennünket, olvasókat a kötet sok más kulcsszava: mindaz, ami a tömegkultúra igénytelenségéről, az oktatás korszerűtlenségéről, a pénztelenségről, a kulturálatlanságról szól. Ezek az írások nem kínálhatnak katartikus megoldásokat, csupán a szembesítés nyersségét. A megoldásokért lépünk kell. Mindnyájunknak, akik felelősek vagyunk azért, hogy történjen valami a „katedra körül”.

Könyvismertetésem nyitó gondolatához szeretnék visszatérni a zárszóban, melyet Balázs Ildikó eddigi pályaképe diktál.

Várja az olvasó a folytatást.

Mi nyíregyháziak várjuk a városok sorában a nyíregyházi szál felszínre törését. Várjuk azt, hogy milyennek látta a szerző Váci Mihály „szőke városát”. Kíváncsiak vagyunk, hogy lesz-e homok íze ennek a „hazának”... Kíváncsian várjuk, hogy ötvöződik vagy birkózik majd egy születendő nyíregyházi kaleidoszkópban a líra és az ironia. Engem személy szerint érdekel, hogy Ildikó tanártársam hogyan látja a tanárképzésünket. Milyennek látja az újukra bocsátott pedagógus gyerek-emberek nemzedékét? Van-e állásuk? Van-e hivatástudatuk? Rájuk bízhatjuk-e majdan a jövő nemzedékének a tanítását?

Sok mindenről szólhat még az író a „katedra” kapcsán. És sok mindenről szólhatunk mi is.

Kósáné Dr. Oláh Julianna

Főiskolai tanár

Nyíregyházi Főiskola. Modern Filológiai Intézet

(Könyvtári Kis Híradó 15. évf. (2010) 1/3. sz. 51-52. p.)

Nincs unalmasabb a tegnapi újságnál és izgalmasabb a tegnapelőttinél. Időben távolodva a napi eseményektől, jól láthatóvá válnak a megőrzésre, továbbadásra érdemes értékek. Elválnak a salak az ércetől, kikerül a felszín takarásából a hallgatag mélység. A kötet írásai segítenek a tisztánlátásban. A napi- és hetilapokban, illetve az interneten korábban megjelent riportok, tudósítások, esszék, glosszák újra megszólítanak bennünket.

Balázs Ildikó (Dr. Oláh Ildikó)

Marosvásárhelyen született 1965. május 13-án. Debrecenben szerzett bölcsészdiplomát (1994), majd doktori fokozatot (2009). A Bálint György Újságíró-iskola végzettje (1996). A Nyíregyházi Főiskola Modern Filológiai Intézetének tanára. Három gyermek édesanyja.

Megjelent könyvei:

Sárospatak kocsmai

Wass Albert életmű-bibliográfia (1923-2003)

Wass Albert erdélyi korszaka (1923-1944)

Műfordítás-kötetek:

Christl Greller: Törések (versek)

Christl Greller: A pillangólábú (elbeszélések)

Ára: 1500 Ft

